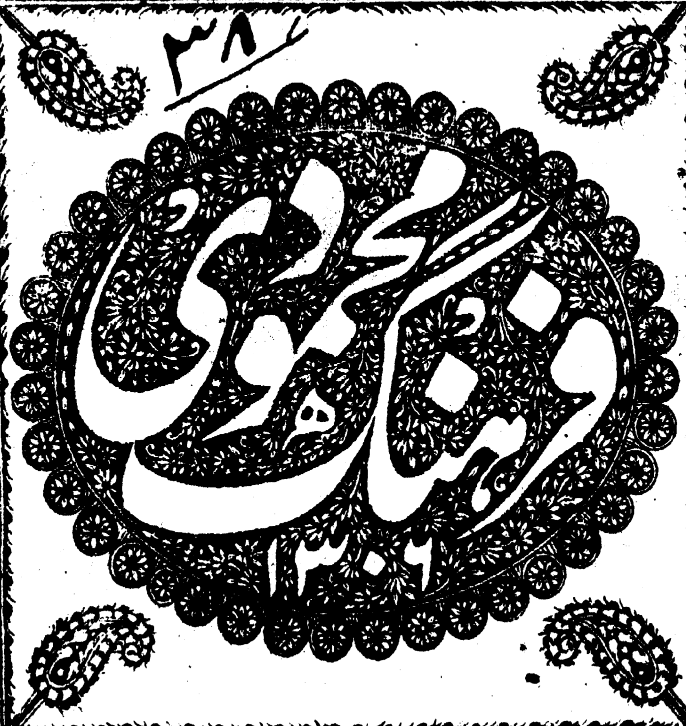
ماشاء الله لا قوة الا بالله

از نتائج افاضات علامۂ لوذعی فہامۂ لمعی جناب مولانا مولوی حکیم احمد محمود علی ادام الفیض الخفی و الجلی

۳۸

باہتمام حاجی محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان تربیت یافتہ برادر معظم محمد مصطفےٰ خان مغفور

در مطبع نظامی واقع کانپور ۱۳۰۶ مطبوع گردید

فہرستِ ترتیبِ معانیِ لغاتِ قسمِ اول بحروفِ تہجی از روے عرف و استعمالِ اہلِ بلدۂ فرخندہ بنیاد حیدرآباد وغیرہ

باب اول در مختلف اللفظ و متحد المعنے

فصل الف صفحہ ۱۴

فصل بائے موحدہ صفحہ ۱۹

بُرا	بُرائی	بدبخت	بدبختی	بےادب	بَرکت	برگزیدہ	بزرگ	بزرگی
بڑا	بلند	بلندی	بدبو	بہرا	بات	بیدار	بیداری	بھوک
بھوکا	باپ	بیٹا	بیٹی	بی بی	باندی	بھائی	بہن	بانج
بوڑھاپا	بوڑھا	بوڑھی	بیمار	بیماری	بھورا بواو معروف	بقیۂ جان	باگھ	بکری
بکرا	بکری کا بچہ	بیل	بندر	بِلّی	بچھو	بُلبل	باگ	بھاری
بخیل	بخیلی	بخشش مال	بدصورت	بھول	بیقرار	بیقراری	برداشت	برداشت کرنیوالا
بھڑوا	برس	بھی	بے مانند	باسن برتن	بڑھئی	بُت	بُت پرست	بے دین
	برابر	برابری	بی کار	بدکار	بیہودہ	بھید	بڑھنا	

فصل باے فارسی صفحہ ۲۷

پیغمبر	پاک	پاکیزگی	پیدا کرنا	پیدا کرنیوالا	پیدائش	پانی	پُل	پتھر
پہاڑ	پیڑ	پتا	پھول	پنجارا دُھنیا	پرنالہ	پائخانہ	پردیس	پردہ
پرہیز	پرہیزگار	پرہیزگاری	پشیمان	پشیمانی	پہلوان	پونہچانا	پیچھے	پریشان
پلیدی	پاد	پیپ	پسینا	پھٹکار	پیاس	پیاسا	پوتا	پھوپھی
پیٹ والی	پیلا	پسّو	پنجہ	پالان	پُرانا	پانا	پانیوالا	پلٹنا
پنکھا	پیالہ	پناہ	پیش	پڑدرپڑ	پارہ	پھٹکری	پورا	پیروی کرنا
			پیشہ	پونجی	پیسا			

	فصل تائے فوقانی و تائے ہندی صفحہ ۳۱							
تعریف	تارا	تالاب	تازگی	تل	تتبی کھڑکی	تہ خانہ	تنگی	تکیہ
تخت	تاج	تلوار	تیر	تیردان	تنہا	تھوڑا	تہمت	تھوک
ترچھا	ترس تجو	ٹڈی	تنگدست	تنگدستی	تین کوس	تحفہ	تانبا	تھیلی
توا	تاگا	تکلا	تمام	ٹیکرا ٹیلا	ٹکڑا	ٹیڑھا	ٹھٹھا	ٹوپی
			فصل ثائے مثلثہ صفحہ					
ثابت		فصل جیم عربی صفحہ ۳۵						ثواب
جہان	جان	جنگل	جھاڑ درخت	جڑ	جوار	جال	جولاہہ	جھاڑو
جھنڈا	جماعت	جیت	جوانمردی	جدائی	جلدی	جھوٹ	جھوٹا	جمائی
جورو	جماع	جھولا	جائے	جائے پیشاب		جائے رجوع	جوان	جان کندنی
جھینگر	جون	جونک	جدا	جائز	جانماز	جائے پناہ	جھڑکنا	جوتی
جگالی		فصل جیم فارسی صفحہ ۳۸						جوڑا
چاند	چشمہ	چاول	چنا	چکّی	چادر	چڑھنا	چڑھنے والا	چور
چوری	چھپنا	چھپانا	چھپاہوا	چغلخور	چغلخوری	چھوٹا	چربی	چھینک
چچا	چارپایہ	چیتا	چوہا	چیل	چونٹی	چڑیا	چونچ	چہرداہا
چراگاہ	چھاچھ مٹھا	چھری	چالاک	چاندی	چوڑہ لکڑیکا چھیلیاں	چنگاری	چولھا	چھلنی

فصل رائے مہملہ صفحہ ۴۸

روشن	روشنی	ریتی	رنگ	رنگارنگ	روٹی	روئی	راہ	رہائی
رینٹ	رونا	ریچھ	روی متھنی	رہنا	رہنے والا	راگ	رات	روزینہ
	راکھ	روبرو	رستی	رہنا	رہنمائی	رخصت کرنا	رسوائی	

فصل زائے معجمہ صفحہ ۵۱

زمانہ	زمین	زینت	زخم	زخمی	زرہ	زاری کرنا	زبر	زیر

فصل سین مہملہ صفحہ ۵۱

سورج	سبزی	ساکن	سیڑھی	سردار	ساتھ	سچ	سچا	سیدھا
سننا	سرمہ	سوکن سوت	سگا	سگاوٹ رشتہ داری		ساس	سسرا	سالا
سالی	سانولا	سیتلا	سور	سانپ	سینگ	سوداگر	سخی	سخت
سختی	سیاہی	سکھانا	سوگند	سست	سستی	سوا	سکون	سبب
	سونا	سنار	سوئی	ساہوتری	سیر			

فصل شین معجمہ صفحہ ۵۴

شروع	شکار	شکاری	شہر	شریک	شروع جوانی	شور کرنیوالا	شک	شاگرد
شراب	شرابخانہ	شام	شرم	شرمندہ	شرمندگی	شیشہ	شیطان	شیرۂ انگور
صلح	صبر	فصل صاد مہملہ صفحہ ۵۵					صبح	صاحب خانہ

گرد	گہرا	گڑھا	گل	گودڑی	گانوں	گھر	گھرانہ	گناہ
گناہگار	گوبھن	گو واو معروف	گوبر	گونگا	گیہوں	گوبری کھسرا	گور واو مجہول	گھوڑا واو مجہول
گھوڑی	گدھا	گدھی	گرگٹ	گوچڑی کِلی چِچڑی		گھوڑپھوڑ	گھانس	گھی
گم	گمان	گلہ	گواہی	گواہی چاہنا	گواہان	گالی	گھڑی	گھن
		گندک	گھوڑا واو معروف	گمراہی	گول	گلی		
				فصل لام صفحہ ۶۷				
لوٹ واو مجہول لہر		لہسن	لباس	لشکر	لڑائی	لوٹ واو معروف	لکھنا	لکھنے والا
لکھا ہوا	لائق	لنگڑا	لڑکا	لاغری	لال	لانڈگا بھیڑیا		لومڑی
			لوہا	لوہار	لکڑی			
				فصل میم صفحہ ۶۹				
مشک آب	مٹی	موتی	مونگا	میوہ	منڈوا	مزہ	میٹھا	مالی
ملک	محصول	مہتر	مہری	مضبوط	مضبوطی	مسند	مال	مرتبہ
میاں	مدد	مددگار	مشکل	ملنا	ملنے والا	مقصد	مکر	مکار
مبارک	مہربان	مہربانی	میل	موت	مرد	ماں	مہر	ماموں
موٹا	موت	مردہ	مکڑی	مکھی	مچھر	مگر	مچھلی	مینڈک
مرغ	مرغی	مندہ ریوڑ	مول واو مجہول	ملا ہوا	معشوق	مالدار	مغرور	مسافر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اعز العلم في الاعصار والامصار والصلوة و
السلام على رسوله المختار محمد سيد الابرار والاحرار وآله
الاطهار واصحابه الكبار واحبابه الاخيار الى يوم القرار
اما بعد میگوید امیدوار مغفرت ایزد غفار خواجه محمود علی خلف خواجه اسد الله غفر الله
له ولوالدیه واحسن الیهما والیه که چون خواندن کتب فارسیه وحصول استعداد
ترجمه عبارات وخطوط نویسی موقوف بر دانستن معانی لغات جامده ومشتقه واشتقاق صیغها
از مصادر وبعضی قواعد ضروریه بود لهذا اکثر لغات عربیه مروجه وبسا الفاظ فارسیه مشهوره
مع معانی متعارفه مستعمله متضمنه مختلف اللفظ ومتحد المعنی ومتحد اللفظ ومختلف المعنی ومختلف اللفظ
ومختلف المعنی را از کتب لغات معتبره مثل غیاث وقاموس وصراح ومنتخب وکشف ورشیدی
وبهار عجم ومدار الافاضل وبرهان قاطع وغیره استنباط کرده جهت افاده تعلیم وتعلم متعلمان فراهم
آورده بر چهار باب ویک خاتمه مرتب نموده به فرهنگ محمودی مسمی ساخت وهر سه قسم
را در سه باب نگارش نمود وبیان اشتقاق صیغ از مصادر مع تعریفات آن وبعضی قواعد ضروریه
که ضبط آن بر مبتدی بل بر منتهی لازم توان گفت در باب چهارم بحیز تحریر در آورد وبیان معانی
حروف مفرده ومرکبه وترکیب عبارت واصلاح حروف تهجی ومعانی کلمات ابجد در خاتمه بحیطه

تسطیر در آمد قسم اول را مترادف وثانی را مشترک وثالث را متباین نامند اما مترادف آنکه
دو لفظ یا زیاده ازان برای یک معنی موضوع باشند چون انسان وبشر ومشترک آنکه یک لفظ برای
دو معنی یا زیاده ازان موضوع باشد چون عین وغین ومتباین آنکه الفاظ متغایره جهت معانی
مختلفه موضوع باشند چون بقر وشجر وحجر ومفرد آنکه یک لفظ جهت معنی واحد موضوع باشد وآنرا
متحد اللفظ ومتحد المعنی گویند وچون ازین قسم لغات در قسم اول وثالث کثیر الوقوع وشایع ست
بنابرین آن را منقسم بقسم رابع نگردانید ودر معانی الفاظ مترادفه ومفهومات کلمات مختلفه عرف
واستعمالیکه معنی لغوی ومطابقی وتضمنی واصطلاحی ومجازی ومرادی همه را شامل ومتضمن ست
مرعی داشتم اما معنی لغوی معنی موضوع له را گویند که لفظ در اصل برای آن معنی موضوع شده باشد
پس اگر استعمال لفظ در تمام معنی موضوع له باشد مطابقی وحقیقی گویند واگر در جزو معنی موضوع له
یا در غیر آن باشد تضمنی ومجازی ومرادی خوانند واگر قومی بر معنی مصطلح خود غیر از معنی لغوی
آن لفظ اتفاق داشته باشند اصطلاحی نامند وترادف بر دو نوع ست مطابقی وتضمنی اما
مطابقی آن ست که معنی لغات مختلفه وضعاً من کل وجه واحد باشد چون انسان وبشر
وناس وآدم که موضوع اند بنا بر آدمی ولیث واسد وغضنفر وضیغم که وضع کرده شده اند از بهر شیر درنده
وتضمنی آنکه معنی کلمات متعدده عرفاً من وجه واحد باشد چنانکه طهور وطهیر وطاهر ومطهر وقدس
وقدوس ومقدس وتقدس که مصدر واسم فاعل واسم مفعول ولازم ومتعدی اند ومعنی
مطابقی هر یک از روی وضع علیحده است نه متحده لیکن در استعمال باکثر جا معنی تضمنی آن
همه که پاک کرده میشود نه معنی مصدری وغیره چنانچه معنی ماء طاهر آب پاک میکنند نه پاک
شونده ومعنی روح مقدس ومطهر روح پاک میسازند نه پاک کرده شده هکذا کلمات دیگر پس نظر
بر عرف واستعمال داشته این نوعین مذکورین را در قسم اول درج کردم تا نفع عام وفائده
تام ازان حاصل شود وتصحیح وتحشیه بعض لغات مغلقه از بهر رفع شبهات ودفع توهمات از منقول عنه
نمودم وتکرار لفظ بمعنی علیحده بنا بر آنست که آن لفظ دران معنی مشترک ومستعملست ودر

صنف اول باختلاف الفاظ ترتیب بحروف تهجی ممکن نبود و ادراک لغت بدون ترتیب لفظی
بغایت دشوار می نمود لهذا معانی لغات قسم اول را بحروف مذکوره مرتب گردانیدم تا طالب
بتصفح لغت مطلوب و وجدان معنی مقصود تیسیر من وجه دست دهد و عسر تتبع آن چنانکه در نسخه
مطبوعه سابقه رو می نماید مندفع گردد و نیز دران نسخه انچه که از قسم لغت و معنی مشکوک و مخدوش
بود آنرا درین کتاب قلمی نمود و دیگر بسیار لغات صحیح المعانی در جمیع اقسام ثلاثه در تحت ثبت آورد
و هشت حروف ثا و حا و صاد و ضاد و طا و ظا و عین و قاف مختص بلسان عربیت و در فارسی نیاید
مگر شاذ که بیان آن در آخر باب چهارم خواهد آمد انشاء الله تعالی و چهار حروف پے چے ژے
و گاف مخصوص بزبان فارسیت اصلا در عربی واقع نشوند پس فرق مابین لفظ عربی و فارسی
باین حروف مخصوصه واضح و لائح ست اما الفاظیکه خالی ازین حروف مسطوره اند امتیاز دران
بدشوار راه می یابد و اختلاف بسیار رو می نماید لاجرم علامت عربی و فارسی که عین و فاست
در زیر جملگی لغات و همگی الفاظ بنگارش در نیامد و نظر بر مقصود اصلی که آن فقط دانستن معانیست
داشته شد و این طرز غریب و نهج عجیب جهت تعلیم و تدریس مبتدیان و صبیان بسیار مفید
و سودمند ست و نیز منشیان و منتهیان و مدرسان را نافع زیرا که همه را حاجت بسوی لغات و
قواعد می افتد و آن هر دو درین کتاب موجود و مرقوم ست اگرچه در ارتکاب این تالیف و اختیار
این تصنیف نظر بر قول لازم التهدید که من صنف فقد استهدف خود را هدف تیر ملامت
و غرض سهم سامت می انگاشت اما در محاذی آن مقوله لازم الترغیب که من انصف
فقد استعطف کشان کشان بران آورد که چیزی بطریق یادگار نوشتن و بقدر مجال کوشیدن
بهتر از بیکار ماندن و خموشیدن لهذا بران امر پر خطر و کار پر حذر مبادرت نمود بارادهٔ مقوله حضرت شیخ

سعدی شیرازی علیه الرحمه نظم	بماند سالها این نظم و ترتیب	زما هر ذره خاک افتد بجائی
غرض نقشیست کز ما یاد ماند	که هستی را نمی بینم بقائی	مگر صاحبدلی روزی برحمت
کند در حق این مسکین دعائی	لیکن از بعضے نا تراشیدگان انصاف دشمن و نا قدردانان	

عیب پسند که از کثرت بخردی و وفور دانائی اظهار قابلیت و ابراز علیت محض بتعنت و حرف گیری دانسته عیب جوئی راشعار خود ساخته اند و اصلا باصلاح نمی گرایند و بتاویل و توجیه نمی پردازند خاطر چون بید لرزان و روح بسان آهو ترسان ست آری بهر طور از زبان مردم رهائی نیست و کسی نیافته چنانچه یکی از اکابر بزرگان در شان ایشان بسیار خوب گفته **شعر**

قِیْلَ اِنَّ الْاِلٰہَ ذُوْ وَلَدٍ	قِیْلَ اِنَّ الرَّسُوْلَ قَدْ کَہَنَا
مَا نَجَا اللّٰہُ وَالرَّسُوْلُ مَعًا	مِنْ لِّسَانِ الْوَرٰی فَکَیْفَ اَنَا

بر اینهم اگر لغتے یا صحت معنی از این چمنستان لغات و مخزن معانی که هر یک لغت مانند گل تازه دگلشن بهار شگفته و هر یک لفظ چون دُرشاهوار در سلک مروارید منسلک گشته و گل را از خار و گنج را از مار ناگزیر ست پسند خاطر عاطر آید بمردی ید را از حقارت و رکاکت و لسان را از اهانت و مهانت باز دارند و چون سفیهان خرده بین و فرومایگان عیب گزین عنان اسپ تند خرام زبان را در میدان بیان منعطف نسازند و این خاکسار سراپا انکسار خود از کار ناهموار و فعل ناشایسته کردار نادم و پشیمانست چنانکه صاحب انوار سهیلی فرموده **نظم**

در شهر دگر چه که بینا بود	من خجلم از عمل خام خویش	دیدهٔ انصاف چو بینا بود
در روش زمرهٔ آزادگان	نیست روا طعنه برافتادگان	تو بملامت مکنم سینه ریش
بی هنر از عیب کند زان چه باک		چشم هنر بین بود از عیب پاک

التماس از صبح نفسان صاف طینت و صافی منشان پاک طبیعت که از غایت بردباری و نهایت بزرگ نهادی چشم از عوائب زیردستان می پوشند و در افشای جرائم کمتران نمی کوشند آنست که اگر سهوی که لازم بشریت و خطائے که مستلزم آدمیت ست رو نماید بذیل عین عنایت و دامن دیدهٔ کرامت بپوشند و قلم اصلاح بران جاری دارند کہ اَلْاِنْسَانُ مُرَکَّبٌ مِّنَ الْخَطَاءِ وَالنِّسْیَانِ تصور نموده نظر بر اِنَّ اللّٰہَ لَا یُضِیْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِیْنَ داشته تنسیق فرمایند وَمَا تَوْفِیْقِیْ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَزِیْزِ الْعَلِیْمِ وَاِنَّہُ الْمُیَسِّرُ وَالْمُعِیْنُ بِالْاِتْمَامِ

وَمِنْهُ الْمَبْدَاءُ وَاِلَیْهِ الْمَعَادُ وَهُوَ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَیْهِ التُّکْلَانُ

باب اول در مختلف اللفظ و متحد المعنی

فصل الف در معنی

الٰهی الله	ایزد 〃	یزدان 〃	رحمٰن 〃	رب 〃	حق 〃	خدا 〃	خداوند 〃	کردگار 〃
پروردگار 〃	باری 〃	بشر آدمی	انسان 〃	ناس 〃	مردم 〃	آدم 〃	کس 〃	شخص 〃
حیوان ناطق 〃	اذی ایذا	مضرت 〃	زحمت 〃	تعب 〃	صدمه 〃	عنا 〃	ضر 〃	ضرا 〃
درد 〃	رنج 〃	آزار 〃	گزند 〃	متاعب جمع تعب	صدمات جمع صدمه	رفاه آرام	رفاهت 〃	رفاهیت 〃
استراحت 〃	سکینت 〃	سلوت 〃	راحت 〃	دعت 〃	سکون 〃	هون 〃	طمانین 〃	ایمنی 〃
آسودگی 〃	آسایش 〃	فلک آسمان	سما 〃	سپهر 〃	چرخ 〃	گردون 〃	نیلی رواق 〃	افلاک جمع فلک
سماوات جمع سما	سحاب ابر	غیم 〃	غمام 〃	غمامه 〃	عین 〃	غین 〃	میغ 〃	ماطل 〃

مُزن 〃	غیوم جمع غیم	غمائم جمع غمامہ	رعد آواز فرشتہ	تندر 〃	ژالہ اولا	تگرگ 〃	سنگچہ 〃	مُظلم اندھیرا
مظلمہ 〃	ظلمانی 〃	تاری 〃	تاریک 〃	ظلمت اندھیری	ظلم 〃	ظلام 〃	داج 〃	دجی 〃
غسق 〃	غلس 〃	دیجور 〃	تاریکی 〃	ظلام جمع ظلمت	ظلمات 〃	دیاجر 〃	دقیق آٹا	آرد 〃
ریچار آچار	ریچال 〃	ریچالہ 〃	عمران آبادی	معمورہ 〃	عامرہ 〃	عمرانات جمع	فوق اوپر	علیٰ 〃
عُلو 〃	بر 〃	بالا 〃	فراز 〃	ہبوط اوترنا	طریان 〃	حلول 〃	نزول 〃	ورود 〃
حدر 〃	ہابط اوترنیوالا	طاری 〃	نازل 〃	وارد 〃	منحدر 〃	مہبط اوترنیکی جگہ	منزل 〃	مورد 〃
مہابط جمع	منازل 〃	موارد 〃	متاع اسباب	اثاث 〃	اثاثہ 〃	رخت 〃	کالا 〃	ساز 〃
سامان 〃	سرانجام 〃	امتعہ جمع	اثاث البیت اسباب گھر کا	خانومان 〃	کاچار 〃	منال 〃	دخل آمدنی	مدخل 〃
مداخل جمع	آہ وخ افسوس	تاسف 〃	تلہف 〃	حیف 〃	ہیہات 〃	فسوس 〃	وای 〃	واویلا 〃
کاشن 〃	کاچ 〃	دریغ 〃	طور آئین	طریق 〃	قاعدہ 〃	قانون 〃	عنوان 〃	[illegible] 〃

قبیل	سبیل	نمط	نهج	نحو	نوع	نسق	طبوق	طرز
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
رسم	اُسلوب	منهج	منهاج	منوال	مسلک	مشرب	مذهب	ملت
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
سنت	طریقت	شریعت	طریقه	گونه	وتیره	جاده	رویه	شیوه
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
هنجار	روش	راه	دستور	برسبت	اطوار جمع	انهاج	انحاء	انواع
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
اسالیب	مناهج	مناهیج	مسالک	مشارب	مذاهب	مراسم	ملل	سنن
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
سُبل	شرائع	طُرق	قواعد	قوانین	قاصد ایلچی	برید	جریده	سفیر
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
رسول	پیک	میانجی	جاسوس	نامه بر	جواسیس جمع	اطلاع آگهی	اعلام	اِنها
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
انتباه	استنباه	سهل آسان	سُهالت	یُسر	یسیر	تیسیر	هون	ایسر آسان تر
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
اهون	رجا امید	ترجی	توقع	ترقب	ترصد	تولا	لعل	امل
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
مامول	چشمداشت	آمال جمع	متوقع امیدوار	مترقب	مترصد	راجی	تمنا آرزو	تمنی
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃

لیت ع	هوس	آرمان	قبل	سابق	سابقه	سلف	پیش	پیشین
〃	〃	〃	آگے	〃	〃	〃	〃	〃
پاستان	فراز	فرا	سوابق	اسلاف ع	حسن	مستحسن	سعد	سعید
〃	〃	〃	جمع	〃	اچها	〃	〃	〃
مسعود	محمود	فائق	انیق ع	اولی	راجح	زین ع	زیب	زیبا
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
نیک	بهتر	نحریر ع	خوب	پسندیده	اسعد	احسن	ارجح	اساعد
〃	〃	〃	〃	〃	اچها زیاده	〃	〃	جمع
احاسن	اراجح	منکوس ع	منعکوس ع	ناکس ع	نگون	نگونسار	سرنگون	سرشیب ع
〃	〃	اوندها	〃	〃	〃	〃	〃	〃
مناکیس	معاکیس	اعمی	ضریر ع	نابینا	کور	عزم	قصد	عزیمت
جمع	〃	اندها	〃	〃	〃	اراده	〃	〃
مشیت	همت ع	نیت	نهمت ع	آهنج ع	آهنگ	بسیج ع	عزائم	آهم
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	〃
صوت	نعره	صلا	صدا	ندا	نوا	صیاح	صیحه	صفیر ع
آواز	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
نفیر ع	طنک	بانگ	اصوات	دمع ع	اشک	سرشک	دموع	خمیازه
〃	〃	〃	جمع	آنسو	〃	〃	جمع	انگرائی
تمطی ع	شبعان	سیر	بکر	باکره	دوشیزه	ابکار	ظئر	مرضعه
〃	اگھاتا آسوده	〃	ان بیاهی	〃	〃	جمع	انّا	〃

مهمله وعین مهمله بمعنی اشک چشم ۱۲ ام ... تمطی بفتح تای فوقانی و میم مفتوح و طای مهمله مشدد بمعنی خمیازه که بهندی انگرائی گویند ۱۲ غیاث

دایه 〃	اَبیض اوجلا	بَیضا 〃	سَفید 〃	بِیض جمع	جَمَل اونٹ	بَعیر 〃	اِبِل 〃	قَدَعمِل 〃
قَبَعثَری 〃	بُختی 〃	جَمّازه 〃	سارَه 〃	شتر 〃	اُشتر 〃	ناقه اونٹنی	نِیاق جمع	وَطواط ابابیل
خُطّاف 〃	پَرَستو 〃	پَرَستوک 〃	کَلَک آنکس	کرشک 〃	جُمجی آنا	قُدوم 〃	مَقدَم 〃	اِتیان 〃
مُعَلِّم اُستاد	مُدَرِّس 〃	اُستاد 〃	اُستاد 〃	آخوند 〃	اَساتِذه جمع	مُعَلِّمه اوستانی استانی	مُدَرِّسه 〃	آتون 〃
مِنَّت احسان	اِمتِنان 〃	مِنَن جمع	اِعتِراف اقرار	عَهد 〃	مِیثاق 〃	پیمان 〃	مَواثیق جمع	آبا انکار
مُحَد 〃	مَحدود 〃	حَوالی اطراف	حَواشی 〃	اَکناف 〃	گِرد 〃	گِرداگِرد 〃	پیرامون 〃	لهذا اسواسطے
لاجَرَم 〃	بنابران 〃	بنابرین 〃	زیرا 〃	هکذا ایسےطرح ایسا	همیدون 〃	همچنان 〃	همچنین 〃	الحال اب
فی الحال 〃	بالفعل 〃	حالا 〃	کنون 〃	اکنون 〃	آیدون 〃	همیدون 〃	نار آگ	آتش 〃
نیران جمع نار	لَهَب آنچ	اِلتِهاب 〃	تلهب 〃	شعله 〃	شواظ 〃	وهج 〃	زبانه 〃	مجمر انگیٹھی
منقل 〃	منقله 〃	کانون 〃	آتشدان 〃	آلات اسباب حصول چیز	ادوات 〃	اوزار 〃	سجنجل آئینه	مرآت 〃

خاتم انگوٹھی	انگشتری ״		مجوسی آتش پرست	مغ ״	گبر ״	لبن اینٹ	آجر ״	خشت ״
اتمام آخر	اختتام ״	انصرام ״	انتہا ״	ختم ״	تم ״	تام ״	تمام ״	انجام ״
عاقبت ״	خاتمہ ״	پایان ״	سپری ״		عواقب جمع	خواتم ״	مزین آراستہ	محلی ״
			ایما اشارہ	رمز ״	رموز جمع			

فصل بائے موحدہ در معنی

جنت بہشت	فردوس ״	خلد ״	عدن ״	نعیم ״	دارالسلام ״	دارالقرار ״	دارالنعیم ״	مینو ״
جنان جمع	فرادیس ״	حمل برج فلک	ثور ״	جوزا ״	سرطان ״	اسد ״	سنبلہ ״	میزان ״
عقرب ״	قوس ״	جدی ״	دلو ״	حوت ״	برق بجلی	صاعقہ ״	درخشش ״	صواعق جمع
مطر برسات	قطرہ ״	مزن ״	غیث ״	مدرار ״	باران ״	بارش ״	برشکال ״	امطار جمع
مطرات ״	مشحون بھرا ہوا	مملو ״	ممتلی ״	آمود ״	لبریز ״	لبالب ״	مالامال ״	آگین ״

یعنی پاداش و جزائے عمل بد ۱۲ غ صفح بالفتح و سکون فاء و حاء حطی بمعنی عفو کردن گناه و درگذشتن از خطاء کسے ۱۲ غیاث اللغات ۱۲

سرشار	پُر	روضہ	حدیقہ	بُستان	بوستان	گلستان	چمنستان	چمن
〃	〃	باغ	〃	〃	〃	〃	〃	〃
گلشن	گلزار	ریاض	روض	روضات	حدائق	بساتین	بقلہ	خضراء
〃	〃	جمع	〃	〃	〃	〃	بھاجی ساگ	〃
تره	بقولات	خضریات	حب	حبّہ	بذر	تخم	دانہ	حبوب
〃	جمع	〃	بیج	〃	〃	〃	〃	جمع
نخالہ	سبوس	حب قطن	پنبہ دانہ	اُسّ	اساس	پنا	بنیان	پایہ
بھوسی	〃	بنولہ	〃	بنیاد	〃	〃	〃	〃
آساس	طارم	علوہ	بام	بالاخانہ	مَلِک	سلطان	خاقان	قہرمان
جمع	بنگلہ	〃	〃	〃	بادشاہ	〃	〃	〃
خسرو	خدیو	تاجدار	جهاندار	شهریار	شاه	شہنشاه	ملوک	سلاطین
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	پادشاہان	〃
خواقین	مملکت	سلطنات	سلطنت	ریاست	ممالک	فاسق	فاحش	طالح
〃	پادشاہت	〃	〃	〃	جمع مملکت	بدکار	〃	〃
فاجر	فجور	فجّار	مسیٔ	سیہ کار	سیہ نامہ	تردامن	فسقہ	فحشہ
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	بدکاران	〃
فجرہ	فسّاق	فجّار	انتقام	تلافی	مکافات	مجازات	قصاص	قود
〃	〃	〃	بدلا	〃	〃	〃	〃	〃
عوض	معاوضہ	تدارک	جزا	کیفر	پاداش	مغفرت	غفران	صفح
〃	〃	〃	〃	〃	〃	بخشش گناه	〃	〃

آمرزش	عفو	غفّار	آمرزگار	طاعت	عبادت	عبودیت	پرستش	فرار
″	″	گناہ بخشنے والا	″	بندگی	″	″	″	بھاگنا
هرب	گریغ	گریز	رم	رمش	رمح	سنان	نیزه	رماح
″	″	″	″	″	بھالا	″	″	جمع
شجاع	شجیع	حلس	متہوّر	مبارز	دلاور	دلیر	شیردل	نبرده
بہادر	″	″	″	″	″	″	″	″
شجعان	شجاعت	بسالت	نجدت	تہوّر	مردانگی	دلاوری	دلیری	ارسال
جمع	بہادری	″	″	″	″	″	″	بھیجنا
ترسیل	معمّا	دقیقه	نکته	غمض	رمز	کنایه	معمات	نکات
″	باریکی	″	″	″	″	″	باریکیاں	″
دقائق	غوامض	غموض	رموز	کنایات	وفور	موفور	وافر	فرط
″	″	″	″	″	بہت	″	″	″
مفرط	خطیر	کثیر	غفیر	لاتعد	لاتحصے	خیلے	جزیله	بس
″	″	″	″	″	″	″	″	″
بسا	بسیار	فراوان	بیکران	بی قیاس	بی پایان	بی حساب	بی اندازه	بی شمار
″	″	″	″	″	″	″	″	″
بی حد	بی نہایت	بی غایت	بیش	بیشتر	فزون	افزون	انبوه	طامات
″	″	″	″	″	″	″	″	بڑائی
لاف	گزاف	قبیح	شنیع	فظیع	شنیج	ذمیم	وخیم	شریر
″	″	برا	″	″	″	″	″	″

خبیث	کسیف	مستقبح	کریہ	مکروہ	منکر	مستکرہ	مذموم	منحوس
مقبوح	قبوح	ذمیمہ	نکوہیدہ	فجیج	دژخیم	زشت	زبون	بد
ورنج	ذمائم جمع	مذمت برائی	غیبت	شنعت	نخوست	شرارت	سماجت	شناعت
شامت	وخامت	قباحت	کسافت	خباثت	ملامت	شر	قبح	ذم
سور	خبث	شین	زشتی	بدی	شنائع جمع	شرور	شیون	قبائح
شقی بدبخت	مدبر	شوربخت	اشقیا جمع	شقاوت بدبختی	ادبار	مدبری	ناترس بے ادب	ناترشید
شوخ	گستاخ	یمن برکت	تیمن	میمنت	میامن جمع	مصطفی برگزیدہ	مجتبی	مرتضی
صفی	شفوت	مقبول	جلیل بزرگ	جزیل	نبیل	شریف	خطیر	کبیر
نجیب	مجید	ماجد	ہمام	عظام	فخیم	عظیم	معظم	مکرم
سترگ	مہ	جمرہ	نجبا بزرگان	شرفا	اشراف	اجلا	امجاد	عظما

عظام	نبائل	کبراء	اجلّ	امجد	اکرم	اشرف	اعظم	مهین
〃	〃	〃	بزرگتر	〃	〃	〃	〃	〃
مهتر	اماجد	اکارم	اشارف	اعاظم	جلال	جلالت	نبالت	نجابت
〃	بزرگتران	〃	〃	〃	بزرگی	〃	〃	〃
شهامت	فخامت	جزالت	شرافت	کرامت	سیادت	عظمت	تکرمت	ابهت
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
فضیلت	خطر	شرف	مجد	کبریا	گرامی	سامی	مهی	مکارم
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع
فضائل	جلائل	اکرام	تکریم	تبجیل	تعظیم	کبیر	عظیم	بزرگ
〃	〃	بزرگی دینا	〃	〃	〃	بڑا	〃	〃
مه	کلان	کبار	کبراء	اکبر	اعظم	مهین	اکابر	اعاظم
〃	〃	[illegible]	〃	بڑا از زیاده	〃	〃	جمع	〃
عالی	عالیه	علیه	علیا	علو	سمو	معلّی	متعالی	اثیر
بلند	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
رفیع	وقیع	مرتفع	سنی	سنیه	ساطع	ساطعه	شاهق	شاهقه
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
شامخ	شامخه	والا	بالا	اوج	برین	عوالی	معالی	سواطع
〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	〃	〃
شواهق	شوامخ	شامخات	اعلی	ارفع	اعالی	ارافع	رفعت	ارتفاع
〃	〃	〃	بلندتر	〃	جمع	〃	بلندی	〃

علا	دروغه	نتن	تعفن	عفونت	گندگی	اصم	کر	صم
″	″	بدبو	″	″	″	بهرا	″	جمع اصم
حدیث	قول	مقالت	مقوله	کلمه	کلام	نطوق	منطوق	منطوقه
بات	″	″	″	″	″	″	″	″
سخن	گفتار	احادیث	اقوال	مقالات	کلم	یقظ	یقظان	مستیقظ
″	″	جمع	″	″	″	بیدار	″	″
یقظه	سهر	جوع	مجاعت	غرث	سغب	گرسنگی	جوعان	غرثان
بیداری	″	بھوک	″	″	″	″	بھوکا	″
منهوم	گرسنه	اب	والد	قبله‌گاه	پدر	آبا	ابوین	والدین
″	″	باپ	″	″	″	جمع	باپ ماں	″
ابن	بن	ولد	صبی	پسر	فرزند	پور	ابنا	بنی
بیٹا	″	″	″	″	″	″	جمع	″
بنت	صبیه	دخت	دختر	بنات	صبیات	عوان	خاتون	کدبانو
بیٹی	″	″	″	جمع	″	بی بی	″	″
بانو	خواتین	امة	خادمه	جاریه	داه	پرستار	کنیز	کنیزک
″	جمع	باندی	″	″	″	″	″	″
اما	اما	اخ	شقیق	برادر	اخوة	اخوان	اخت	خواہر
″	جمع	بھائی	″	″	جمع	″	بہن	″
همشیره	اخوات	عقیم	عقیمه	عقیر	عاقر	استرون	شیب	شیبت
″	جمع	بانجھ	″	″	″	″	بڑھاپا	″

شیرخت	کهولت	هرم	پیری	شیخ بوڑھا	هرم	یفن	خرف	کهول
زال	ضعیف	پیر	فرتوت	سالخورد	شیوخ جمع	ضعاف	ضعفاء	عجوز بوڑھی
قسملہ	کحمرش	زال	دزدبیر	پیرزن	عجائز جمع	مریض بیمار	علیل	سقیم
کسلمند	رنجور	سقام جمع	مرضی	مرض بیماری	وصب	علت	سقم	داء
لغوب	کسلمندی	رنجوری	رنج	کسل	امراض جمع	اسقام	اغبر بهورا	غبراء
غبر جمع	رمق بقیہ جان	دمِ واپسین	اسد باگھ شیر	هرماس	عباس	ضیغم	هیصم	ضرغام
حیدر	غضنفر	لیث	فراس	قسوره	عفرناة	حارث	هزبر	شیر
شاة بکری	غنم	معز	معجبه	ضان	میش	بز	گوسپند	نعاج جمع
تیس بکرا	کبش	نهار	بره بکری کا بچہ	بزغاله	حلام	ثور بیل	بقر	گاو
میمون بندر	قرد	بوزنه	بوزینه	سنور بلی	خیطل	هره	گربه	عقرب بچھو

۲۵

کژدم ″	عقارب جمع	عندلیب بلبل	ہزار داستان ″	عنادل جمع	عنان باگ	خطام ″	زمام ″	لجام ″
لگام ″	مہار ″	ازمّہ جمع	ثقیل بھاری	سنگین ″	گران ″	خسیس بخیل	ضنین ″	لئیم ″
شحیح ″	ممسک ″	نحوم ″	جزرس ″	تندرو ″	لئام جمع لئیم	بخلا جمع بخیل	بخل بخیلی	خست ″
خساست ″	ضنّت ″	ممسکی ″	جزرسی ″	سخاوت بخشش مال	نحلت ″	موہبت ″	صلت ″	سخا ″
عطا ″	عطیہ ″	ہبہ ″	جود ″	کرم ″	ایثار ″	نوال ″	بذل ″	انعام ″
صلہ ″	نحلہ ″	فضل ″	سیب ″	دہش ″	جلدو ″	مواہب جمع	عطیات ″	عطایا ″
انعامات ″	صلات ″	قبیح منظر بدصورت	کریہ منظر ″	دمیم ″	زشت رو ″	بدشکل ″	بدوضع ″	سہو بھول
نسیان ″	ذہول ″	ذہولت ″	ذہلت ″	غفلت ″	فراموش ″	فراموشی ″	مضطر بے قرار	مضطرب ″
قلق ″	بیتاب ″	ماہی بی آب ″	نعل در آتش ″	اضطرار بیقراری	اضطراب ″	قلق ″	تلوسہ ″	تلواسہ ″
بیتابی ″	تحمّل برداشت	حلم ″	بردباری ″	احلام جمع حلم	متحمّل برداشت کرنیوالا	حلیم ″	بردبار ″	قلتبان بھڑوا

دیوث	غلتبان	قواد	قرمساق	کشخان	سن برس	سنه	عام	حول
سال	سنین جمع	سنوات	اسنان	اعوام	ایضا بھی	ہم	نیز	عدیم المثال بے مانند
بی نظیر	بی مثال	بیہمال	بی چون	بی شبه	بی نمون	ظرف باسن	وعاء	اناء
آوند	ظروف جمع	اوعیه	نجار بڑھئی	درودگر	صنم بت	وثن	فغ	اصنام جمع
اوثان	وثنی بت پرست	شمن	ہندو	ہنود جمع ہندو	زندیق بے دین	ملحد	ملاحده جمع	مساوی برابر
مساوی	مستوی	موازی	متوازی	مکافی	محاذی	متقابل	حذا	کفو
عدیل	ہمسر	ہمعنان	اکفار جمع	مساوات برابری	موازات	محاذات	مقا	ومت
اعتدال	عاطل بیکار	معطل	یاوه بیہوده	ہرزه	گزاف	ضمیر بھید	سر	راز
		نجوی	اسرار جمع سر	ترقی بڑھنا	ارتقاء	نشو و نما		

فصل یای فارسی در معنی

۲۷

رسول	نبی	مرسل	پیمبر	رسل	مرسلین	انبیا	قدس	قدوس
پیغمبر	〃	〃	〃	پیغمبران	〃	〃	پاک	〃
مقدس	تقدس	بری	مبرا	منزہ	طاہر	طہیر	طہور	مطہر
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
نظیف	مستطاب	اقدس	اطہر	انظف	نزہت	لطافت	طہارت	نظافت
〃	〃	پاک تر	〃	〃	پاکیزگی	〃	〃	〃
نزاہت	نقاوت	نقاء	نظیف	تنظیف	انظف	انظف	تنزیہ	تنقیہ
〃	〃	〃	پاکیزہ	〃	پاکیزہ تر	〃	پاک کرنا	〃
تنقیح	تقدیس	تطہیر	خلق	تخلیق	تکوین	ابداع	ابداء	اختراع
〃	〃	〃	پیدا کرنا	〃	〃	〃	〃	〃
ایجاد	احداث	خالق	خلاق	مخلق	مکون	مبدع	مبدء	مخترع
〃	〃	پیدا کرنیوالا	〃	〃	〃	〃	〃	〃
موجد	محدث	آفریدگار	خلقت	جبلت	فطرت	حدوث	آفرینش	ماء
〃	〃	〃	پیدائش	〃	〃	〃	〃	پانی
آب	آو	میاہ	قنطرہ	جسر	حجر	صخر	صخرہ	خارہ
〃	〃	جمع ا	پل	〃	پتھر	〃	〃	〃
سنگ	خرسنگ	احجار	جبل	کوہ	جبال	شنہ	برز	جذع
〃	〃	جمع	پہاڑ	〃	جمع	پیڑ	〃	〃
پوزہ	نبذ	ورق	برگ	اوراق	گل	ورد	نسرین	نسترن
〃	جمع	پتا	〃	جمع	پھول گلاب کا	〃	نام پھول کا	〃

یاسمن ″	یاسمین ″	لولوشم ″	لاله ″	شقایق نعمان ″		گلنار ″	ارغوان ″	حلاج پنجاره دهنیا
مذاف ″	میزاب پرناله	آبریز ″	ناودان ″	بیت الخلا پاخانه	مستراح ″	مبرز ″	کنیف ″	جار پڑوس
جوار ″	همسایه ″	جیران جمع جار	حجاب پرده	خدر ″	ستر ″	سرادق ″	غشا ″	غشاوه ″
غطا ″	شق ″	شادروان ″	حجب جمع	سرادقات ″	استار ″	احتراز پرهیز	اجتناب ″	تجنب ″
حذر ″	ورع ″	تورع ″	تقوی ″	زهد ″	تقی پرهیزگار	متقی ″	زاهد ″	صالح ″
متورع ″	متعفف ″	عفیف ″	پارسا ″	زهاد جمع	صلحا ″	اتقی پرهیزگارتر	اورع ″	عفاف پرهیزگاری
عفت ″	عصمت ″	زهادت ″	پارسائی ″	تعفف ″	ندیم پشیمان	نادم ″	ندمان ″	ندامت پشیمانی
غرامت ″	ندم ″	سیل سیلان	گره ″	گردن ″	منت ″	گروان جمع	گردنان ″	ابلاغ پهنچانا
تبلیغ ″	ایصال ″	بعد پیچھے	خلف ″	دبر ″	قفا ″	عقب ″	تعقب ″	تعاقب ″
متعقب ″	متعاقب ″	غیبت ″	غیوبت ″	غیابت ″	دنبال ″	وراء ″	پس ″	پسین ″

۲۹

سپس	آسیمہ	میشوئہ	شتیت	نشر	مستہام	منتشر	مشوش	سراسیمہ
〃	پریشان	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
سرگشتہ	آوارہ	پراگندہ	شتّٰی	رِجز	رِجس	نجاست	ارجاز	ارجاس
〃	〃	〃	جمع شتیت	پلیدی	〃	〃	جمع	〃
ضُراط	تیزش	گوز	قیح	صدید	رِیم	چرک	عرق	خوی
پاد	〃	〃	پیپ	〃	〃	〃	پسینا	〃
شغب	شہرت	افواہ	شور	خروش	رفغان	غریو	غوغا	غلغلہ
پکار	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
تلاج	گلبانگ	عطش	ظما	تشنگی	عطشان	متعطش	عُتیل	ذاب
〃	〃	پیاس	〃	〃	پیاسا	〃	〃	〃
تشنہ	نبیرہ	پسرزادہ	فرزندزادہ	عمّہ	اخت الاب	عمات	حاملہ	حُبلیٰ
〃	پوتا	〃	〃	پھوپھی	〃	جمع	پیٹ والی	〃
باردار	حُبالیٰ	حبائل	حُبلیات	حوائل	صفر	صفرا	فاقع	زرد
〃	جمع	〃	〃	〃	پیلا	〃	〃	〃
صُعقر	برغوث	کیک	چنگ	چنگل	چنگال	وکاف	اکاف	رسیم
جمع	پسّو	〃	پنجہ	〃	〃	پالان	〃	پرانا
گنان	کہن	کہنہ	پارینہ	دیرینہ	بوسیدہ	فرسودہ	مندرس	وجدان
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	پانا
ادراک	درک	نیل	یافت	واجد	مدرک	یابندہ	عود	حصول
〃	〃	〃	〃	پانے والا	〃	〃	پلٹنا	〃

اِیاب	رجعت	مُراجعت	مُعاودت	اِنصراف	اِنقلاب	بازگشت	مِروَح	مِروَحہ
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	پنکھا	〃
مِرداح	بادکش	بادبیز	بادزن	قدح	ساغر	اَیاغ	اَیاق	ساتگین
〃	〃	〃	〃	پیالہ	〃	〃	〃	〃
جام	کاسہ	عوذ	عیاذ	حاشا	کہف	کنف	اکناف	ضمہ
〃	〃	پناہ	〃	〃	〃	〃	جمع	پیش
رفع	تواتر	توالی	متواتر	متوالی	کرات	مرات	دفعات	موالات
〃	پے در پے	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
پیاپی	سیماب	زیبق	جیوہ	زاج	زاک	واقی	وفی	کامل
〃	پارہ	〃	〃	پھٹکری	〃	پورا	〃	〃
تمام	تقلید	تتبع	اقتدا	اتباع	اقتفا	استتباع		متابع
〃	پیروی کرنا	〃	〃	〃	〃	〃		〃
قدوہ	مقتدا	مخدوم	متبوع	امام	ائمہ	مخادیم	بضاعت	قنیہ
پیشوا	〃	〃	〃	〃	جمع	〃	پونجی	〃
مایہ	سرمایہ	فلس	پشیز	پل	پول	فلوس		
〃	〃	پیسا	〃	〃	〃	جمع		

فصل تاے فوقانی و تاے ہندی در معنے

حمد	نعت	صفت	ثنا	مدح	مدحت	وصف	تحسین	ستایش
تعریف	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃

صفات	اوصاف	نعوت	اثنیه	تحمید	توصیف	محمود	منعوت	موصوف
جمع	"	"	"	تعریف کرنا	"	تعریف کیا گیا	"	"
موصوف	متصف	معرف	ممدوح	کوکب	نجم	اختر	دری	شهاب
"	"	"	"	ستارا	"	"	"	"
سیاره	ستاره	کواکب	نجوم	انجم	شهب	سیارگان	ستارگان	عیوق
"	"	جمع	"	"	"	"	"	نام ستاره
زحل	کیوان	مریخ	بهرام	مشتری	برجیس	هرمز	زهره	ناهید
"	"	"	"	"	"	"	"	"
سهیل	سها	مطرب	تیر فلک	دبیر فلک	ذنب	عطارد	طارق	سماک
"	"	"	"	"	"	"	"	"
پروین	پرن	ثریا	ثوابت	بنات النعش	غدیر	کولاب	آبگیر	طراوت
نام ستارگان	"	"	"	"	تالاب	"	"	تازگی
نضارت	نضرت	نوی	مطرا	سیراب	شاداب	آب و تاب	سمسم	کنجد
"	"	"	"	"	"	"	تل	"
غرفه	دریچه	غرف	غرفات	سرداب	سردابه	تهخانه	ضیق	ضغطه
چهوٹی کهڑکی	"	جمع	"	ته خانه	"	"	تنگی	"
متکا	وساده	بالش	بالشت	بالین	وسائد	عرش	منصه	سریر
"	تکیه	"	"	"	جمع	تخت	"	"

اورنگ	اریکه	ارائک	سرایر	افسر	اکلیل	دیهیم	سیف	صارم
"	"	جمع	"	تاج	"	"	تلوار	"
صمصام	حسام	تیغ	شمشیر	قلیچ	اسیاف	صوارم	سیوف	سهم
"	"	"	"	"	جمع	"	"	تیر
نبل	خدنگ	ناوک	پیکان	سهام	جعبه	غیبه	وفضه	کنانه
"	"	"	"	جمع	تیردان	"	"	"
بجفیر	ترکش	مجرد	منفرد	مفرد	فرید	جریده	فرائد	قلیل
"	"	تنها	"	"	"	"	جمع	تھوڑا
اقل	قلما	یسیر	طفیف	شمه	جزوی	مزجات	قندی	شظری
"	"	"	"	"	"	"	"	"
نبذی	برخی	بعضی	قاشقی	طرفی	مشتی	چیزی	پاره	اندک
"	"	"	"	"	"	"	"	"
کم	کمتر	افترا	طلیت	فریه	بهتان	بزاق	ریق	لعاب
"	"	تہمت	"	"	"	تھوک	"	"
خیو	خوی	خدو	تف	تفو	احول	کاج	کاژ	[illegible]
"	"	"	"	"	ترچھا	"	"	[illegible]
خضاجر	گفتار	جراد	ملخ	معسر	مفلس	مسکین	عائل	فقیر
"	"	ٹڈی	"	تنگدست	"	"	"	"
بینوا	غریب	محتاج	مفتقر	مفلوک	مفالیک	عسرت	عساله	عیله
"	"	"	"	"	جمع	تنگدستی	"	"

افتقار	احتیاج	افلاس	فلاکت	فرسخ	فرسنگ	فراسخ	سوغات	ہدیہ
〃	〃	〃	〃	تین کوس	〃	جمع	تحفہ	〃
ارمغان	پیشکش	رہ آورد	ہدایا	تحفت	مس	نحاس	صرہ	کیسہ
〃	〃	〃	جمع	〃	تانبا	〃	تھیلی	〃
ہمیان	طاجن	طابق	تابہ	خیط	سحیل	رشتہ	مغزل	دوک
〃	توا	〃	〃	تاگا	〃	〃	تکلا	〃
جمیع	کل	کلی	جملہ	سائر	ہمہ	ہمگی	ہمگنان	جملگی
تمام	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
سراپا	سرتاپا	پشتہ	خرپشتہ	شوشہ	زباہ	تودہ	گریوہ	تخت
〃	〃	ٹیلا ٹیکرا	〃	〃	〃	〃	〃	ٹکڑا
رقعہ	قطعہ	قوارہ	پارہ	قطعات	رقعات	ضیحم	کج	کژ
〃	〃	〃	〃	جمع	〃	ٹیڑھا	〃	〃
استہزا	سخرہ	سخریہ	تمسخر	ہزل	قلنسوہ	قلنسہ	کلاہ	؟
ٹھٹھا	〃	〃	〃	〃	ٹوپی	〃	〃	؟

فصل ثالث در مثلثہ معنی

ثبوت	ثبات	اثبات	مثبت	تحقیق	تحقق	متحقق	تحقیقات	اجر
ثابت	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	ثواب
خیر	حسنہ	مثوبت	جزای نیک		مزد بہتر	خیرات	حسنات	مثوبات
〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	〃	〃

۳۵

فصل جیم عربی در معنی

کون (جہان)	مکوّن	عالم	معالم	خلق	خلائق	مخلوق	مجبول	مربوب
ربع مسکون	ورا	انام	کیہان	گیتی	دنیا	کونین (دوجہان)	دارین	نشاتین
دوسرا	کائنات (تام جہان)	مکونات	ممکنات	مخلوقات	موجودات	عالمین	روح (جان)	نفس
نفس	نفس ناطقہ	دم	روان	ارواح (جمع)	انفاس	نفوس	صحرا (جنگل)	وادی
بادیہ	عہمہ	شری	عری	بیدا	قدفد	سبسب	فلا	فلات
فیفا	جبانہ	جول	قاع	زاغ	غیض	غیضہ	غیل	غابہ
غابہ	ایک	ایکہ	لوق ودق	ہامون	تیہ	عرین	بیابان	بیشہ
دشت	بر	صحاری (جمع)	بید	فیافی	غابات	شجر (جہاڑ)	دوحہ	نہال
درخت	اشجار (جمع)	نخیل (جہاڑ کہجور کا)	نخلہ	نخل	نخلبن	اصل (جڑ)	بن	بیخ

اصول	ذرہ	زرت	شبکہ	دام	شبکات	نساج	حائک	مکنسہ
جمع	جوار	"	جال	"	جمع	جولاہہ	"	جھاڑو
مکناس	جاروب	رایت	لوا	علم	بیرق	نشان	عقدہ	رایات
"	"	جھنڈا	"	"	"	"	"	جمع
الویہ	اعلام	کافہ	فرقہ	فئہ	طائفہ	زمرہ	جمہور	حزب
"	"	جماعت	"	"	"	"	"	"
جوق	خیل	معشر	گروہ	فرق	طوائف	جماہیر	احزاب	معاشر
"	"	"	"	جمع	"	"	"	"
فتح	ظفر	فیروزی	کامیابی	دستبرد	سماحت	مسامحت	سماح	تسامح
جیت	"	"	"	"	جوانمردی	"	"	"
فوت	فرقت	مفارقت	مباینت	بینونت	مباعدت	تباین	تباعد	فراق
"	جدائی	"	"	"	"	"	"	"
فطام	فصال	ہجرت	مہاجرت	ہجر	ہجران	مہجوری	دوری	سرعت
"	"	"	"	"	"	"	"	جلدی
عجلت	عجالت	فرط	مبادرت	مسارعت	تبادر	تعجیل	استعجال	ارتجال
"	"	"	"	"	"	"	"	"
فور	شتاب	شتابی	زود	دواسبہ	کذب	لغو	بطلان	باطل
"	"	"	"	"	جھوٹ	"	"	"
خلاف	غیرواقع	فریہ	وضع	فند	دروغ	ناراست	ناراستی	زور
"	"	"	"	"	"	"	"	"

٣٦

کاذب	کذّاب	بطّال	مزوّر	دروغ زن	دروغگو	واشی	تثاؤب	فاژه
جھوٹا	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمائی	〃
زوجه	حُرمه	حلیله	طعینه	منکوحه	عرس	اہلخانه	زوجات	حلائل
جورو	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	〃
وطی	دخول	رفث	بعال	وقاع	مسیس	مساس	لمس	مباشرت
جماع	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
مجامعت	ملامست	نیک	طمث	مهد	گهواره	بقعه	منزل	محل
〃	〃	〃	〃	جھولا	〃	جای	〃	〃
موضع	مقام	مکان	بقاع	منازل	محال	مواضع	مولد	منشا
〃	〃	〃	جمع	〃	〃	〃	جای پیدایش	〃
موطن	موالد	مواطن	مآل	مآب	معاد	متاب	مرجع	مراجع
〃	جمع	〃	جای رجوع	〃	〃	〃	〃	جمع
شاب	فتا	برنا	فتیان	فتیات	نزع	سکرات	صرصور	زیز
جوان	〃	〃	مردان جوان	زنان جوان	جان کندنی	〃	جھینگر	〃
قمّل	سپش	علق	دو	زلوک	درن	منفصل	علیحده	جداگانه
جوں	〃	جونک	〃	〃	جدا	〃	〃	〃
مباح	جواز	حلال	سوغ	روا	مصلّی	سجّاده	معاذ	ملاذ
جائز	〃	〃	〃	〃	جانماز	〃	جای پناه	〃
ملجا	ماوا	زجر	توبیخ	ملامت	تعنیف	نکوهش	نعل	کفش
.	〃	جھڑکنا	〃	〃	〃	〃	جوتی	〃

۳۷

پا افراز	پاپوش	نعال	جرہ	کفش خوار	نشوار	زوج	جفت	؟
"	"	جمع	بگال	"	"	جوڑا	"	؟

فصل جیم فارسی در معنی

ہلال	قمر	بدر	نیر اصغر	ابن اللیل	طفل شب	ماہ	ماہ نو	ماج
چاند	"	"	"	"	"	"	"	"
مہتاب	منبع	منہل	ینبوع	منابع	مناہل	ینابیع	ارز	برنج
"	چشمہ	"	"	جمع	"	"	چاول	"
حمص	نخود	رحا	مطحن	طاحون	آسیا	ردا	بردہ	قطیفہ
چنا	"	چکی	"	"	"	چادر	"	"
طیلسان	جلباب	قطائف	صعود	عروج	ارتقا	تصاعد	صاعد	عارج
"	"	جمع	چڑھنا	"	"	"	چڑھنے والا	"
متصاعد	مرتقی	سارق	لص	طرار	حرامی	قطاع الطریق	رہزن	دزد
"	"	چور	"	"	"	"	"	"
لصوص	سرقہ	سرقت	دزدی	اختفا	استتار	انزوا	احتجاب	اخفا
جمع	چوری	"	"	چھپنا	"	"	"	چھپانا
کتم	کتام	کتمان	ستر	تخفیہ	مخفی	مختفی	منزوی	تواری
"	"	"	"	چھپا ہوا	"	"	"	"
متواری	مستتر	مضمر	مستور	مکتوم	مکنون	مکنوز	محجوب	محتجب
"	"	"	"	"	"	"	"	"

[illegible]

مُحدّره / //	مُسَلبَس / //	سِمّه / //	نهان / //	پنهان / //	نهفت / //	نهفته / //	پوشیده / //	تمام / چلغوز
غمّاز / //	ساعی / //	نمیم / //	نمائم / جمع	نمّامی / چغلخوری	غمّازی / //	سعایت / //	صغیر / چهوٹا	کهه / //
کهتر / //	کوچک / //	خرد / //	صغار / جمع	اصغر / چهوٹا یا ده	اصاغر / جمع	شحم / چربی	پیه / //	عطسه / چهینک
شنوشه / //	عم / چچا	اخ الاب / //	اعمام / جمع	دابّه / چارپایه	بهیمه / //	مطیّه / //	ماشیه / //	نعم / //
ستور / //	دوابّ / چارپایان	بهائم / //	مطایا / //	مواشی / //	انعام / //	فهد / چیتا	یوز / //	نمر / تیندوا نام درنده
[illegible] / //	فار / چوہا	موش / //	زغن / چیل	غلیواز / //	خاد / //	خات / //	نمل / چیونٹی	مور / //
موریچه / //	عصفور / چڑیا	کنجشک / //	عصافیر / جمع	منقار / چونچ	قول / //	راعی / چرواہا	شبان / //	چوپان / //
گله‌بان / //	مرعی / چراگاه	مرتع / //	مراعی / جمع	مراتع / //	مخیض / چهاچه مٹها	دوغ / //	سکّین / چهری	کزلک / //
کارد / //	شاطر / چالاک	چست / //	چابک / //	زودخیز / //	فضه / چاندی	نقره / //	سیم / //	لجین / //
وقید / [illegible]	وقود / //	ضرام / //	فروزینه / //	نائره / چنگاری	جمره / //	شرر / //	اخگر / //	نوائر / جمع

[illegible]

شرار	موقد	دیگدان	منقل	غربال	پرویزن	اسکاف	خراز	کفش دوز
″	چولھا	″	چھلنی	″	″	چمار	″	″
	کفشگر	چرم دوز	انتخاب	استنباط	بسط	عریض	پہن	.
	″	″	چننا	″	چوڑا	″	″	

فصل حاے مہملہ در معنی

امارت	داوری	داروگیر	یورش	چالش	خبر	کیفیت	حقیقت	ماہیت
حکومت	″	″	حملہ	″	حال	″	″	″
واقعہ	حادثہ	سانحہ	ماجرا	سرگذشت	روداد	ماندوبود	چگونگی	اخبار
″	″	″	″	″	″	″	″	جمع
حقائق	سوانح	احوال	طمع	ولع	شرہ	کاد	آز	مولع
″	″	″	حرص	″	″	″	″	حارص حریص
طامع	ولوع	منہوم	حریص	القصہ	فی الجملہ	قصہ کوتاہ	کافر	کفار
″	″	″	″	حاصل کلام	″		حق پوش	جمع
			کفرہ	کفر	کفران			
			″	حق پوشی	″			

فصل خاے معجمہ در معنی

خلو	تہی	طیب	مطیب	معطر	معنبر	شمیم	شمیمہ	شمامہ
خالی	″	خوشبو	″	″	″	″	″	″

نکهت ″	طاب ″	رائحه ″	نفحه ″	شمائم جمع	نفحات ″	روائح ″	نفائج ″	ارزطوخ خشکا
بنج پخته ″	خزینه خزانه	هزینه ″	کنز ″	گنج ″	گنجینه ″	خزائن جمع	کنوز ″	مخزن خزانه خزانچی
مخازن جمع	نفقه خرچ	مؤنت ″	صرف ″	خرج ″	مصرف خرچ کرنیکی جگہ	مخرج ″	مصارف جمع	مخارج ″
مکتوب خط	مکاتبه ″	مراسله ″	مفاوضه ″	ملاطفه ″	رقیمه ″	نمیقه ″	صحیفه ″	عریضه ″
نامه ″	رقعه ″	مشرفه ″	ملتمسه ″	طومار ″	پروانه ″	مکاتیب خطوط	مراسلات ″	مفاوضات ″
رقائم ″	نمائق ″	صحائف ″	صحف ″	عرائض ″	رسائل ″	رقعات ″	رقاع ″	مکتوبات ″
طوامیر ″	پروانجات ″	نوشتجات ″	اخبار خبر دینا	انها ″	انبا ″	بشارت خوشخبری	بشری ″	طوبی ″
مژده ″	نوید ″	بشیر خوشخبری دینیوالا	مبشر ″	زبده خلاصه	نقاوه ″	سلاله ″	ملخص ″	مسرور خوش
منبسط ″	مستبشر ″	مبتهج ″	بهیج ″	خرم ″	خرسند ″	خوشنود ″	محظوظ ″	هشاش ″
بشاش ″	شاد ″	شادان ″	شادمان ″	فرحان ″	نشاط خوشی	انبساط ″	راح ″	فرح ″

طرا آید ۱۲ غیاث اللغات — ۲۰ تصنع بفتح تای فوقانی و فتح صاد مهمله و تشدید نون مضموم آخرش عین مهمله یعنی خوشامد و چاپلوسی مستعمل است ۱۲ غ

بهجت	مباهجت	عشرت	مسرت	فرحت	بشاشت	عیش	سرور	طرب
//	//	//	//	//	//	//	//	//
حظ	ابتهاج	شادی	شادمانی	خرمی	خرسندی	ذلیل	مبتذل	مخذول
//	//	//	//	//	//	خوار	//	//
مستهان	مهان	رکیک	ممتهن	حقیر	اذل	احقر	احاقر	ذل
//	//	//	//	//	خوارتر	//	جمع	خواری
ذلت	مذلت	نکبت	حقارت	رکاکت	اهانت	مهانت	هون	هوان
//	//	//	//	//	//	//	//	//
عادت	سیرت	خصلت	شیمه	شمال	داب	خلق	سیر	خصائل
خوی	//	//	//	//	//	//	جمع	//
شیم	شمائل	اخلاق	طیب	طیبت	ظرافت	دعابت	فکاهت	مطایبه
//	//	//	خوش طبعی	//	//	//	//	//
لاغ	مزاح	زوج	شوهر	شوی	ازواج	اخت الام	خواهر مادر	میل
//	//	خاوند	//	//	جمع	خاله	//	خواهش
رغبت	شهوت	اشتها	اقتضا	ابتغا	طوع	گرای	حسین	حسینه
//	//	//	//	//	//	//	خوبصورت	//
جمیل	جمیله	رعنا	وجیه	صبیح	طریر	نیکو	خوبرو	طرائر
//	//	//	//	//	//	//	//	جمع
حسن	جمال	وجاهت	صباحت	رعنائی	خوبروئی	خوبی	تملق	تصنع
خوبی خوبصورتی	//	//	//	//	//	//	خوشامد	//

	لابہ	لوس	چاپلوسے	بغل	اشتر		بقال	
	〃	〃	〃	خچر	ایضاً		جمع	

فصل دال مہملہ و دال ہندی در معنی

سقر	سعیر	جہنم	جحیم	ہاویہ	حطمہ	دار البوار	اسفل السافلین	بحر
دوزخ	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	دریا
قلزم	یم	داما	خضارہ	محیط	لجی	لجہ	موج خیز	بحار
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع
ابحار	بحور	حائط	جدار	جدر	حیطان	جدران	جدر	عتبہ
〃	〃	〃	دیوار	〃	جمع	〃	〃	دہلیز
سدہ	وصید	آستان	آستانہ	باب	درب	در	ابواب	حضرت
〃	〃	〃	〃	دروازہ	〃	〃	جمع	درگاہ
جناب	عرا	بارگاہ	شوکت	شکوہ	صولت	تجمل	حشمت	طنطنہ
〃	〃	〃	دبدبہ	〃	〃	〃	〃	〃
شان	کروفر	باسل	بطل	بطال	جری	جسارت	شہامت	بطالت
〃	〃	دلیر	〃	〃	〃	دلیری	〃	〃
جلاوت	حماست	تجاسر	متضمن	محتوی	تاخیر	تسویق	تسویف	مہل
〃	〃	〃	درگیرندہ شامل	〃	دیر	〃	〃	〃
تانی	لبث	مکث	انات	زنارت	وقفہ	اہمال	درنگ	عاقل
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	دانا

عقیل	حکیم	ظریف	خبیر	داهی	فطن	لبیق	لبیب	نحریر
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
فیلسوف	ذهین	فاطن	حاذق	حازم	ذکی	زیرک	فرزانه	دانشمند
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
دانشور	خردمند	عقلمند	هوشیار	دوراندیش	پیش‌بین	دوربین	عقلا	حکما
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	دانایان	〃
احبار	ظرفا	نحاریر	اولوالالباب	احزم	احذق	اکیس	اذکی	ذکا
〃	〃	〃	〃	داناتر	〃	〃	〃	دانائی
ذکاوت	فطرت	حکمت	فطنت	فطانت	خبرت	فراهت	ظرافت	کیاست
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
حذاقت	فراست	درایت	درست	فقاهت	فقاه	تفرس	حدس	حزم
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
دهاء	فطن	لبق	بخردی	زیرکی	هوشیاری	طمانینت	استمالت	اطمینان
〃	〃	〃	〃	〃	〃	دلاسا	〃	〃
تسلی	دلجمعی	دلدهی	خصم	مخاصم	متخاصم	مخالف	متعند	معاند
〃	〃	〃	دشمن	〃	〃	〃	〃	〃
منافق	حاسد	عادی	عدو	حسود	مدعی	بدسگال	بدخواه	بداندیش
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
خصوم	خصام	حسود	حساد	عدا	عداوت	عدوان	اعدار	اعدا
دشمنان	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	دشمن‌تر

اَعادی	خصومت	مخاصمت	منافقت	مخالفت	معاندت	عداوت	مقت	تعنّد
جمع 〃	دشمنی 〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
قلا	حسد	حقد	حنق	بغض	نفاق	نقار	عناد	کمیده
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
ضغن	ضغینه	کینه	بداندیشی	بدسگالی	بدخواهی	ضغائن	مکاید	احقاد
〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع 〃	〃	〃
وُدود	خلیل	خل	خدن	حب	حبیب	محب	مونس	مخلص
دوست 〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
متحد	موافق	صاحب	مصاحب	انیس	صدیق	رفیق	صفی	عزیز
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
ولی	والی	حافد	مالوف	همکلام	همنفس	یار	یگانه	یکرو
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
یکرنگ	غمخوار	غمگسار	اصحاب	صحاب	صحب	صحابه	احباب	احبا
〃	〃	〃	دوستان 〃	〃	〃	〃	〃	〃
اخلا	اصفیا	اصدقا	رفقا	رفاق	اخدان	خلان	ولات	اولیا
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
مودت	خلت	الفت	صداقت	مصادقت	موافقت	مؤانست	وفاقت	محبت
دوستی 〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
خصوصیت	موالات	خلاص	اختصاص	اتحاد	اتفاق	اختلاط	ارتباط	استیناس
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃

دسترخوان بفارسی بمعنی مقعد کہ مخرج غائط است ۱۲ غ

خلوص	وِفاق	وِداد	وُدّ	تودّد	حُب	اُنس	شفقت	وِلا
//	//	//	//	//	//	//	//	//
تولّا	تألّف	یاری	یگانگی	یکرنگی	یکجہتی	معاینہ	مشاہدہ	مطالعہ
//	//	//	//	//	//	دیکھنا	//	//
ملاحظہ	نظارت	رویت	جد	ابو الاب	اجداد	جدّہ	امّ الاب	جدّات
//	//	//	دادا	//	جمع	دادی	//	جمع
توانان	جُنابہ	لاغر	نحیف	عجف	ضُمور	ضنی	ذبول	عجاف
//	//	دُبلا	//	//	//	//	//	جمع
سَبُع	مُفترس	دَد	دَدہ	ضیغم	ذِئاب	سِباع	لبن	شیر
درندہ	//	//	//	//	//	جمع	دودھ	//
حلیب	اَلبان	لبن حامض	ماست	مُعزات	مُتظلّم	مستغیث	مستغاث	بُعد
//	جمع	دہی	//	//	دادخواہ	//	//	دور
بعید	اَبعاد	اَبعد	اَباعد	مجنون	مفتون	مجذوب	شیدا	آشفتہ
//	جمع	دورتر	جمع	دیوانہ	//	//	//	//
شوریدہ	مجانین	مفاتین	مجاذیب	یوم	نہار	روز	ایّام	مُواجب
//	دیوانگان	//	//	دن	//	//	جمع	درماہہ
مُشاہرہ	ماہیانہ	ماہوار	دُخان	دُود	دُخ	مِرجل	قِدر	بُرمہ
//	//	//	دُھواں	//	//	دیگ	//	//
مراجل	قدور	سِماط	مائدہ	سُفرہ	قصّار	گازر	دَیر	بتخانہ
جمع	//	دسترخوان	//	//	دھوبی	//	دیول مندر شوالہ	//

بتکده 〃	کُنِشت 〃	عِفریت دیو	غُول 〃	غِیلان جمع	تمستک دستاویز	عُروة الوثقیٰ 〃	وَثیقه 〃	سَنَد 〃
وَثائق جمع	اَسناد 〃	سِجِل قبالۂ ہبا	واس 〃	مُطوَّل دراز	مُستَطیل 〃	مَدید 〃	ممدُود 〃	مُمتَد 〃
طُول 〃	طَوِیل 〃	باسِق 〃	تمادی درازی	مُتمادِی 〃	فَرع ڈالی	غُصن 〃	شُعبه 〃	قَضیب 〃
شاخ 〃	سِتاخ 〃	سِتاک 〃	فرُوع ڈالیاں	غُصُون 〃	اَغصان 〃	شُعَب 〃	قُضبان 〃	خیمه ڈیرا
خِباء 〃	کُلّه 〃	خرگاه 〃	کُردک 〃	سراچه 〃	خِیام جمع	خِیَم 〃	خبایا 〃	خوف ڈر
وَجِل 〃	وَجار 〃	حَذَر 〃	حِذار 〃	خطر 〃	مخاطره 〃	رُعب 〃	عبرت 〃	مهابت 〃
مَخافت 〃	هَیبت 〃	مُبالات 〃	هَول 〃	سَهم 〃	فَزع 〃	وَهشت 〃	دَغدَغه 〃	خَشیه 〃
هِراس 〃	بِیم 〃	باک 〃	تَرس 〃	اَوجال جمع	خائف ڈرنے والا	هائب 〃	رَعیب 〃	مُرتَعِب 〃
حَذِر 〃	حَذُور 〃	حَذِیر 〃	هِراسان 〃	تَرسان 〃	سَهمناک ڈراؤنا	بیمناک 〃	ترسناک 〃	خوفناک 〃
هَیبتناک 〃	وَهشتناک 〃	هَولناک 〃	سَهمگین 〃	مُهِیب 〃	تَهدید ڈرانا	تَحذِیر 〃	تَنذِیر 〃	تَخوِیف 〃

ترهیب	انذار	تهدید	محذر	منذر	مخوف	مرهب	منذر	نذیر
״	״	ڈرانیوالا	״	״	״	״	״	״
مهدد	محذر	منذر	مخوف	مرهب	منذر	مرعوب	جُنّه	مجن
ڈرایا گیا	״	״	״	״	״	״	ڈھال	״
سپر	لدغه	نبش	تتبع	تصفح	تفحص	تجسس	تفتیش	تلاش
״	ڈنک	״	ڈھونڈھنا	״	״	״	״	״
استقرا	جستجو	مغرف	مغرفه	مغراف	کفچه	مغارف	مغاریف	تُبله
״	״	ڈوئی	״	״	״	جمع	״	ڈھبلا
			کلوخ	کفجشا	آروغ			
			״	ڈکار	״			

فصل ذال معجمه در معنی

نفس	عین	طینت	سرشت	جوهر	گوهر	گهر	نهاد	نفوس
ذات	״	״	״	״	״	״	״	جمع
			انفس	اعیان	اعین			
			״	״	״			

فصل راے مهمله در معنی

منور	مستنیر	مضی	مجلی	متجلی	منجلی	جلی	جالی	متلالی
روشن	״	״	״	״	״	״	״	״

۴۹

واضح 〃	لائح 〃	لائحه 〃	لامع 〃	لامعه 〃	ثاقب 〃	زاهر 〃	زاهره 〃	باهر 〃
باهره 〃	بهیه 〃	بیضا 〃	بارق 〃	بارقه 〃	براق 〃	بازغ 〃	بازغه 〃	شارق 〃
شارقه 〃	مستنیر 〃	زهرت 〃	وهاج 〃	سنی 〃	سنیه 〃	لألاء 〃	رخشان 〃	درخشان 〃
درفشان 〃	تابان 〃	فروزان 〃	تابنده 〃	درخشنده 〃	لوائح جمع	لوامع 〃	ثواقب 〃	زواهر 〃
بواهر 〃	بوارق 〃	بوازغ 〃	شوارق 〃	انور روشن تر	ازهر 〃	اوضح 〃	اناور جمع	ازاهر 〃
نور روشنی	غرّه 〃	قرّه 〃	لمع 〃	لمعان 〃	غرر 〃	تجلّی 〃	جلا 〃	جلاوت 〃
انجلا 〃	ضیا 〃	ضوء 〃	برق 〃	بریق 〃	براعت 〃	وضاحت 〃	بهاء 〃	شعاع 〃
فروغ 〃	لمحت 〃	فروز 〃	درخش 〃	تابش 〃	پرتو 〃	انوار جمع	غرر 〃	لمعات 〃
لموع 〃	اشعه 〃	رمل ریتی	ریگ 〃	رمال جمع	لون رنگ	صبغ 〃	دیزه 〃	فام 〃
الوان جمع	صباغ 〃	تلوّن رنگارنگ	متلوّن 〃	ملوّن 〃	متنوّع 〃	بوقلمون 〃	گوناگون 〃	خیز روشی

نان 〃	قطن روئی	پنبہ 〃	طریق راہ	سبیل 〃	صراط 〃	جادہ 〃	مسلک 〃	طرق جمع
مسالک 〃	نجات رہائی	خلاصی 〃	مخلصی 〃	مناص 〃	مخاط رینٹ	نخع 〃	ریخ 〃	بکا رونا
نوحہ 〃	نالہ 〃	رقت 〃	زاری 〃	گریہ 〃	دُب ریچھ	خرس 〃	آبریج روئی تخمی	شیرزنہ 〃
اقامت رہنا	استقامت 〃	سکونت 〃	مقیم رہنے والا	ساکن 〃	قاطن 〃	باشندہ 〃	سواکن جمع رہنے والے	سکنہ 〃
سکان 〃	قاطنین 〃	باشندگان 〃	نغمہ راگ	غنا 〃	سماع 〃	ترانہ 〃	ترنم 〃	الحان 〃
نشید 〃	زمزمہ 〃	رامش 〃	غنیا 〃	سرود 〃	دستان 〃	نغمات جمع	نغم 〃	لیل رات
شب 〃	لیالی جمع	یومیہ روزینہ	وظیفہ 〃	کفاف 〃	ادرار 〃	وظائف جمع	رماد راکھ	خاکستر 〃
مشافہہ روبرو	محاذی 〃	مواجہہ 〃	مقابل 〃	حبل رسی	حبالہ 〃	مقود 〃	رسن 〃	[illegible] 〃
رشا 〃	حبائل جمع	ہادی رہنما	رشید 〃	دلیل 〃	مرشد 〃	رہبر 〃	ہدات جمع	ہدایت رہنمائی
دلالت 〃	ارشاد 〃	تودیع رخصت کرنا	ترخیص 〃	وداع 〃	مواعت 〃	دستوری ایضاً		پدرود 〃

۵۰

فضیحت رسوائی	فضح ″	فضوح ″

فصل زاے معجمہ در معنی

دَوْر زمانہ	دَوران ″	دَہر ″	عَصر ″	عہد ″	قرن ″	زمن ″	زمان ″	روزگار ″
اَدوار جمع	اَعصار ″	دُہور ″	عُہود ″	قُرون ″	اَزمنہ ″	اَرض زمین	فرزہ ″	غبرا ″
عقار ″	بوم ″	اَراضی جمع	زیب زینت	زخرف ″	ہراسفت ″	آرایش ″	آراستگی ″	زخارِف جمع
جِراحت زخم	جَرح ″	قرح ″	قرحہ ″	ریش ″	جُروح جمع	قروح ″	جَریح زخمی	مجروح ″
خستہ ″	فِگار ″	مجاریح جمع	جوشن زرہ	جبیبہ ″	لامہ ″	تضرع زاری کرنا	اِبتہال ″	الحاح ″
فتح زبر	نصب ″	کسرہ زیر	جر ″	خفض ″				

فصل سین مہملہ در معنی

شمس سورج	نیّر ″	نیّر اعظم ″	بیضا ″	مہر ″	ذکا ″	ہور ″	یوح ″	عین ″

ابنِ صبح	خور	خورشید	آفتاب	خضرا	خضرت	مرغزار	آدام	نانخورش
〃	〃	〃	〃	سبزی	〃	〃	سالن	〃
سُلّم	مرقات	معراج	معرج	زینه	نردبان	معارج	سیّد	سالار
سیڑھی	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	سردار	〃
رئیس	سرور	داور	مهتر	والی	امیر	حاکم	سرآمد	حکّام
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع
رؤسا	وُلات	اُمرا	مع	معیّت	صُحبت	صحابت	مصحوب	همراه
〃	〃	〃	ساتھ	〃	〃	〃	〃	〃
مصاحبت	صدق	سداد	حق	تحقیق	متحقق	فی الحقیقت	فی الواقع	واقعی
جمع	سچ	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
راست	صادق	راستگو	مستقیم	قویم	سوی	راست	اِصغا	سمع
〃	سچا	〃	سیدھا	〃	〃	〃	سُننا	〃
سماعت	استماع	کحل	توتیا	وسنی	ضرّه	اتباع	قریب	قرابت دار
〃	〃	سُرمہ	〃	سوکن سوت	〃	〃	سگا	〃
خویش	اقربا	قُربی	اقرب	اقارب	قرابت	خویشی	خسو	خوشدامن
〃	جمع	〃	قریب تر	جمع	سگاپن رشتہ داری	〃	ساس	〃
صِهر	خُسر	اِصهار	خسوره	برادرزن	خاذنه	خواهرزن	اَسمر	شمراد
سُسرا	〃	جمع صهر	سالا	〃	سالی	〃	ساڑھو	〃
گندم گون	سُمر	مجدّری	چیچک	خنزیر	خوک	گراز	حیّه	ثعبان
جمع	〃	سیتلا	〃	سؤر	〃	〃	سانپ	〃

٥٢

افعی	مار	قرن سینگ	سرون	شاخ	قرون جمع	تاجر سوداگر	تاجک	تاجیک
بازرگان	بازرگان	تجار جمع	کریم سخی	جواد	تاریخ	باذل	جوانمرد	کرام جمع کریم
صعب سخت	متصعب	صلیب	خشن	شدید	صلد	درشت	کرخت	صعوبت سختی
صلابت	قدمت	کربت	خشونت	عاهت	شدت	تشدد	غموره	درشتی
صعوبات جمع	غمرات	عاهات	مصاعب	شدائد	مداد سیاهی	مرکب	زکاب	تعلیم سکھانا
تلقین	حلف سوگند	یمین	قسم	ایمان جمع	کاهل سست	مضمحل	کلیل	متهاون
فاتر	واهی	پژمرده	افسرده	فسرده	کند	کسل سستی	کسالت	کلالت
فترت	فتور	کاهلی	تهاون	غیر سوا	بغیر	دون	مادون	وراء
عجز	بحجز	وقف سکون	جزم	موجب سبب	جهت	علت	وساطت	باعث
ممر	وجه	واسطه	رهگذر	وجوهات جمع	ذهب سونا	طلا	تبر	نضار

عقیان	زر	صائغ	صیاغ	زرگر	سباک	خیاط	ابره	سوزن
//	//	سنار	//	//	//	سوئی	//	//
		بیطار	بچشک	سیاحت	تفرج	گلگشت		
		سالوتری	//	سیر	//	//		

فصل شین معجمه در معنی

ابتدا	افتتاح	فاتحه	بذ	بدایت	عنوان	اول	صدر	سر
شروع	//	//	//	//	//	//	//	//
دیباچه	آغاز	نخست	نخستین	صید	نخچیر	صیاد	صیدگیر	ماهی گیر
//	//	//	//	شکار	//	شکاری	//	//
مصر	بلد	بلاد	بلدان	امصار	سهیم	خلیط	مساهم	همال
شهر	//	جمع	//	//	شریک	//	//	//
انباز	شرکا	عنفوان	ریعان	شباب	غران	غزیوان	ریب	خدشه
//	جمع	شروع جوانی	//	//	شور کرنیوالا	//	شک	//
شبهه	تلمیذ	متعلم	تلامیذ	خمر	خندریس	صهبا	صبوح	راح
//	شاگرد	//	جمع	شراب	//	//	//	//
راووق	رحیق	عقار	مل	ام الخبائث	باده	می	خرابات	میکده
//	//	//	//	//	//	//	شرابخانه	//
خمکده	خمخانه	میخانه	مسکر	مغرب	رواح	بارحه	اصیل	عشی
//	//	//	تام	//	//	//	//	//

شباگاه	آصال	حیا	خفره	خجل	منفعل	خذول	خفیر	شرمسار
〃	جمع اصیل	شرم	〃	شرمنده	〃	〃	〃	〃
شرمناک	شرمگین	خجالت	خجلت	انفعال	خذلان	تشویر	شرمساری	زجاج
〃	〃	شرمندگی	〃	〃	〃	〃	〃	شیشه
مینا	آبگینه	ابلیس	خناس	عزازیل	معلم الملائکه	اهرم	اهرمن	شیاطین
〃	〃	شیطان	〃	〃	〃	〃	〃	جمع
			عصیر	دبس	دوشاب			
			شیرهٔ انگور	〃	〃			

فصل صاد مهمله در معنی

مسالمت	هدنه	آشتی	صبوری	اصطبار	شکیب	شکیبائی	صابر	صبور
صلح	〃	〃	صبر	〃	〃	〃	صبر کرنیوالا	〃
صباره	فجر	سحر	صباح	ابکار	غدوه	غدو	بکره	پگاه
〃	صبح	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
بامداد	اسحار	سحور	ابکار	اصباح	ملین	کدخدا	کتخدا	ہ
〃	جمع	〃	〃	〃	صاحب خانه	〃	〃	ہ

فصل ضاد معجمه در معنی

لابد	اهم	لاجرم	لامحاله	لاعلاج	ناگزیر	ناچار	کفیل	متکفل
ضرور	〃	〃	〃	〃	〃	〃	ضامن	〃

		متعهد	ضمین	زعیم				
		″	″	″				
		فصل طاے مهمله در معنی						
غریزت	عریکه	قریحه	منش	استطاعت	قدرت	قوت	قوه	مجال
طبیعت ″	″	″	″	طاقت ″	″	″	″	″
وسع	مقدور	امکان	نیرو	تاب	توانائی	دسترس	دستگاه	زور
″	″	″	″	″	″	″	″	″
یارا	یارگی	جانب	جهت	سمت	شطر	نواح	ناحیه	ضلع
″	″	طرف ″	″	″	″	″	″	″
صوب	سو	جوانب	جهات	سمات	نواحی	اصلاع		اصواب
″	″	جمع ″	″	″	″	ایضاً		″
		فصل ظاے معجمه در معنی						
ظهور	مظهر	بروز	مبروز	بارز	باهر	علن	علانیه	وضوح
ظاهر ″	″	″	″	″	″	″	″	″
موضوح	واضح	لائح	شائع	شاع	شیوع	وقوع	مکشوف	منکشف
″	″	″	″	″	″	″	″	″
انکشاف	کشف	مکاشفه	شهود	مشهود	صریح	صراحة	عیان	بیان
″	″	″	″	″	″	″	″	″

مُبین	مُبَیَّن	مُستَبین	مُبرہَن	ہُوَیدا	پیدا	بَرملا	فاش	آشکارا
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
پوست کندہ	پدید	پدیدار	اظہار ظاہر کرنا	ابدا	ابراز	اعلان	ایضاح	اذاعت
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
اشاعت	افشا	توضیح	تلویح	تشریح	تصریح	تخصیص	تبیان	جور ظلم
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	
تعدی	حیف	تطاول	مظلمہ	جفا	تستلم	ستم	بیداد	مظالم جمع مظلمہ
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	
	جائر ظالم	ظلوم 〃	ظلام 〃	ستمگر 〃	بیدادگر ایضاً		ظلمہ جمع ظالم	

فصل عین مہملہ در معنی

نقمت عذاب	عقوبت	عقاب	ویل	وبال	نکال	باس	نہیہ عقل	لب
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
دانش	ہوش	رای	فرہنگ	فرزان	خرد	الباب جمع	نہی	عز عزت
〃	〃	〃	〃	〃	〃		〃	
اعزاز	وقار	وقع	توقیر	آبرو	حرمت	امرأۃ عورت	نسا	انثی
〃	〃	〃	〃	〃	〃		〃	〃
مؤنث	زن	مادہ	امرآت عورتان	نسوت	نسوان	اناث	تیمار علاج	درمان
〃	〃	〃		〃	〃	〃		〃

٥٧

چاره	معدلت	عدالت	نصفت	انصاف	داد	منصف	دادار	دادگر
〃	عدل	〃	〃	〃	〃	عادل	〃	〃
شیفته	موله	واله	مشعوف	مفتون	بیدل	عشاق	انکسار	خاکسار
عاشق	〃	〃	〃	〃	〃	جمع	عاجز	〃
نزار	ناتوان	ناچار	لاعلاج	نیازمند	بیچاره	فرومانده	ستوه	خشوع
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	عاجزی
خضوع	الحاح	استکانت	ضراعت	تواضع	عجز	انکساری	نیاز	نیایش
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
فروتنی	لاعلاجی	ناچاری	بیچارگی	فروماندگی	مسجد	معبد	مساجد	معابد
〃	〃	〃	〃	〃	عبادتخانه	〃	جمع	〃
عابد	متعبد	عبده	ناقوس	صومعه	کنیسه	کلیسا	صوامع	وصمت
عبادت کرنیوالا	〃	جمع عابد	عبادتخانهٔ کفار	〃	〃	〃	جمع	عیب
	حرف	خورده	متعنت	حرفگیر	آهوگیر	خورده بین		
	〃	〃	عیب جو	〃	〃	ایضاً		

فصل غین معجمه در مغنی

الم	هم	حزن	وجا	تاسا	ملال	ملالت	کربت	مست
غم	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
اسف	اندوه	آلام	هموم	احزان	کروب	مغموم	ملول	مهموم
〃	〃	جمع	〃	〃	〃	غمگین	〃	〃

مخزون	ضجور	ضجر	ضاجر	حزین	الیم	متألم	ملهوف	متلهف
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
اسیف	غمان	مستمند	دژم	اندوهگین	غمناک	قهر	غضب	سخط
〃	〃	〃	〃	〃	〃	غصه	〃	〃
عتاب	غیظ	طیش	سطوت	خشم	چشم نمائی	غضوب	غضبان	زیان
〃	〃	〃	〃	〃	〃	[illegible]	〃	〃
خشمگین	خشمناک	غضبناک	قهرناک	پرغضب	عبد	قن	رفیق	مرقوق
〃	〃	〃	〃	〃	غلام	〃	〃	〃
مملوک	رهی	بنده	عبید	مراقیق	غلمان	ممالیک	عتیق	معتق
〃	〃	〃	غلامان	〃	〃	〃	غلام آزاد	〃
تکبر	کبر	استکبار	نخوت	عجب	ترفع	عتو	منی	اعتار
غرور	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع عتو
	تسلط	تغلب	استیلا	دست برد				
	غلبه	〃	〃	ایضاً				

فصل فا در معنی

ملک	کروبی	روحانی	سبوحی	قدسی	هاتف	سروش	ملائک	ملائکه
فرشته	〃	〃	〃	〃	نام فرشته	〃	جمع	〃
کروبیان	روحانیان	سبوحیان	قدسیان	ملأ الاعلی	مطیع	مطاوع	طایع	تابع
〃	〃	〃	〃	〃	فرمان بردار	〃	〃	〃

مستطاع	منقاد	مسخر	مؤتمر	ذلول	رام	اطاعت	مطاعت	مطاوعت
"	"	"	"	"	"	فرمانبرداری	"	"
تبعیت	تبع	اذعان	امتثال	ایتمار	انقیاد	مظفر	منصور	فیروز
"	"	"	"	"	"	فتحمند	"	"
پیروز	کامیاب	تفکر	تأمل	تدبر	تردد	تشویش	خوض	هم
"	"	فکر	"	"	"	"	"	"
حزم	غور	اندیشه	سگال	سگالش	افکار	متفکر	متأمل	متردد
"	"	"	"	"	جمع فکر	فکرمند	"	"
نفع	منفعت	منافعه	تمتع	ربح	ثمره	طائل	سود	تراش
فائده	"	"	"	"	"	"	"	"
منافع	مرابح	فوائد	ثمرات	استفاده	استمتاع	تظلم	استغاثه	الغیاث
جمع	"	"	"	فائده لیتا	"	فریاد	"	"

فصل قاف در معنی

حشر	محشر	عرصات	ساعت	بعث و نشر	یوم الحساب	یوم التناد	یوم النشور	یوم الجزا
قیامت	"	"	"	"	"	"	"	"
یوم الدین	یوم القیام	یوم القرار	رستخیز	رستاخیز	حصن	حصار	دژ	حصون
"	"	"	"	"	قلعه	"	"	جمع
رباق	سجن	حبس	محبس	تواخانه	بند	زندان	محابس	اسیر
قید	"	"	"	"	"	"	جمع	حبیبی

بندی 〃	اُساری جمع اسیر	کِلک قلم	خامه 〃	اَقلام جمع	مُطرِب قوال	مُغنّی 〃	مُترنّم 〃	غُنیاگر 〃
	رامشگر 〃	دستان سرا 〃	سُرودسرا 〃	سراینده 〃	زعیر قافله	عیس 〃	کاروان 〃	

فصل کاف عربی در معنی

طِین کیچڑ	وَحل 〃	خَلاب 〃	خِلاش 〃	لائی 〃	گِل 〃	گلابه 〃	ساحِل کنارهٔ دریا	شط 〃
عیقه 〃	سَواحِل جمع	سَفینه کشتی	فُلک 〃	مِعبَر 〃	زَورق 〃	غُراب 〃	سَفائن کشتیان	مَعابِر 〃
سُفن 〃	زَوارِق 〃	بِیر کنوان	جُب 〃	چاه 〃	آبار جمع بیر	حَصاة کنکر	جَمره 〃	سنگریزه 〃
حَصا جمع حصاة	زَهره کلی	فُقّاح 〃	غُنچه 〃	شگوفه 〃	اَزهار جمع	ازاهیر 〃	شوک کانٹا	خار 〃
خَوید کچا	خَصید 〃	خام 〃	زِراعت کھیت	ضَیعه 〃	مَزرَع 〃	بَرز 〃	کِشت 〃	ضیاع جمع
ضِیاعات 〃	مَزارِع 〃	خَیار کھیرا	بادرنگ 〃	حارِث کھیتی کسان	مُزارِع 〃	اَکّار 〃	دِهقان 〃	برزگر 〃

کدیور //	گشاوَرز //	حرّاث جمع حارث	قدید کباب	نقل //	ثوب کپڑا	خرقه //	پارچه //	ثیاب جمع
اثواب //	کِسا کمل	عبا //	گلیم //	نِطاق کمربند	مِنطقه //	فوطه //	عِماد کھم کھنبا	عمود //
دِعامه //	رُکن //	اُسطوانه //	ستون //	عِمادات جمع	دعائم //	ارکان //	اساطین //	مِفتاح کنجی
مِقلید //	کلید //	مفاتیح جمع	مقالید //	حُجره کوٹھری	مقصوره //	مقاصیر جمع	فراخ کشاده	وسیع //
فسیح //	بسیط //	متسع //	متوسع //	مستوسع //	پهن //	فسحت کشادگی	وسعت //	بسطت //
ساحت //	بسط //	فضا //	وسع //	فراخی //	شحنه کوتوال	عسس //	شبگرد //	میرشب //
میرشکیر //	قوس کمان	عوجا //	کباده //	اقواس جمع	دون کمینه	وضیع //	رذیل //	وغد //
ناکس //	سفله //	فرومایه //	ارذال جمع	ارذل کمینه‌تر	ادون //	ادنیٰ //	اراذل جمع	اداون //
ادانی //	منحنی کبڑا	کوژ //	کوزه پشت //	پشت دوتا //	خم پشت //	اعور کانا	واحد العین //	یک چشم //

٦٣

طعام کھانا	طعم 〃	مطعم 〃	خورش 〃	اطعمه جمع	مطاعم 〃	اکل کھانا	تناول 〃	مأکل 〃
حامض کھٹا	ترش 〃	ملیح کھارا کھاری	مالح 〃	مملوح 〃	شور 〃	نمکین 〃	مر کڑوا	تلخ 〃
اسود کالا	سودا 〃	سیاه 〃	سود جمع	جرب کھجلی	خارش 〃	کلب کتا	سگ 〃	کلاب جمع
غراب کوا	کلاغ 〃	زاغ 〃	کشف کچھوا	سلحفات 〃	باخه 〃	سنگ پشت 〃	سلاحف جمع	سرطان کیکڑا
پنجپا 〃	پنجپایه 〃	خرچنگ 〃	سوط کوڑا	مقرعه 〃	خرزن 〃	چابک 〃	تازیانه 〃	سیاط جمع
محمل کجاوه	هودج 〃	محامل جمع	سفر کوچ	رحیل 〃	نهضت 〃	سیاحت کوچ کرنا	رحلت 〃	غربت 〃
مسافرت 〃	رحل 〃	نهوض 〃	ظعن 〃	ارتحال 〃	انتهاض 〃	اقتناء کسب کرنا	اقتناص 〃	اکتساب 〃
استکساب 〃	دلاله کشتی	مخالره 〃	لهو کھیل	لعب 〃	ملاعبت 〃	بازی 〃	بازیچه 〃	ملاعبت جمع
ملاهی 〃	بیت الله کعبه	بیت الحرام 〃	بیت العتیق 〃	قبله 〃	لما کس واسطے	چرا 〃	کیف کیونکر	چگونه 〃
سمر کہانی	فسانه 〃	افسانه 〃	داستان 〃	اسمار جمع	رصاص سیسا	ارزیز 〃	فحم کوئلا	زغال 〃

زگال	انگشت	آغرغان	گرغان	کلال	کاسہ گر	غزلت	زاویہ	گنج
″	″	کڑھائی	″	کمہار	″	کونا	″	″
گوشہ	پیغولہ	زوایا	گنگاسہ	خلاشہ	خاشاک	خس	سعی	جہد
″	″	جمع	کوڑا	″	″	″	کوشش	″
جدلہ	مشعاة	مساعی	محک	معیار	رائج	جید	عیار	سرہ
″	″	جمع	کسوٹی	″	کھرا	″	″	″
جیاد	ثعکب	نبہرجہ	ستوقہ	مغشوش		زلیف	بخس	ستہ
جمع	کھوٹا	″	″	ایضاً		″	″	″
			ناسرہ	زیوف				
			″	جمع				

فصل کاف فارسی در معنی

نقع	ہبات	قتام	عجاج	ہیج	رہج	غبار	عمیق	عمق
گرد	″	″	″	″	″	″	گہرا	″
قعر	ژرف	اعماق	محفرہ	ورطہ	غار	مغاک	قلاب	شص
″	″	جمع عمق	گڑھا	″	″	″	کل کٹیا	″
شست	قلابہ	دلق	مرقع	خرقہ	ژندہ	گول	قریہ	قصبہ
″	″	گودڑی	″	″	″	″	گانوں	″
تعلقہ	موضع	کلات	دہ	قری	قصبات	تعلقات	مواضع	دہات
″	″	″	″	جمع	″	″	″	″

دار	بیت	مسکن	قصر	صرح	محل	جوسق	مکان	سرا
گهر								
کلبه	کده	کوشک	کاشانه	خانه	کاخ	ایوان	مشکوی	شبستان
دیار	بیوت	مساکن	قصور	محال	اماکن	امکنه	قبیله	تبار
جمع							گهرانا	
خاندان	دودمان	خانواده	خیلخانه	قبائل	عصیان	معصیت	عنت	جنایت
				جمع	گناه			
ذنب	اثم	تاثیم	خطا	خطیئه	جرم	جریمه	سیئه	فسق
فسوق	فجور	وزر	بزه	جناح	حوبت	ذنوب	جرائم	آثام
						جمع		
جنایات	سیئات	خطیئات	اوزار	عاصی	مجرم	آثم	اثیم	جریم
				گناهگار				
موثم	مذنب	حائب	جانی	عصات	جنات	منجنیق	فلاخن	براز
				جمع عاصی	جمع جانی	گوپهن		گو
غائط	سنده	چرکین	سرقین	دمن	زبل	روث	سرگین	آخرس
			گوبر					گونگا
ابکم	لال	کلیل	گنگ	بکم	حنطه	قمح	بر	گندم
				جمع	گیهون			

حصبه گوبری کسنا	ضریحه 〃	قبر گور	مرقد 〃	لحد 〃	مزار 〃	تربت 〃	قبور جمع	فرس گھوڑا
سمند 〃	توسن 〃	شبدیز 〃	مرکب 〃	رخش 〃	جنیبت 〃	جواد 〃	ختلی 〃	هیون 〃
ادهم 〃	اشهب 〃	اشقر 〃	اسپ 〃	نوند 〃	دیوزاد 〃	بارگی 〃	بوره 〃	جرمه 〃
جرده 〃	یکران 〃	گلگون 〃	شبرنگ 〃	فروس جمع	جنائب 〃	مراکب 〃	رمکه گھوڑی	مادیان 〃
ماده اسپ 〃	رماک جمع	حمار گدھا	حمیر 〃	خر 〃	درازگوش 〃	حمر جمع	اتان گدھی	ماده خر 〃
حربا گرگٹ	آفتاب پرست 〃	قراد [illegible] چیچڑی	کنه 〃	ضب گھوڑپھوڑ گوه	سوسمار گوه	علف گھاس	حشیش 〃	رعا 〃
کاه 〃	گیاه 〃	سمن گھی	روغن زرد 〃	مفقود گم	فقد 〃	فقدان 〃	مفاقید جمع	ظن گمان
زعم 〃	احتمال 〃	وهم 〃	احتمالات جمع	غیبت گله	وقیعت 〃	شکایت 〃	شکوی 〃	شهادت گواهی
حجت 〃	بینه 〃	برهان 〃	دلیل 〃	بینات جمع	براهین 〃	ادله 〃	دلائل 〃	حجج 〃
استدلال گواهی چاهنا	استشهاد 〃	شواهد گواهان	شهود 〃	سب گالی	شتم 〃	دشنام 〃	ساعت گھڑی	لحظه 〃

لمحہ ″	تحلیس گھن	مطرقہ ″	میتک ہ	کبریت گندک	گوگرد ″	مزبلہ گھورا	گلخن ″	خاکدان ″
مزابلہ جمع	ضلالت گمراہی	ضلّت ″	ضلال ″	غیّ ″	غوایت ″	مدوّر گول	مستدیر ″	گرد ″
	زالقہ گلی	سکہ ″	نا شئے ایضاً		کو ″	کوچہ ″	برزن ″	

فصل لام در معنی

موج لوٹ لہر	سیل ″	سیلاب ″	رودخیز ″	امواج جمع	سیول ″	توم لسن	فوم ″	سیر ″
کسوت لباس	لبس ″	خلعت ″	سربال ″	حلہ ″	جامہ ″	پیرایہ ″	پیراہن ″	پوشاک ″
پوشش ″	حلل جمع	عسکر لشکر	جیش ″	جند ″	فوج ″	حشم ″	حشمت ″	جمعیت ″
جرار ″	جرارہ ″	سپاہ ″	عساکر جمع	جیوش ″	جنود ″	اجناد ″	حرب لڑائی	محاربہ ″
جدل ″	جدال ″	مجادلہ ″	جہاد ″	نزاع ″	منازعہ ″	تنازع ″	قتال ″	مقاتلہ ″

عربده 〃	معرکه 〃	مصاف 〃	مبارزت 〃	وغا 〃	غزا 〃	غزوه 〃	وقائع 〃	هیجا 〃
نبرد 〃	ناورد 〃	ستیزه 〃	ستیهش 〃	کارزار 〃	پرخاش 〃	پیکار 〃	جنگ 〃	رزم 〃
حراب جمع	حروب 〃	غزوات 〃	معارک 〃	غارت لوٹ	غنیمت 〃	نهب 〃	یغما 〃	نهبه 〃
تارات 〃	تاراج 〃	نهاب جمع	غنائم 〃	تحریر لکھنا	تسطیر 〃	ترقیم 〃	ترسیم 〃	تسوید 〃
تنمیق 〃	زبر 〃	سطر 〃	رسم 〃	رقم 〃	نمق 〃	قلمی 〃	طراز 〃	کتابت 〃
ثبت 〃	استکتاب 〃	نوشت 〃	نبشت 〃	نگاشت 〃	نگارش 〃	محرر لکھنے والا	مترسم 〃	راقم 〃
کاتب 〃	منشی 〃	دبیر 〃	نویسنده 〃	مزبور لکھا ہوا	مرسوم 〃	مرقوم 〃	مسطور 〃	محرر 〃
مکتوب 〃	نبشته 〃	نوشته 〃	مستحق لائق	حقیق 〃	احق 〃	ینبغی 〃	مسلّم 〃	مستوجب 〃
قمین 〃	حری 〃	جدیر 〃	سزاوار 〃	فراخور 〃	فرجام 〃	کنش 〃	درخور 〃	درخورد 〃
شایان 〃	شایگان 〃	بایسته 〃	اعرج لنگڑا	عرجا 〃	لنگ 〃	طفل لڑکا	صبی 〃	شلیل 〃

وَلید	غلام	کودک	اطفال	صِبیان	غِلمان	نحافت	نحول	ذبول
״	״	״	جمع	״	״	لاغری	״	״
هزال	عجف	احمر	حمراء	سرخ	حُمر	ذیب	سشید	سرحان
״	״	لال	״	״	جمع	لانڈگا بھیڑیا	״	״
اوس	خمع	گرگ	ذیاب	ثعلب	روباه	ثعالب	حدید	آهن
״	״	״	جمع	لومڑی	״	جمع	لوہا	״
حداد	سکاک	قین	آهنگر	حطب	حصب	خشب	هیزم	هیمه
لوہار	״	״	״	لکڑی	״	״	״	״
				چوب				
				״				

فصل میم در معنی

زق	قربه	خیک	قرب	صعید	تراب	خاک	لولو	دُر
مشک آب	״	״	جمع	مٹی	״	״	موتی	״
مروارید	گوهر	لآلی	درر	مرجان	بسد	فاکهه	ثمر	قطف
״	״	جمع	״	مونگا	״	میوه	״	״
بر	بار	فواکه	اثمار	اثمره	قطوف	قطف	قطاف	تالار
״	״	جمع	״	״	״	میوه چینا	״	منڈوا
چشت	ذوق	طعم	حلو	عذب	نوشین	شیرین	باغبان	کدیور
״	مزه	״	میٹھا	״	״	״	مالی	״

چمن پیرا	میرآب	نخلبند	اقلیم	قلمرو	ولایت	خطه	کشور	اقالیم
″	″	″	ملک	″	″	″	″	جمع
خراج	باج	ارتفاع	محاصل	کناس	خاکروب	مسیل	بدرو	محکم
محصول	″	″	جمع محصول	مہتر	″	موری	″	مضبوط
مستحکم	مبرم	قویم	مرصوص	موثق	مستوثق	مستقل	مستبد	متین
″	″	″	″	″	″	″	″	″
رکین	حصین	حصینه	سدید	مشید	وثیق	واثق	راسخ	موکد
″	″	″	″	″	″	″	″	″
استوار	پایدار	متانت	حصانت	جزالت	حصافت	رصانت	ثقت	رسوخیت
″	″	مضبوطی	″	″	″	″	″	″
رسوخ	وثوق	میثاق	استیثاق	استقلال	استبداد	استحکام	استواری	پایداری
″	″	″	″	″	″	″	″	″
مواثیق	توثیق	توکید	احکام	اتقان	صدر	چاربالش	ثروت	دولت
جمع میثاق	مضبوط کرنا	″	″	″	مسند	″	مال	″
بضاعت	خواسته	دول	اموال	رتبه	درجه	قدر	خطر	منزلت
″	″	جمع دولت	جمع مال	مرتبه	″	″	″	″
تمکین	مکان	مکانت	جاه	پایه	پایگاه	درجات	رتبات	مراتب
″	″	″	″	″	″	جمع	″	″
غمده	جفن	نیام	عون	معونت	استعانت	اعانت	معاونت	مناصرت
میان	″	″	مدد	″	″	″	″	″

معاضدت	مساعدت	استمداد	امداد	نصر	نصرت	تناصر	تعاون	تائید
//	//	//	//	//	//	//	//	//
کمک	یاری	یاوری	دستیاری	یامردی	ناصر مددگار	مناصر	متناصر	عائن
//	//	//	//	//	//	//	//	//
معاون	متعاون	مساعد	معاضد	معین	مُد	مؤید	ظہیر	نصیر
//	//	//	//	//	//	//	//	//
دستگیر	دستیار	یاور	یامرد	انصار مددگاران	اعوان	اعونہ	انصر مددگارتر	اعون
//	//	//	//	//	//	//	//	//
اناصر جمع	اعاون	عسیر مشکل	عویص	عویصہ	صعب	معضل	مغلق	شاق
//	//	//	//	//	//	//	//	//
شاقہ	محال	دشوار	دشخوارہ	اشکال	عویصات جمع	معضلات	مغلقات	صعاب
//	//	//	//	//	//	//	//	//
وصل ملنا	وصال	وصلت	اتصال	توصل	مواصلت	تواصل	توافق	تلاقی
//	//	//	//	//	//	//	//	//
تلاقی	التقا	ملاقات	متوسل ملنے والا	شایل	مآرب مقصد	مرام	مطلب	کام
//	//	//	//	//	//	//	//	//
مراد	مقصود	مآرب جمع	مرامات	مرادات	مطالب	مقاصد	تزویر مکر	تلبیس
//	//	//	//	//	//	//	//	//
کید	شید	زرق	ختل	دغل	فریب	خداع	مخادعت	خدعہ
//	//	//	//	//	//	//	//	//

خدیعت	زور	ریو	فند	گربزی	نیرنگ	دستان	گول	مزور
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	مکار
گیاد	شیاد	کائد	مخادع	کمید	سالوس	دغل	گربز	میمون
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	مبارک
همایون	خجسته	ارجمند	فرخ	فرخنده	میامین	شفیق	مشفق	رؤف
〃	〃	〃	〃	〃	جمع میمون	مهربان	〃	〃
عطوف	لطیف	عاطف	رحیم	راحم	حفی	رحماء	عنایت	رافت
〃	〃	〃	〃	〃	〃	جمع رحیم	مهربانی	〃
شفقت	عطوفت	مرحمت	عاطفت	ملاطفت	تفقد	تلطف	تعطف	ترفق
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
توجه	رفق	لطف	رحم	عطفت	عنایات	رافات	توجهات	عواطف
〃	〃	〃	〃	〃	مهربانان	〃	〃	〃
مراحم	اشفاق	الطاف	اعطاف	وسخ	دنس	چرک	اوساخ	ادناس
〃	〃	〃	〃	ثیل	〃	〃	جمع	〃
بول	میزک	کمیز	شاشه	پیشاب	رجل	فحل	ذکر	مذکر
موت	〃	〃	〃	〃	مرد	〃	〃	〃
نر	رجال	فحول	ذکور	ام	والده	مادر	امهات	والدات
〃	مردان	〃	〃	مان	〃	〃	جمع	〃
صداق	کابین	خال	اخ الام	سمین	ثخین	شحوم	جسیم	ضخیم
مهر	〃	ماموں	〃	موٹا	〃	〃	〃	〃

سِطبر	لَمتُر	عَفص	مُسمّن	غلیظ	قوی	فربہ	تنومند	تہمتن
//	//	//	//	//	//	//	//	//
تناور	چاق	غلاظ	اجل	وفات	ممات	حمام	حتف	حین
//	//	جمع	موت	//	//	//	//	//
یقین	مرگ	ہلاک	میّت	میتہ	لاشہ	موتی	عنکبوت	مگس گیر
//	//	//	مردہ	//	//	جمع	مکڑی	//
ذباب	مگس	بق	پشہ	تمساح	نہنگ	حوت	سمک	نون
مکھی	//	مچھر	//	مگر	//	مچھلی	//	//
ماہی	حیتان	اسماک	ضفدع	غوک	وزغ	بک	ضفادع	دیک
//	جمع	//	مینڈک	//	//	//	جمع	مرغ
خروس	دجاجہ	ماکیان	قطیع	قطیعہ	فرق	رمہ	گلہ	ثمن
//	مرغی	//	مندہ ریوڑ	//	//	//	//	مول
قیمت	بہا	اثمان	قیم	متصل	ملحق	ملصق	ملزق	ملاحق
//	//	جمع	//	ملا ہوا	//	//	//	جمع
ملازق	ملاصق	شاہد	محبوب	صنم	بت	دلبر	دلربا	دل آرام
//	//	معشوق	//	//	//	//	//	//
دلستان	نگار	نازنین	مہوش	قمروش	ماہرو	ماہرخ	مہپارہ	گلرو
//	//	//	//	//	//	//	//	//
گلرخ	گلعذار	سمن بر	سیمبر	شکرلب	خوبان	جانان	منعم	متنعم
//	//	//	//	//	//	//	مالدار	//

[illegible]

محتشم	متمول	موسر	ملی	غنی	گنجور	توانگر	اغنیا	مستکبر
//	//	//	//	//	//	//	جمع	مغرور
مستکبر	متعجب	مترفع	سیاح	ظعین	ابن السبیل	غریب	جهانگرد	ره نورد
//	//	//	مسافر	//	//	//	//	//
راهی	رونده	خانه بدوش	دار السبیل	سرا	مهمان سرا	رباط	مدرسه	دبستان
//	//	//	مسافرخانه	//	//	//	مکتب	//
ادبستان	مدارس	صیف	تابستان	گرما	برد	قر	دی	شتا
//	جمع	موسم گرمی	//	//	موسم جاڑے کا	//	//	//
سرما	شتا	زمستان	معروف	مشتهر	شهیر	مشهر	اظهر من الشمس	نامور
//	//	//	مشهور	//	//	//	//	//
نامی	معارف	مشاهیر	محفل	مجمع	انجمن	بزم	محافل	مجالس
//	جمع	//	مجلس	//	//	//	جمع	//
مجامع	مخمور	مدهوش	سرخوش	سرگران	سکران	دمان	سکاری	شهر
//	مست متوالا	//	//	//	//	//	جمع	مهینا
ماه	شهور	ناف خاک	ناف عالم	ناف زمین	بیت المقدس	بیت الاقصی	بیت المعمور	نظیر
//	جمع	مکه	//	//	مسجد شام	//	مسجد آسمان	مانند
ند	نحو	شبیه	مشابه	متشابه	مشابه	مشابهت	مماثلت	مثل
//	//	//	//	//	//	//	//	//
مثال	مماثل	متماثل	آسا	سان	بسان	مانا	وار	بوار
//	//	//	//	//	//	//	//	//

دس	ویس	وش	چون	همچو	همرنگ	نظایر	انحا	امثال
״	״	״	״	״	״	جمع	״	״
اماثل	امثله	متشابهات	اعراض	اضراب	تولولش	ترخ	اثرخ	تاليل
״	״	״	منھ پھیرنا	״	مستا	״	״	جمع

فصل نون در معنی

ملاح	کشتیبان	رود	رودبار	جوی	جویبار	دجله	فرات	سیحون
ناخدا	״	ندی	״	״	״	نام ندی کا	״	״
جیحون	تحت	حضیض	سفل	نشیب	بزیر	زیرین	پائین	پست
״	نیچے	״	״	״	״	״	״	״
پستی	فرود	دون	اسفل	سفلی	اسافل	منحرف	بغی	باغی
״	״	״	نیچے زیاده	״	جمع	نافرمان	״	״
عاصی	مرید	متمرد	خیره	شموس	سرکش	بغات	عصات	انحراف
״	״	״	״	״	״	جمع باغی	جمع عاصی	نافرمانی
عدول	بغاوت	تمردی	سرکشی	حافظ	حارس	صائن	حامی	واعی
״	״	״	״	نگهبان	״	״	״	״
راعی	واقی	تیاقی	رقیب	حفیظ	ناظور	دیدبان	پاسبان	حفاظ
״	״	״	״	״	״	״	״	جمع
محفظا	رقبا	حمات	حفاظت	حراست	صیانت	حمایت	حیاطت	رعایت
״	״	״	نگهبانی	״	״	״	״	״

رعایت	وقایت	رقابت	کلاءت	صون	تیاق	پاسبانی	هدف	غرض
″	″	″	″	″	″	″	نشانه	″
آماج	جبان	هدان	هراع	هاع	هایع	ریع	عواره	عزول
″	نامرد	″	″	″	″	″	″	″
بددل	بزدل	شتردل	جبن	جبانت	عزولی	بددلی	بزدلی	شتردلی
″	″	″	نامردی	″	″	″	″	″
احمق	ابله	سفیه	بلید	ابلد	غبی	غمر	الک	کودن
نادان	″	″	″	″	″	″	″	″
جاهل	بوالفضول	جهول	ساده‌لوح	ساده‌دل	کول	هیچمدان	بی‌شعور	بی‌وقوف
″	″	″	″	″	″	″	″	″
کوتاه‌فهم	حمقا	بلها	سفها	جهله	حماقت	جهالت	سفاهت	جهل
″	جمع	″	″	″	نادانی	″	″	″
سفه	حمق	ناکس	نافرجام	ناهنجار	وسن	نعاس	نوم	خواب
″	″	نالایق	″	″	نیند	″	″	″
کیل	کیله	مکیال	صاع	قفیز	پیمانه	مکاییل	بلع	ابتلاع
ناپ	″	″	″	″	″	جمع	نگلنا	″
طعمه	لقمه	جد	اب‌الام	جده	ام‌الام	نبیسه	نبیره	سبط
نواله	″	نانا	″	نانی	″	نواسا	″	″
نبایر	اسباط	نسب	نجل	نژاد	ازرق	زرقا	کبود	زرق
جمع	″	نسل	″	″	نیلا	″	″	جمع

نقص (بالفتح نقصان)	غبن	ضرر	ضیر	وکس	غرار	خداج	خلل	زلل
خسارت	خسر	خسران	زیان	کمی	جدید (نیا)	حادث	طارف	طریف
طری	نو	طرائف (جمع)	قرب (نزدیکی)	قربت	تقرب	قریب (نزدیک)	عنقریب	مقرون
مقترن	مقارن	دنو	عند	لدی	لدن	نزد	اقرب (نزدیکتر)	اقارب (جمع)
لین (نرم)	ملین	ملایم	لینت (نرمی)	ملاست	ملایمت	ملایمی	رفق	ترفق
غمزه (ناز)	عشوه	شیوه	کرشمه	طنز	غنج	دلال	تسحب	وعظ (نصیحت)
موعظت	اندرز	پند	مواعظ (جمع)	نصایح	سکر (نشه)	خمار	کیف	مستی
انکار (جمع)	لا (نهین)	لم	لما	ما	لیس	نه	نی	بدیع (نادر)
غریب	عجیب	طریف	طرفه	شاذ	نغز	ندرت	شگفت	شگرف

بدایع	غرایب	عجایب	طرایف	شذوذ	نوادر	فص	نگین	فصوص
جمع	//	//	//	//	//	نگ	//	جمع
عریان	عاری	عور	معرا	برهنه	لچ	عرات	آشناشه	انتساب
ننگا	//	//	//	//	//	جمع عاری	نسبت پانا	//
	ادلا	اضافت	اسناد	اسانید				
	//	نسبت کرنا	//	جمع				

فصل واو در معنی

خراب	خرابه	خرب	اخرب	ویرانه	دستور	رای زن	وزرا	وساطت
ویران	//	//	//	//	وزیر	//	جمع وزیر	وسیله
واسطه	ذریعه	توسل	وسایط	وسایل	ذرایع	حین	اوان	زمان
//	//	//	جمع	//	//	وقت	//	//
آن	هنگام	احیان	آوان	اوقات	جهت	بهر	برای	بنابر
//	//	جمع	//	//	واسطے	//	//	//
			آنجا	هناک	ثم			
			وہاں	//	//			

فصل ها در معنی

هزیمت	شکست	جلیس	ندیم	قرین	جلسا	ندما	فواق	ہکہک
ہارنا	//	ہمنشین	//	//	ہمنشینان	//	ہچکی	//

ضحک	تبسم	خندہ	شکرخند	اخضر	خضراء	سبز	خضر	فیل
ہنسی	〃	〃	〃	ہرا	〃	〃	جمع	ہاتی
پیل	ظبی	غزال	آہو	ظباء	خفیف	سبک	سبکسار	ریح
〃	ہرن	〃	〃	جمع	ہلکا	〃	〃	ہوا
صبا	نسیم	شرط	صرصر	باد	سموم	حرور	بلی	نعم
〃	〃	〃	〃		ہوای گرم	〃	ہان	〃
آری	اصلا	قطعا	زنہار	زینہار	ہرچند	دائم	دائما	دوام
〃	ہرگز	〃	〃	〃	〃	ہمیشہ	〃	〃
مدام	مستدام	لایزال	لم یزل	مخلود	مخلد	موبد	مستمر	سرمد
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
ابد	جاوید	جاودان	ہموارہ	بارہا	پیوستہ	استمرار	تابید	تخلید
〃	〃	〃	〃	〃	〃	ہمیشگی	〃	〃
خلود	مواظبت	ادامت	مداومت	استدامت	خایسک	سندان	مطرقہ	پتک
〃	〃	〃	〃	〃	ہتوڑا	〃	〃	〃
فطیس	حلیت	انگوزہ	مخنث	ہنیز	سفتہ	سفتجہ	سفارج	معاصر
〃	ہینگ	〃	ہیجڑا	〃	ہنڈوی	〃	جمع	ہمزمانہ
	خنصر	اصابع الصفر		عروق الصبغ	ہرد	زردچوب	زردچوبہ	
	〃	ہلدی		〃	〃	〃	〃	

فصل یای تحتانی در معنی

ازبر	ضبط	حفظ	عقائد	تیقن	عقیده	اعتقاد	جزم	اذعان
״	״	یاد	جمع	״	״	״	״	یقین
بغتةً	وحدان	مفردات	افراد	آحاد	مفرد	فرد	واحد	احد
یکایک	״	״	״	جمع	״	״	״	یک
	ناگاه	ناگرفت	ناگهان	مفاجات		فجاءة	دفعة	
	״	״	״	״		״	״	

فصل در بیان نامهای اعضای سراپای انسان و بعض متعلق آن

چهره	وجه	تمثال	لقا	شکل	طلعت	هیئت	بالا	قامت
״	״	״	״	״	״	صورت	״	قد
بدن	جثه	جسد	جرم	جسم	وجوه	اشکال	رو	پیکر
״	״	״	״	تن	״	جمع	״	״
اجسام	کالبد	طلل	اندام	حوبا	قالب	وجود	شبح	شخص
جمع	״	״	״	״	״	״	״	״
فروق	رؤس	فرق	راس	اشباح	اشخاص	ابدان	اجساد	اجرام
״	جمع	״	سر	״	״	״	״	״
کلاله	غلاله	کاکل	گیسو	موی	شعر	مفارق	مفرق	فرق
جوڑا	״	״	زلف	״	بال	جمع	״	مانگ
قحف	مجمه	ضفائر	موی بافته	ضفیره	جعد	مرغول	مرغوله	نغوله
״	کهوپری	جمع	״	چوٹی	״	״	״	״

هامه ،،	کاسه سر ،،	کاچک ،،	دماغ بھیجا	مخ ،،	مغز ،،	جبین پیشانی	جبهه ،،	ناصیه ،،
سیما ،،	چکاد ،،	جباه جمع	نواصی ،،	ابرو بھوں	حاجب ،،	قره پلک	جفن ،،	مژگان جمع
اجفان ،،	عین آنکھ	چشم ،،	دیده ،،	مردمک پتلی	حدقه ،،	مردم چشم ،،	حدقه حلقہ آنکھ کا	مقله ،،
کاسه چشم ،،	احداق جمع	بصارت جوت	بصر ،،	بینش ،،	بینائی ،،	انف ناک	مارن ،،	خیشوم ،،
بینی ،،	منخر سوراخ ناک کا	مناخر جمع	پره نکھیرہ انتھنا	نرمه بینی ،،	اذن کان	سمع ،،	گوش ،،	آذان جمع
مسامع ،،	شحمه لو کان کی	بناگوش ،،	نرمه گوش ،،	سماخ سوراخ کان کا	صماخ ،،	عارض رخسار گال	خد ،،	رخ ،،
وجنه ،،	عذار ،،	وجنات جمع	شفت ہونٹ	لب ،،	شفاه جمع	فم مونھ	فوه ،،	دهن ،،
دهان ،،	افواه جمع	فوہات ،،	سن دانت	ضرس ،،	ثغر ،،	دندان ،،	اسنان جمع	اضراس ،،
ثغور ،،	لثه مسوڑھا	عمر ،	عمور جمع	لسان جیب	مقول ،،	زبان ،،	زفان ،،	السنه جمع
ملاه پڑجیب	لهاة ،،	حنک تالو	تارک ،،	کام ،،	حنک جبڑا	چانه ،،	ذقن ٹھڈی	زنخ ،،

زنخدان	غبغب	سبلت	بروت	سبال	لحیہ	محاسن	ریش	لحا
〃	[illegible]	مونچھ	〃	جمع	داڑھی	〃	〃	جمع
حلق	حلقوم	حنجرہ	نای	گلو	عنق	رقبہ	اعناق	رقاب
گلا	〃	〃	〃	〃	گردن	〃	جمع	〃
ورید	ودج	ودجان	اوداج	کتف	منکب	شانہ	دوش	مناکب
شاہرگ	〃	〃	جمع	کاندھا	〃	〃	〃	جمع
ابط	بر	کنار	آغوش	عضد	جناح	بال	اجنحہ	ید
بغل	〃	〃	〃	بازو	〃	〃	جمع	ہاتھ
دست	چنگ	ایدی	ایادی	یمین	دست راست	ایمان	یسار	شمال
〃	〃	جمع	〃	سیدھا ہاتھ	〃	جمع	بایاں ہاتھ	〃
دست چپ	مرفق	آرنج	مرافق	ساعد	رسغ	زند	بند دست	کف
〃	کہنی	〃	جمع	پہونچا	〃	〃	〃	ہتیلی
اصبع	انملہ	بنانہ	انگشت	انامل	اصابع	بنان	انگشتان	خنصر
انگلی	〃	〃	〃	انگلیاں	〃	〃	〃	چھنگلیا
بنصر	وسطی	سبابہ	ابہام	وجب	شبر	ظفر	اظفار	ظہر
چھنگلیا کے پاس کی انگلی	بیچ کی انگلی	کلمہ کی انگلی	انگوٹھا	بالشت	〃	ناخن	جمع	پیٹھ
صلب	مطا	پشت	ظہور	اظہار	اظہر	اصلاب	صدر	سینہ
〃	〃	〃	جمع	〃	〃	〃	چھاتی	〃
بر	صدار	صدور	ثدی	پستان	حلمہ	بطن	جوف	شکم
〃	جمع	〃	چوچی	〃	بوندہ بوندی	پیٹ	〃	〃

بُطُون جمع	ناف بونبی تونڈی	سُرَّه 〃	جَنب پسلی	پہلو 〃	جُنُوب جمع	خَصر کمر	میان 〃	تہیگاه 〃
شُش پھیپھڑا	رِیَه 〃	سِپُرز تلی	طِحال 〃	کَبِد کلیجہ	جِگر 〃	مَعِدَه اوجھڑی	شُکُنبه 〃	کرش 〃
مِعاء انتڑی	اَحشاء 〃	رُوده 〃	اَمعا جمع	اَحشا 〃	زَہره پتّا	مَرارَه 〃	صَفرا پت	تلخه 〃
مُرَّه 〃	قَلب دل	خاطِر 〃	ضَمِیر 〃	فُؤاد 〃	جَنان 〃	بال 〃	درون 〃	قُلُوب جمع
خَواطِر 〃	ضَمائِر 〃	اَفئِدَه 〃	ذَکَر شرمگاہ مرد	قَضِیب 〃	اَیر 〃	آلت 〃	خُرزَه 〃	کیر 〃
فَرج 〃	حَشَفَه سرِ ذکر	اِحلیل سوراخ ذکر	خُصیَه خایہ	اُنثَیَین 〃	فَرج شرمگاہ زن	بُضع 〃	قُبُل 〃	مَہبِل 〃
کُس 〃	فُرُوج جمع	دُبُر مخرج براز	مَبرَز 〃	مَقعَد 〃	سُفرَه 〃	کُون 〃	مَبارِز جمع	مَقاعِد 〃
مَثانه پھکنا	عانَه پیڑو	موی زہار بال زیر ناف کے	کَفَل چوتڑ	سُرِین 〃	وَرِک 〃	فَخِذ ران	کفلگاه 〃	بیغوله زن چیدگاه
رُکبَه گھٹنا	زانو 〃	رُکبات جمع	ساق پنڈلی	کَعب ٹخنہ	شتالنگ 〃	عَقِب ایڑی	پاشنه 〃	رِجل پاؤں

پای	کف پا	خطوه	گام	خطوات	صرم	جلد	ادیم	اہاب
״	تلوا	قدم	״	جمع	چمڑا	״	״	״
چرم	پوست	جلود	لحم	لحوم	دم	خون	دماء	عظم
״	״	جمع	گوشت	جمع	لہو	״	جمع	ہڈی
استخوان	عظام	عصبه	پی	عصب	اعصاب	عرق	عروق	عرق النسا
״	جمع	پٹھا	״	جمع	״	رگ	جمع	نام رگ
شریان	صافن	باسلیق	سررو	هفت اندام		شرائین	اعضای رئیسه	
״	״	״	״	ایضاً		جمع	دل و دماغ و جگر	

باب دوم در متحد اللفظ و مختلف المعنی

فصل الف

آب	آب	آب	آب	آب	آب	آب	آب	آموزگار
پانی	عزت	رونق	خوبی	چمکات چمک	تیزی تیغ	طرز	روش	اوستاد
آموزگار	آهو	آهو	ابتلا	ابتلا	ابرار	ابرار	ابرار	ابرار
شاگرد	ہرن	عیب	آزمانا	گرفتار ہونا	ادا کرنا	بیزار ہونا	پاک ہونا	اچھا کرنا
ابدار	ابدار	ابتر	ابتر	ابتر	اطلاق	اطلاق	اطلاق	اطلاق
ظاہر کرنا	پیدا کرنا	دم بریده	ناتمام	بی فرزند	جاری کرنا	خلاص کرنا	پیٹ چلنا	کہنا
اقران	اقران	اقران	اکثار	اکثار	اکثار	الیه	الیه	الیه
ہمسران	نزدیکان	ہمسایگان	بہت کہنا	بہت کرنا	بہت کھانا	سرین	دنبۂ گوسپند	گوشت چکتی سرین

اَجَل	اَجَل	اَجَل	اَجَل	اَجَل	اَمر	اَمر	اَوامر	اُمُور
بزرگتر	موت	مہلت	مدت عمر	وقت چیزے	حکم	کار	جمع	״
آن	آن	آن	اِقبال	اِقبال	اِقبال	اَجابت	اِجابت	اِجابت
وقت	لحظہ	ملک	پیشوائی	دولت	قبول کرنا	جواب دینا	قبول کرنا	دفع براز کرنا
اَشَد	اَسَد	آشوب	آشوب	آشوب	آغوش	آغوش	آغوش	آغوش
باگہ	برج فلک	شور	فتنہ	غوغا	بغل	گود	غلام	باندی
اَحفاد	اَحفاد	اَحراز	اِحراز	اِحراز	اِحصان	اِحصان	اِحصان	اِحصان
فرزندزادگان	خادمان	استوار کرنا	نگاہ رکھنا	جمع کرنا	نکاح کرنا	استوار کرنا	حصار کرنا	پرہیزگار ہونا
اِدرار	اِدرار	اِدرار	اِدرار	اِدرار	اَدہم	اَدہم	اَدہم	اَدہم
روان ہونا	برسنا باران کا	پیاپی پیشاب کرنا	بار بار بخشش کرنا	روزینہ	اسپ سیاہ	مار سیاہ	کالا	بند آہنی
اَدہم	اِذہاب	اِذہاب	اِذہاب	اِستہلال	اِستہلال	اِستہلال	اِضراب	اِضراب
نام پدر ابراہیم	لیجانا	روان کرنا	[illegible]	چاند دیکھنا	[illegible]	آشکارا ہونا	منہ پھیرنا	مقیم ہونا
ضِراب	ضِراب	اِضراب	اِضراب	اِفتتاح	اِفتتاح	اِقامت	اِقامت	اِقامت
سر نیچے کرنا	[illegible]	سیر کرنا	ظاہر کرنا شکل کا	کھولنا	شروع کرنا	رہنا	قیام کرنا	قائم کرنا
اِقامت	اِیجاب	اِیجاب	اَیمان	اَیمان	اِیمان	اَیادی	اَیادی	اَیادی
تکبیر نماز کہنا	واجب کرنا	ثابت کرنا	سوگندہا	قوتہا	وسیلہا	نعمتہا	نیکوئیہا	دستہا
		اَوتاد	اَوتاد	اِشاعت	اِشاعت	اِشاعت		
		میخہا	[illegible]	آشکارا کرنا	چھڑکنا	پراگندہ کرنا		

۸۵

فصل بای عربی و فارسی

باس ۱۵	باس	باس	باس	بال ۱۵	بال	بال	بال	بال
خوف	عذاب	سختی	دلیری	بازو	دل	جان	حال	فراخی عیش
بال	بال	بخت ۱۵	بخت	بخت	ابخات	براعت ۱۵	براعت	براعت
شان	عظمت	خاص	محض	صرف	جمع	روشنی	فصاحت	فضیلت
براعت	برگ ۱۵	برگ	برگ	برگ	بند ۱۵	بند	بند	بند
کامل ہونا	پتا	ساز	نوا	سامان	قید	فکر	تدبیر	فریب
بند	بند	بند	بند	بند	بند	بند	بند	بند
حیله	زنجیر	قفل	بندجامه	دوال تیغ	گره	ریسمان	امید	طمع
بند	بند	بند	بہا ۱۵	بہا	بہا	بہا	باز ۱۵	باز
نام ولایت	غم	رسن دواب	روشنی	رونق	زیبائی	قیمت	مسافت دو دست	تکرار
باز	باز	باز	باز	باز	باز	باز	باز	باز
رجوع	کشاده	نشیب	تمیز	جانب	گذرگاه	جدا	جانور شکاری	شراب
باز	باز	باز	باز	باز	باز	بدر ۱۵	بدر	بدر
خراج	پهرنا	امر باختن	امر بازیدن	وقت	هنگام	چاند	باهر	نام جای
باب ۱۵	باب	باب	باب	باب	باب	باب	ابواب	بطال ۱۵
دروازه	نام کتاب	شایسته	برابر	لائق	مقدمه	حق	جمع	بیکار
بطال	بطال	باد ۱۵	باد	باد	باد	باد	باد	باد
جهوٹا	دلیر	هوا	مدح	سخن	ناله	پاد	تکبر	تند

باد نام فرشته	باد نام مرض	باد صدمه	باد هوجیو	بَرّه میوه	بَر سینه	بَر گود	بَر بغل	بَر زن جوان
بَر چچی عورت	بُر چوڑائی	بَر برائے اتصال	بَر اوپر	بَر نزدیک	بَر نام خدا	بَر جنگل	بَر مهربان	بَر نیکوکار
بر زمین خشک	بِر نیکی	بر بخشش	بر خوشنودی والدین	بار نام ن	بار پشته خروار	بار انبار	بار بزرگی	بار گرانی
بار بزرگ	بار نیکوکار	بار نصیب	بار رخصت	بار دخل	بار بیخ درخت	بار کار	بار کرت	بار مرتبه
بار بارگاه	بار بسیار هر چیز	بار جائے انبوه هر چیز	بار میوه	بار حمل زنان	بار آمیزش	بار ساز مطربان	بار بارنده	بار امر باریدن
بزرگ صاحب مرتبه	بزرگ بڑا	برنج چاول	برنج پیتل	بقر بیل	بقر گائے	بالا اوپر	بالا قد	بالا بلندی
بالا درازی	بالا اسپ کوتل	بایست حاجت	بایست نیاز	بایست لوازم چیزے	بضاعت مال	بضاعت اسباب	بحر دریا	بحر وزن شعر
بجور جمع	بالادست حریف	بالادست غالب	بالادست چیز نفیس	بالادست صدر مجلس	برکت بڑھنا	برکت زیاده هونا	برز قدر	برز شکوه
برز مرتبه	برز بلندی	برز بلندی قد	برز تنه درخت	برده غلام	برده باندی	برده قیدی	بری پاک	بری بیزار

بری	تبس	تبس	بگر	بکر	بکر	بلا	بلا	بلا
بیگناه	بهت	کافی	زن دوشیزه	نازک	لطیف	آزمایش	سختی	زحمت
بلا	بوار	بوار	بوار	تب	ب	ب	ب	ب
نعمت	ہلاکی	خرابی	مانند	ساتھ	بیچ	اوپر	طرف	برابر
ب	ب	ب	ب	ب	ب	پل	پل	پوستین
واسطے	سببیه	قسمیه	ابتدائیه	بیانیه	معاوضه	سینڈ	پیسا	قبای چرم
	پوستین	پوستین	پاس	پاس				
	عیب	مذمت	پہر	نگہداشت				

فصل تای فوقانی

تاب	تاب	تاب	تاب	تاب	تاب	تاب	تاب	تحکم
طاقت	رونق	پیچیدگی	روشنی	گرمی	لپیٹ	چمک	روشن کرنا	دعوی کرنا
تحکم	تحکم	ترفق	ترفق	تزکیه	تزکیه	تمغا	تمغا	تمغا
غلبه کرنا	حکومت بزور کرنا	مہربانی کرنا	نرمی کرنا	پاک کرنا	زکوة دینا	نشان	مہر	داغ
تمغا	تمغا	تماثیل	تماثیل	تماثیل	تنک	تنک	تنک	تنک
محصول	فرمان	تصاویر	اصنام	فرمانبردار…	باریک	کم	تھوڑا	پاکیزه
تنک	تحریر	تحریر	تحریر	تولا	تولا	تولا	تولا	تولا
نازک	لکھنا	آزاد کرنا	[illegible]	محبت	امید	منھ پھیرنا	دوست رکھنا	حکومت کرنا

تولا	تاشّ	تاش	تاش	تاش	تاویل	تاویل	تاویل	تاویل
[illegible]	صاحب	یار	شریک	غلام	پھرنا	تعبیر خواب	حیلۂ شرعی	پھیرنا ظاہر کلام
تازی	تازی	تازی	تبار	تبار	تبار	تحدید	تحدید	توطیہ
زبان عربی	گھوڑا عربی	گستاخی شکاری	ہلاکی	خاندان	اولاد	تیز کرنا	حد باندھنا	چھپانا
توطیہ	توطیہ	تمہید	تمہید	تمہید	تجمل	تجمل	تجمل	تجمل
پامال کرنا	تمہید دعا	بچھانا	ہموار کرنا	کام اچھا کرنا	شان	دبدبہ	جمال	آرایش
تجہیز	تجہیز	تراش	تراش	تراش	تراش	تراش	تمثال	تمثال
اسباب مردہ	اسباب عروس	بزرگی	زینت	فائدہ	طمع	امید	صورت	پیکر
	تمثال	تمثال	تعنف	تعنف	تعنف	تعدی	تعدی	
	تصویر	فرمان بادشاہی	جھڑکنا	سختی کرنا	ستم کرنا	ظلم کرنا	حد سے گذرنا	

فصل ثای مثلثہ

ثمر	ثمر	ثمر	ثمر	ثمر	اثمار	ثمار	ثاد	ثاد
میوہ	بار درخت	مال	زر	فرزند	جمع	...	سرما	نم
ثبت	ثبت	ثبت	ثبت	ثبت	ثقلین	ثقلین	ثغر	ثغر
قرار	لکھنا	حجت	مرد معتبر	لکھا گیا	دو گروہ	عالم انس و جن	دانت	سرحد
ثغور	ثور	ثور	ثخین	ثخین	ثخین	ثروت	ثروت	ثروت
جمع	بیل	برج فلک	مضبوط	فربہ	غلیظ	بہت مال	توانگری	نعمت

ثروت بفتح ثای مثلثہ و سکون رای مہملہ ... مال و توانگری و نعمت

۸۹۰

	ثروت	ثری	ثری	
	سرداری	خاک نمناک	زیر زمین	

فصل جیم عربی و فارسی

جاریہ	جاریہ	جاریہ	جاریہ	جاریہ	جزالت	جزالت	جزالت	جناح
آفتاب	باندی	دختر	کشتی	آب روان	مضبوطی	خوبی	بزرگی	بال مرغ
جناح	جناح	جیب	جیب	جیب	جیب	جد	جد	جد
مقدمۃ لشکر	بازو	گریبان	پیرہن	سینہ	دل	بخت	نصیب	بزرگی
جد	جد	جد	اجداد	جر	جر	جر	جر	جر
توانگری	دادا	نانا	جمع	حرکت زیر	کھینچنا	بن کوہ	گناہ کرنا	ظرف آب
جر	جر	جزم	جزم	جزم	جزم	جمرہ	جمرہ	جمار
شگاف زمین	نقب	سکون	یقین	کاٹنا	ارادۂ مضبوط	کنکر	چنگاری	جمع
جواد	جواد	جواد	جلاد	جلاد	جلاد	جلاد	جناب	جناب
سخی	نام الٰہی	اسپ تیز رفتار	درّہ زن	پوست کن	شمشیر زن	گردن زن	درگاہ	دہلیز
جناب	جناب	جناب	چرک	چرک	چرک	چابک	چابک	چابک
اطراف سرا	پہلو	کلمۂ تعظیم	پیپ	میل	کثافت آہن	چالاک	جلد	کوڑا
چارہ	چارہ	چارہ	چنگ	چنگ	چشم	چشم	چفتہ	چفتہ
علاج	تدبیر	مکر	ہاتھ	نام ساز	آنکھ	امید	تیرہ	محصول
	چفتہ	چفتہ	چفتہ	چون	چون	چون	چون	
	سرگوسفند	تہمت	برابر	مانند	جب	کیون	جو	

۲ بمعنی رحمت کننده و از اسمای الهی ۱۲	فصل حای مهمله							۲ حای مهمله و تشدید نون بمعنی بخشاینده
حاجب ابرو	حاجب پرده دار	حاجب دربان	حاجب چوبدار	حجّاب جمع	حارث شیر درنده	حارث کنبی	حافره سم اسپ	حافر چاه کن
حوافر جمع	حضرت نزدیکی	حضرت حضور	حضرت درگاه	حضرت کلمهٔ تعظیم	حضرات جمع	حق الله	حق ثابت	حق سزاوار
حق واجب	حق سچ	حقوق جمع	حلیه زیور	حلیه خلعت	حلیه صورت	حلیه خلقت	حلیه آرایش	حلیه صفت
حُلی جمع	حول پھرنا	حول قوت	حول برس	حمل پیٹ	حمل گمان	حمل برج فلک	حمل بار برداشتن	حِمل بوجھ
حمل گناه	حبل رسی	حبل باگڈور	حبل رگ	حبل پیٹ	حمد تعریف	حمد شکر	حامی حمایت کننده	حامی نگهدارنده
حاشا پناه	حاشا بعید	حاشا پاکی	حاشا خالی	حاشا کلمهٔ استثنا	حاشا نام دوا	حافد دوست	حافد خدمتگار	حافد فرزندزاده
حافد دخترزاده	حافد داماد	حافد سسرا	حافد سالا	حدقه سیاهی چشم	حدقه حلقهٔ چشم	حرج تنگی	حرج سختی	حریف هم پیشه
حریف هم کار	حرف سخن	حرف طرف	حرف کناره	حرف لب شمشیر	حرف عیب	حرمان ناامیدی	حرمان بی نصیبی	حظ فائده
حظ نصیب	حظ خوشی	حکیم دانا	حکیم راستکار	حکیم استوار	حکیم حاکم	حکیم صاحب حکمت	حنّان بخشنده	حنّان رحمت کننده

حَنّان نام خدا	حُوت ماہی	حُوت برج فلک	حَواشی خدمتگاران	حَواشی جمع حاشیہ	حِین وقت	حِین ہنگام	حِین روز قیامت	حَین ہلاکی
حَین موت	حَیّ زندہ	حَیّ نام خدا	حَیّ محلہ	حَیّ قبیلہ	حَیّ جمع کرنا	حَیّ حیا	حِجّہ برس	حَجّہ یکبار حج کرنا
	حُجَج جمع	حَدید تیز	حدید لوہا	حَتم مضبوط کرنا	حَتم حکم کرنا	حَتم واجب کرنا	حُتُوم جمع	

فصل خاے معجمہ

خَطر ڈر	خطر اندیشہ	خطر مرتبہ	خطر بزرگی	خطر آفت	خَفیر شرمندہ	خفیر فریادرس	خفیر نگہبان	خفیر رہبر
خفیر قاصد	خوردہ ریزہ	خوردہ عیب	خوردہ باریکی	خوردہ چنگاری	خَطیر بزرگ	خطیر بہت	خطیر خوفناک	خطیر صاحب مرتبہ
خَیل سواران	خیل گروہ	خیل اسپان	خیل بسیار	خیل کم	خُیُول جمع	خداوند اللہ	خداوند صاحب	خداوند مالک
خَلف پیچھے	خلف فرزند بد	خلف پیچھے آنے والا	خلف فرزند نیک	خُور طعام	خورہ آفتاب	خور لائق	خُورد طعام	خورد چھوٹا
خورد لائق	خانہ بدوش مسافر	خانہ بدوش فقیر بی تعلق	خانہ بدوش بے خان ومان	خانہ بدوش مردم بی قید	خانہ بدوش پریشان حال	خال بزرگی	خال عقل	خال غرور
خال ماموں	خال تل	خال آبلہ	خال تبخالہ	خستہ تخم خرما	خستہ شفتالو	خستہ خراب	خستہ عاشق	خستہ بیمار

خسته زخمی	خسته شکسته	خسته مفلس	خسارة نقصان	خسارة هلاکی	خسارة گمراهی	خس خاشاک	خس بیخ باریک	خس کاه خوشبو
	خس تخم کاهو	خس فرومایه	خس ناکس	خس بخیل	خلیفه بادشاه	خلیفه ولی عهد	خلیفه قائم مقام	

فصل دال مهمله

دستور قانون	دستور قاعده	دستور آئین	دستور رخصت	دستور اجازت	دستور وزیر	دستور امیر	دستان مکر	دستان حیله
دستان سرود	دستان نغمه	دستان افسانه	دستان [illegible]	دغل مکر	دغل حیله	دغل مکاره	دغل حیله‌گر	دغل دغاباز
دغل بکھوڑا	دم خون	دم نفس	دم افسون	دم فریب	دم مکر	دم گھونٹ	دم تھوڑا	دم بهته
دم غرور	دم بو	دم تیزی تیغ	دم هنگام	دم وقت	دم بڑائی	دمان مست	دمان غضبناک	دمدمه فریب
دمدمه خوشامدی	دمدمه مکر	دمدمه حیله	دمدمه نقاره	دمدمه ڈہل	دمدمه آواز نقاره	دمدمه برج	دمدمه هلاکی	دمدمه زلزله
دمدمه غصه	دمدمه عذاب	دمامه نقاره	دود دھوان	دود کیڑا	دون سوا	دون غیر	دون تھوڑا	دون نزدیک
دون نیچے	دون حقیر	دون خسیس	دون سفله	دونان جمع	دار سولی	دار گھر	دار شهر	دار درخت

دار	دار	دار	داوری	داوری	داوری	داوری	داوری	داوری
محل	سرا	کڑی	حکومت	قصد	معاملہ	خصومت	جنگ	شکایت
داوری	دبدبہ	دبدبہ	دبدبہ	دبدبہ	دبدبہ	دیوان	دیوان	دیوان
محاکمہ	آواز طبل	آواز نقارہ	مرتبہ	ہیبت	بزرگی	مجمع	دفتر	دار عدالت
دیوان	دیوان	دیوان	دیوان	دیوان	دیوان	دوش	دوش	دُرہ
نشستگاہ ملوک	صاحب دار عدالت	صاحب سند	صاحب داد	صاحب اجرا	کتاب غزل	کاندھا	شب گذشتہ	دودھ
دَر	در	در	در	در	در	در	دانش آموز	دانش آموز
غنیمت	کار نیک	نیکوئی	خوبی	خیر	دروازہ	سیخ	اوستاد	شاگرد
دست	دست	دست	دست	دست	دست	دست	دست	دست
ہاتھ	فائدہ	غلبہ	سند	قدرت	قاعدہ	وزیر	فرصت	مرغان شکاری
	دست	دسترنج	دسترنج	دسترنج	دسترنج	دست برد	دست برد	
	برا زرفیق	کسب	صنعت	شفقت	مزدوری	غلبہ	فیروزی	

فصل ذال معجمہ

ذراع	ذراع	ذوق	ذوق	ذوق	ذات	ذات	ذات	ذات
ہاتھ	گز	چکھنا	مزہ	خوشی	صاحب	خداوند	ہستی	حقیقت
ذات	ذات	ذات	ذوات	ذریت	ذریت	ذریت	ذراری	ذی بال
نفس	مؤنث ذو	طرف	جمع	فرزندان	فرزندزادگان	نسل آدمی وجن	جمع	صاحب شان
ذی بال	ذکا	ذکا	ذکا	ذکا	ذنب	ذنب	ذب	ذب
صاحب ہمت	عقل	تیزی طبع	دانائی	روشن کرنا	دم	نام ستارہ	دور کرنا	باز رکھنا

ذب	ذب	ذب	ذلیل	ذلیل	ذلیل	ذلیل	ذلیل
درآنا	لاغر ہونا	گاؤ جنگلی	خوار	گنہگار	فرمان بردار	نرم	آسان

فصل راے مہملہ

رسول	رسول	رسالت	رسالت	رعونت	رعونت	رعونت	رعونت	رعونت
پیغمبر	قاصد	پیغمبری	قاصدی	نادانی	نرمی	سستی	سرکشی	خودآرائی
رعونت	رفث	رفث	رفق	رفق	رکیک	رکیک	رکیک	رکیک
زینت	جماع	سخنان فحش	نرمی	مہربانی	ضعیف	سست	باریک	حقیر
رکیک	رشتہ	رشتہ	رشتہ	رشتہ	ریسمان	ریسمان	رنگ	رنگ
بیجیا	تار	تاگا	رسی	نارو	سوت	رسی	لون	حصہ
رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ
عیب	ننگ	محنت	قوت	جان	شتر قوی	مال	اسباب	فائدہ
رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ
گودڑی	روش	[illegible]	مکر	اوگنا	خوبی	خوشی	شرم	تندرستی
رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ
خون	رونق	تھوڑی پونجی	نقدی	چوری	جوا	صاحب	باپ	تل
رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رای	رای	رای
نقطہ	ہلاہل	غصہ	ابریشم	خیانت	مانند	عقل	مکر	راجہ ہند
رخنہ	رخنہ	رخنہ	رسم	رسم	رسم	رسم	رسم	رسم
سوراخ	عیب	فساد	نشان	آئین	گھنا	داغ	عادت	قانون

رسم قاعدہ	رسم وظیفہ	رسم نقش	رسوم جمع	رقعہ پارہ جامہ	رقعہ کاغذ نوشتہ	رقاع جمع	رآخ خوشی	راح شراب
راعی نگہبان	راعی والی	راعی حاکم	راعی چرواہا	رود ندی	رود نام ساز	رود رودہ گوسپند	رود فرزند	رحل سکن
رحل منزل	رحل اسباب	رحل پالان شتر	رحل کوچ	رحل مرکب شتر	رحال جمع	رحم بچہ دان	رحم قرابت	ارحام جمع
		رجز پلیدی	رجز عذاب	رجز شرک	رجس پلیدی	رجس عذاب گناہ		

فصل زاے معجمہ عربی وفارسی

زلق پھسلنا	زلق	زنہار پناہ	زنہار امان	زنہار مہلت	زنہار عہد وپیمان	زنہار تاکید	زنہار ہرگز	زنہار امانت
زنہار خوف	زنہار شکایت	زنہار پرہیز	زنہار حسرت	زنہار افسوس	زنہار جلد	زنہار ہوش	زنہار آگاہی	زوج خاوند
زوج جوڑا	زہ چلہ کمان	زہ عجب	زال زن پیر	زال مرد پیر	زال نام پدر رستم	زی اندازہ	زی حد	زی طرف
زی نزدیک	زی بزیست	زی امر زیستن	زینہار پناہ	زینہار ہرگز	زینہار چھوڑنا	زینہار مہلت	زینہار عہدوپیمان	زینہار شکایت
زنہار پرہیز	زبدہ مسکہ	زبدہ خلاصہ	زبر لکھنا	زبر عقل	زبر توانا	زبر محکم	زبر آواز بلند	زندباف بلبل

زندباف	زندباف	زندلاف	زندلاف	زندلاف	زمان	زمان	زمان	زمان
قمری	فاخته	بلبل	قمری	فاخته	ساعت	زمانه	موت	عهد
زمان	زمان	زهار	زهار	ژند	ژند	ژند	ژند	ژند
وقت	فرصت	فرج زن	ذکر مرد	گدڑی	پرانا	ٹکڑا	دلق	چقماق
	ژند	ژند	ژند		ژند			
	بزرگ	مهیب	نام کتاب آتش پرست		مست			

فصل سین مهمله

سن	سن	سن	اسنان	ساده	ساده	ساده	سبک	سبک
دانت	عمر	برس	جمع	بی ریش	احمق	خالص	ہلکا	بی وقار
سبک	سبک	ستایش	ستایش	ستایش	ستایش	سکان	سکان	سکه
چالاک	[illegible]	تعریف	دعا	شکر	منت	باشندگان	دنبالۂ کشتی	کوچه
سکه	سکه	سکه	سکه	سلاله	سلاله	سلاله	سمت	سمت
محله	بازار	رسته	آهن نقش	نطفه	بچه	خلاصه	راه راست	روی نیک
سمت	سمت	سمت	سمات	سماط	سماط	سماع	سماع	سنیه
اراده	صورت	جانب	جمع	دسترخوان	صف	سنا	راگ	روشن
سنیه	سنی	سنی	سهم	سهم	سهم	سهم	سهام	سیاق
بلند	روشن	بلند	تیر	حصه	ڈر	فائده	جمع	حساب
سیاق	سیاقت	ستور	ستور	ستور	سدید	سدید	سرشت	سرشت
چلانا	//	بیل	اونٹ	گھوڑا	راست	استوار	خمیر	طینت

سرشت	سرشت	سرشت	سرسبز	سرسبز	سرسبز	سرسبز	سرهنگ	سرهنگ
آمیختگی	خلقت	طبیعت	جوان	بهتر	خوش	آباد	سوار لشکر	پیشرو لشکر
سرهنگ	سرهنگ	سرهنگ	سرهنگ	سرگران	سرگران	سرگران	سرگران	سره
نقیب	چوبدار	پهلوان	کوتوال	مست	متکبر	خشمناک	ملول	خالص
سره	سره	سره	سره	سلطنت	سلطنت	سلطنت	سلطنت	سلطنت
پاکیزه	خلاصه	برگزیده	بی عیب	پادشاهت	دست درازی	زبان درازی	قهر	غلبه
سور	سور	سور	سور	سور	سور	سوغ	سوغ	سوغ
جشن	رنگ سرخ	رنگ خاکستری	دیوار قلعه	دیوار شهرپناه	نیم خورده	روائی	گوارائی	جواز
سِر	سِر	اسرار	سیما	سیما	سیادت	سیادت	سید	سید
آهسته پڑهنا	بهید	جمع	پیشانی	نشان	بزرگی	سرداری	پیشوا	مهتر قوم
سید	سیر	سیر	سیاف	سیاف	سیاف	سیاف	سعایت	سعایت
سردار	عادتها	علم تواریخ	شمشیرزن	قاتل	جلاد	خونریز	چغلخوری	بدگوئی
ساعی	ساعی	ساعی	ساعی	سبات	سبات	سبات	سجل	سجل
کوشنده	دونده	چغلخور	بدگو	زمانه	خواب	راحت	قباله	آراسته

فصل شین معجمه

شاهد	شاهد	شاهد	شواهد	شهید	شهید	شهدا	شجره	شجره
گواه	معشوق	حاضر	جمع	گواه	کشته شده بگناه	جمع	درخت	نامه نسب
شجره	شور	شور	شور	شور	شور	شور	شور	شور
نامه پیران	فتنه	غلغله	شهرت	آواز بلند	عشق	جنون	نمکین	نمکسا

شوم منحوس	شوم بخیل	شهامت بزرگی	شهامت توانائی	شهامت خوشی	شهامت چالاکی	شهامت بهادری	شهربند حصار	شهربند مقید
شهربند محبوس	شهربند زندان	شیخ بزرگ	شیخ پیر	شیوخ جمع	مشایخ ایضاً	شیوه ناز	شیوه روش	شیوه طرز
شیوه هنر	شیوه کرشمه	شیوه کمال	شاطر دلاور	شاطر چالاک	شاطر پیک	شاطر شطرنج باز	شاطر شوخ	شراء خریدنا
شراء بیچنا	شرح کھولنا	شرح بیان کرنا	شرح ظاهر کرنا	شرق آفتاب	شرق روشن	شرق مشرق	شطر نصف شی	شطر جانب
شکوه حشمت	شکوه بزرگی	شکوه مهابت	شکوه شان	شکوه دبدبه	شکوفه کلی	شکوفه قی	شوکت خار	شوکت قوت
شوکت تیزی	شوکت شدت	شوکت هیبت	شارع صاحب شرع	شارع راه راست	شارع راه بری	شارع عالم	شارع عامل	شوارع جمع
شهلا [illegible]	شهلا نرگس	شهادت خبر درست	شهادت گواهی دینا	شهادت شهید هونا	شهادت حاضر هونا	شهادت ظاهر هونا	شهادت	
شادروان فرش	شادروان پرده	شادروان شامیانه	شادروان سائبان	شاهین بهری	شاهین ڈنڈی ترازو	شاهین زبانه ترازو	شیمه طبیعت	شیمه عادت
	شیمه خصلت	شیم جمع	شان دبدبه	شان بزرگی	شان حال			

فصل صاد مهمله

صاحب وزیر	صاحب دوست	صاحب مالک	صاحب خداوند	صدر مسند	صدر سینه	صدر اول	صدر اوپر	صدر ابتدا
صدر امیر	صدر صاحب منصب	صدر پیشنا	صدر باہر آنا	صفی برگزیده	صفی دوست	صفی خالص	صنم بت	صنم معشوق
صفره خالی	صفر دائره خرد	صولت دبدبه	صولت رعب	صولت هیبت	صیاح آواز	صیاح نوحه	صیاح فغان	صیحه آواز
صیحه فغان	صیحه عذاب	صرفه ستاره	صرفه [illegible]	صرفه بخل	صرفه فائده	صرفه حیله	صرفه کمر	صرفه افزونی
صیت آوازه	صیت ذکر خیر	صیغه [illegible]	صیغه صورت لفظ	صیغ جمع	صواب راست	صواب درست	صلیب سخت	صلیب چهار گوشه
صلوة نماز	صلوة دعا	صلوة آمرزش	صلوة رحمت	صلوات جمع		صدد نزدیکی	صدد مقابله	صدد برابری
			صدد قصد کرنا	صدد در پے ہونا				

فصل ضاد معجمه

ضرب مارنا	ضرب بیان کرنا	ضرب ملانا	ضرب تیز جانا	ضرب مانند	ضرب نوع	ضرب ظاہر کرنا	ضرب جمع	ضرر ایذا
ضر سختی	ضر بدحالی	ضر لاغری	ضر نقصان	ضم حرکت پیش	ضم ملانا	ضم فراہم لانا	ضمیر اندیشه	ضمیر دل

ضمیر	ضمیر	ضمیر	ضَیر	ضیر	ضراعت		ضرعت	ضریر
اندرون دل	پوشیده	بعید	ایذا	نقصان	زاری		عاجزی	اندھا
			ضریر	ضریر				
			بیمار	لاغر				

فصل طای مهمله

طرار	طرار	طرار	طعن	طعن	طهور	طهور	طهیر	طهیر
تیز زبان	دزد	گره بر	نیزه مارنا	عیب گیری کرنا	پاک	پاک کننده	پاک	پاک کننده
طیبت	طیبت	طاق	طاق	طاق	طاق	طاق	طبیع	طبع
خوش طبعی	حلال ہونا	خمیده	محراب	جامه	تنها	نام درخت	طبیعت	مہر
طبع	طبع	طرح	طرح	طرح	طرح	طرح	طرح	طرح
سکه	نقش	ڈالنا	دور کرنا	قائم کرنا	نمونه	عمارت نو	نقاشی	کناره پکڑنا
طرح	طرف	طرف	طرف	طرف	طریقه	طریقه	طنز	طنز
فروختن بزور	کناره	جانب	اندک	حصه	روش	مذهب	ناز	ٹھٹھا
طنز	طنز	طوق	طوق	طوق	طبرخون	طبرخون	طبرخون	طیب
رمز	طعنه	طاقت	گردن بند	حلقه	بید سرخ	چوب سرخ	صندل سرخ	بوی خوش
طیب	طیب	طیب	طمث	طمث	طمث	طاغوت		طاغوت
خوش	پاک ہونا	خوش طبعی	خروج حیض	حائض ہونا	جماع	نام بت		نام دیو

فصل ظای معجمه

ظرافت	ظرافت	ظریف	ظریف	ظرفا	ظرّاف	ظُراف	ظرف	ظرف
دانائی	خوش طبعی	دانا	خوش طبع	جمع	بسیار دانا	بسیار خوش طبع	دانائی	حوصله
ظرف	ظروف	ظن	ظن	ظن	ظل	ظل	ظل	ظهیر
باسن	جمع	گمان	احتمال	تهمت	سایه	خیال	نمونه	هم پشت
			ظهیر	ظهیر				
			مددگار	پشتی کننده				

فصل عین مهمله

عزیز	عزیز	عزیز	عزیز	عزیز	عصر	عصر	اعصار	عصبه
دوست	مبارک	مرغوب	کمیاب	غالب	زمانه	آخر روز	جمع	پٹھا
عصبه	عصبه	عصبات	عطف	عطف	عطف	عطف	عطف	عظام
پسران	خویشاوندان	جمع	پھیرنا	لپیٹنا	خواہش کرنا	مہربانی	سنجاف دامن	بزرگان
عظام	عقد	عقد	عقد	عقد	عقود	عقار	عقار	عقار
ہڈیاں	گرہ	پیمان	نکاح	بیع	جمع	پانی	زمین زراعت	اراضی
عقار	عقار	عقار	عقار	علق	علق	علت	علت	علل
ملک	گاؤں	خرابین	متاع	خون بستہ	جونک	بیماری	سبب	جمع
عمود	عمود	عمود	عمود	عمود	عهد	عهد	عهد	عهد
ستون	چوب خیمه	گرز	ڈنڈی ترازو	سردار قوم	زمانه	پیمان	سوگند	زینهار
عهود	عترت	عترت	عترت	عجل	عجل	عدید	عدید	عدید
جمع	فرزندان	خویشان	نزدیکان	بچہ گاو	نام قبیله	مانند	گنتی	گنتی کیا گیا

عَرصہ میدان	عرصہ بساط شطرنج	عَرصات جمع	عَزیمت ارادہ	عزیمت منتر	عزائم جمع	عَشیر خویشاوند	عشیر ہمسایہ	عشیر دسواں حصہ
عَشیرہ خویشان	عشیرہ قبیلہ	عشیرہ اہلخانہ	عشائر جمع	عَقِب ایڑی	عقب فرزند	عقب فرزندزادہ	عقرب برج فلک	عقرب بچھو
عقارب جمع	عَلاقہ آویزش دل	علاقہ [illegible]	علاقہ رابطہ معنوی	عَین چشمۂ آب	عین آفتاب	عین زانو	عین دینار	عین زرسرخ
عین مال	عین باران	عین ابر	عین آنکھ	عین سردار	عین برگزیدہ	عین ذات	عین معین	عین برادر حقیقی
عین شخص	عین نفس	عین حقیقت	عین اہلخانہ	عین قوم	عین جاسوس	عین دیدبان	عین جائے جریان آب	عین دیدار
	عین نظر	اَعیان جمع		اَعین ایضاً	عُیون ایضاً			

فصل غین معجمہ

غُراب کوا	غُراب کشتی	غَرَض نشانہ	غرض مطلب	غرض مقصود	غرض حاجت	غَرام حرص	غرام عشق	غرام دیوانگی
غرام ہلاکی	غَرام عذاب	غِشا پردہ	غشا پوشش	غشا غلافت	غشا جھلی	غِطا پردہ	غطا پوشش	غُل طوق
غُل بند	غُل پیاس	غِل کینہ	غل خیانت	غل کدورت	غَلیل تشنگی	غلیل تشنہ	غلیل کینہ	غَریب مسافر

غریب	غلام	غلام	غلام	غلمان	غلمہ	غرب	غرب	غرب
نادر	کودک	نوکر	بندہ	جمع	ایضاً	مغرب	ڈول بڑا	ناسور
غرب	غرامت	غرامت	غرامت	غزال	غزال	غشی	غشی	غشی
ڈوبنا	پشیمانی	عذاب	تاوان	ہرن	آفتاب	بیہوش ہونا	بیہوش کرنا	جماع کرنا
غفر	غفر	غفر	غفر	غفر	غمر	غمر	غمر	غمر
ڈھانپنا	بخشش گناہ	پوشیدہ کرنا	جماعت	نام منزل قمر	بسیاری آب	کینہ	تشنہ	جوانمرد
غمر	غمر	غمر	غمرات	غمض	غمض	غمض	غموض	غوامض
سخی	انبوہی مردم	سختی	جمع	زمین پست	گروہا	باریکی سخن	جمع	ایضاً
غنا	غنا	غنا	غور	غور	غور	غور	غاشیہ	غاشیہ
توانگری	بے نیازی	راگ	عمق ہر چیز	زمین پست	فکر	فائدہ پونچانا	زین پوش	پالان
غاشیہ	غاشیہ	غاشیہ	غاشیہ	غاشیہ	غواشی	غرہ	غرہ	غین
بیماری اندرون	قیامت	پردہ	خیمہ	بیہوش کنندہ	جمع	روشنی	پہلی	ابر
		غین	غین	غین				
		پیاس	تیرگی	بلبل				

فصل فا

فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتن	فخامت	فخامت	فخامت
عذاب	دیوانگی	عاشق	معشوق	فریفتہ	جمع	بزرگی	قدر	سطبری
فخامت	فریب	فریب	فریب	فریب	فراز	فراز	فراز	فراز
بلندی	ناز	مکر	دغا	طلسم	کشادہ	بستہ	بالا	نشیب

برہان قاطع

فراز نیچے	فراز اوپر	فراز جوڑا	فراز پیچھے	فراز آگے	فراز نزدیک	فراز روشن	فراز بلند	فراز فراہم
فرزند پسر	فرزند دختر	فرتہ بھاگنا	فر دبدبہ	فر نور	فر پرتو	فر زیبا	فرق مانگ	فرق سر
فرق جداکرنا	فتح مدد	فتح کھولنا	فتح حرکت زبر	فطرت پیدائش	فطرت دانائی	فطرت صدقۂ عید فطر	فطر چیرنا	فطر پیدا کرنا
فطر روزہ کھولنا	فاتر سست	فاتر زبون	فاتر آب نیم گرم	فارس سوار اسپ	فارس صاحب اسپ	فارس نام ولایت	فتور سستی	فتور خرابی
فسوس بازی	فسوس مسخرہ	فسوس استہزا	فسوس افسوس	فسوس حسرت	فسوس ظرافت	فصیل بچۂ شتر	فصیل دیوار قلعہ	فضل زیادتی
فضل بخشش	فضل غلبہ	فظ بدخو	فظ سخت دل	فظ درشت سخن	فند دروغ	فند خطا	فند سستی	فند مکر
فریہ جھوٹ	فریہ تہمت	فدیہ صدقہ	فدیہ خون بہا	فش مانند	فش شملۂ دستار	فش موگردن اسپ	فصال جدائی	فصال دودھ چھڑائی
			فصال جمع فصیل	فطام جدائی	فطام دودھ چھڑائی			

فصل قاف

قدسیان فرشتگان	قدسیان صلحا	قدسیان اولیاء اللہ	قرن سینگ	قرن گیسو	قرن مدت سی سال	قرن نام موضع	قرکون جمع	قسط عدل

قِسط	قِسط	اَقساط	قصور	قصور	قُطب	قطب	قطب	قطب
حصہ	ٹکڑا	جمع	تقصیر	مکانہائے کلاں	میخ چکی	سردار قوم	اولیاء اللہ	نام ستارہ
اقطاب	قفا	قفا	قفا	قلب	قلب	قلب	قلب	قلب
جمع	پیچھے	پس سر	گردنی	دل	اولٹا	پھیرنا	وسط شئی	کھوٹا
قلب	قلب	قلوب	قلم	قلم	قلم	قلم	اقلام	قمطر
منزل قمر	میانۂ لشکر	جمع	کاٹنا	چھیلنا	ناخن لینا	آلہ لکھنے کا	جمع	شتر قوی
قمطر	قمطر	قماش	قماش	قماش	قماش	قمہ	قمہ	قمہ
مرد کوتاہ	کتاب خانہ	اسباب	جامۂ ابریشمی	متاع خانہ	جوہر	سر ہر چیز	بلندی ہر چیز	گروہ
قمہ	قنات	قنات	قوہ	قوہ	قوہ	قاعدہ	قاعدہ	قواعد
کلس گنبد	کاریز	پردہ	قوت	استعداد	امکان	دستور	بنیاد	جمع
قرم	قرم	قضیب	قضیب	قلہ	قلہ	قلہ	قلہ	قدر
شتر نر	سردار قوم	شاخ درخت	ذکر	سر کوہ	بلندی ہر چیز	سبوئے کلاں	خم آب	عزت
قدر	قدر	قدر	قدر	قدر	قدر	قدر	قدر	قدر
بزرگی	مرتبہ	اندازہ	قسمت	روزی	توانگری	بے نیازی	طاقت	حکم
قدر	قضا	قضا	قرہ	قرہ	قانتین	قانتین	قانتین	قنوت
تقدیر	حکم کرنا	ادا کرنا	نور چشم	خنکی	فرمان بردار	دعا خوانان	خاموشان	فرمان برداری
			قنوت	قنوت	ث			
			دعا پڑھنا	خاموشی	کر			

فصل کاف عربی و فارسی

کاغ	کاغ	کاغ	کاغ	کاغ	کاغ	کدیور	کدیور	کدیور
آتش	جگالی	ناله	فریاد	آواز زاغ	نام جانور	مالی	گنبی	صاحب خانه
کدیور	کفو	کفو	کفو	کفو	اکفاء	کلیل	کلیل	کلیل
رئیس ده	ہمجنس	ہم نسب	مانند	ہمتا	جمع	سست	عاجز	خیره
کلیل	کنج کاو	کنج کاو	کنج کاو	کنج کاو	کہف	کہف	کیش	کیش
گونگا	تلاش	دقت	غور	تیزی نظر	پناه	غار	مذہب	عادت
کیش	کیہان	کیہان	کیہان	کشف	کشف	کشف	کنف	کنف
ترکش	جہان	زمانه	دنیا	کھولنا	[illegible]	پکھوا	پناه	کناره
کنف	اکناف	کبیر	کبیر	کبراء	کام	کام	کاکا	کاکا
ظرف	جمع	بزرگ	بڑا	بیج	مراد	تالو	بڑا بھائی	غلام قدیم
کاکا	کی	کی	کی	کی	کی	کی	کی	کاف
چاچا	کب	شہنشاه	بلند قدر	عادل	لطیف	اصیل	داغ	بیانیه
کاف	کاف	کاف	کاف	کاف	کاف	کاف	کاف	کاف
تعلیلیه	فجائیه	تفریعیه	کدامیه	بمعنی بلکه	بمعنی از	بمعنی ہرکه	تصغیریه	تحقیریه
کاف	کاف	کاف	کاف	کاف	کام	گام	گوہر	گوہر
تعظیمیه	تشبیهیه	خطابیه	تمثیلیه	معترضه	قدم	قریه	ذات	اصل ہر چیز
گوہر	گوہر	گوہر	گوہر	گوہر	گول	گول	گرا	گرا
موتی	جوہر شمشیر	جواہر	فرزند	عقل	کمر	نادان	حجام	غلام
گردک	گردک	گردک	گردک	گران	گران	گردون	گردون	کیہان
خیمه	چھپر کھٹ	پہیلی	نان	بھاری	مہنگا	آسمان	گاڑی	جہان

گیهان زمانه	گوه جاے	گه وقت	گه صبح	گه بوته	گه جلد	گه چهوٹا	گه کبهی	گرفته برائی
			گرفته طعنه	گرفته اعتراض	گرفته مواخذه			

فصل لام

لال گنگ	لال رنگ سرخ	لال لعل	لاشه زبون	لاشه خر	لاشه لاغر	لاشه ضعیف	لاشه مرده	لب عقل
لب خالص	لب مغز بادام	لباب مغز	لباب خالص	لباب نام کتاب	لطف نرمی	لطف تازگی	لطف مهربانی	لطیف نیکوکار
لطیف پاکیزه	لطیف نرم	لطیف مهربان	لطیفه نکوئی	لطیفه چیز نیک	لطیفه نازک	لالا غلام	لالا خدمتگار	لالا روشن
لایح ظاهر	لایح روشن	لایح دانائی	لبق خوشامدی	لبق چرب باتی	لبق دانا	لبق خوشامدگو	لبق چرب زبان	لخت گرز آهنی
لخت ٹکڑا	لخت تهوڑا	لعل امید	لعل شاید	لمس مساس	لمس حاجت	لمس جماع	لبید گونی	لبید نام شاعر

فصل میم

مباشرت جماع کرنا	مباشرت اختیار کرنا	مباشر جماع کننده	مباشر اختیار کننده	مبلغ جای رسیدن	مبلغ مقام	مبلغ حد و نهایت	مبلغ مقدار	مبلغ اندک

مُبَلِّغ	مُجیب	مُجیب	مُحاذی	مُحاذی	مُحَرِّر	مُحَرِّر	مُرَقَّع	مُرَقَّع
بسیار	جواب دهنده	قبول کننده	برابر	رو برو	آزاد کننده	نویسنده	کتاب تصاویر	گودڑی
مُزمِن	مُزمِن	مُزمِن	مَسیح	مَسیح	مَسیح	مَسیح	مَساس	مِساس
جای مانده	پرانا	لنگڑا	دوست	پیمایش کننده	لقب عیسی علیه السلام	نام دجال	مس کرنا	جماع کرنا
مُستَحیل	مُستَحیل	مُستَحیل	مَشرَب	مَشرَب	مَشرَب	مَشرَب	مَشرَب	مُصَلّا
محال	حیله گر	[illegible]	پینا	جای پینے کی	مذهب	دین	آئین	جای نماز
مُصَلّا	مُعَمّا	مُعَمّا	مَعاد	مَعاد	مُقبِل	مُقبِل	مُقبِل	مَیمون
عیدگاه	پوشیده	اندعا	جای بازگشت	آخرت	قبول کننده	متوجه	صاحب دولت	مبارک
مَیمون	مِهر	مِهر	ماه	ماه	مَرزبان	مَرزبان	مَرزبان	مُبادرت
بندر	محبت	آفتاب	مہینا	چاند	زمیندار	حاکم	پادشاه	سبقت کرنا
مُبادرت	مُبادرت	مانا	مانا	مانا	مُتَاَهِّل	مُتَاَهِّل	مُتَاَهِّل	مُتَرَسِّم
جلدی کرنا	دلیری کرنا	مانند	تحقیق	شاید	صاحب اہلیت	صاحب خانه	صاحب زن و فرزند	نویسنده
مُتَرَسِّم	مُتَرَسِّم	مَتن	مَتن	مَتن	مَتن	مَتن	مُتَرادِف	مُتَرادِف
رسم کننده	صاحب رسم	پشت	استوار	جای بلند	سخت	عبارت کتاب	[illegible]	در پی یکدیگر سوار
مُتَرادِف	مُتَرادِف	مُتَرادِف	مَتاب	مَتاب	مَتاب	مِثال	مِثال	مِثال
پی در پی	[illegible]	در پی یکدیگر سوار	جای بازآمدن	جای بسیار آب	جای بسیار [illegible]	مانند	تصویر	حکمنامه
مِثال	مِثال	مِثال	مُحابات	مُحابات	مُحابات	مُحابات	مُحابات	مُحابات
فرمان پادشاهی	پروانه	حکم	چھوڑنا	مروت	اعانت	صلح	نگهداشت	لحاظ
مِحراب	مِحراب	مِحراب	مِحراب	مُحیط	مُحیط	مُحیط	مُحیط	مُشت
[illegible]	[illegible]	صدر مجلس	[illegible]	دریا	درگیرنده	احاطه کننده	نام کتاب	غم

مست حاجت	مستمند غمگین	مستمند حاجتمند	مشتری خریدار	مشتری فروشنده	مشتری نام ستاره	مصدق آل اصدق	مصداق گواه	مصداق گواهی
مصداق دلیل	مطرح جای انداز	مطرح کیسه	مطرح ظرف شکار	معاش زندگانی	معاش سبب زندگانی	معاش جای زندگانی	معاش دنیا	معارف شناسائی
معارف جای شناختن	معارف آشنایان	معارف اهل علم	معارف ناموران	منیع بازدارنده	منیع محکم	مغلق دربسته شده	مغلق [illegible]	مکنت قدرت
مکنت توانگری	مکابره بزرگی ثابت کرنا	مکابره معارضه کرنا	مکابره غلبه کرنا	مکابره جنگ کرنا	مکاشفه دشمنی آشکارا کرنا	مکاشفه جنگ برملا کرنا	مکاشفه [illegible]	ممارست کوشش کرنا
ممارست جستجو کرنا	ممارست آزمائش کرنا	ممارست رنج کرنا	ممارست علاج کرنا	منطوق کلام	منطوق مضمون	منطوق معانی	مواسا یاری کرنا	مواسا رعایت کرنا
مواسا صلح کرنا	مواسا غمخواری کرنا	مواسات ایضا	مولی مالک	مولی دوست	مولی غلام آزاد	موالی جمع	میثاق پیمان	میثاق استواری
مواثیق جمع	مهابت خوف	مهابت غصه	مهابت بزرگی	مهابت شان	میل خواهش	میل توجه	میل غم هونا	میل [illegible]
میل سلائی	میل کوس	میل نشان کوس	میل گمدر	مخ مغز سر	مخ مغز استخوان	مخ خلاصهٔ هر چیز	منان نام خدا	منان بسیار نیکی کنند
منان بسیار نعمت دهنده	منان بسیار منت نهنده	مشاهیر بزرگان	مشاهیر ناموران	مناص بھاگنا	مناص باز پس هونا	مناص کناره کرنا	مناص گریزگاه	مناص رهائی

فصل نون

نای — نی	نای — گلو	نای — کوچه	ندیم — همنشین	ندیم — پشیمان	نوا — آواز	نوا — راگ	نوا — سامان	نوا — لشکر
نوا — شکر	نوا — فرزند	نوا — نبیره	نوا — تحفه	نوا — نذرانه	نوا — سازگاری	نوا — قوت	نوا — گرفتاری	نوا — قید
نهیب — هیبت	نهیب — ڈر	نهیب — علت	نهیب — آواز مهیب	نهیب — غارت	نهیب — غارت گر	نیایش — زاری	نیایش — عاجزی	نیایش — تعریف
نیایش — دعا	نیایش — آفرین	نیا — دادا	نیا — نانا	نیا — ماموں	نیا — مرتبه	نیا — بزرگی	نیاگان — اجداد	نصب — حرکت زبر
نصب — قائم کرنا	نصب — دشمن رکھنا	نیمه — آدھا	نیمه — طرف	ناب — خالص	ناب — صاف	ناب — بیغش	ناب — شتر مادهٔ پیر	ناب — دندان درنده
نار — آگ	نار — انار	نار — نورسته	نار — درخت سرو	نار — درخت صنوبر	نار — بیداغی	نار — بی پروا معشوق	نار — فخر	ناموس — عصمت
ناموس — عزت	ناموس — نیکنامی	ناموس — تدبیر	ناموس — سیاست	ناموس — ملائک	ناموس — احکام الٰهی	ناموس — جبرئیل علیه السلام	ناموس — قاعده	ناموس — آواز
ناموس — صاحب راز	ناموس — [illegible]	ناموس — مکر	ناموس — حیله	ناجی — نجات دهنده	ناجی — صاحب راز	ناجی — جنتی	ناری — جن	ناری — پری
ناری — دوزخی	نبات — گھاس	نبات — سبزه	نبات — درخت	نبات — مصری	نباتات — جمع	نبیل — بزرگ	نبیل — دانا	نبیل — نیکو
نبیل — فربه	نبابیل — جمع	نبیره — پوتا	نبیره — نواسا	نبیسه — پوتا	نبیسه — نواسا	نخچیر — شکار	نخچیر — شکار کرنا	نخچیر — شکارگاه

نَدِسه مانند	نَدِ همتا	نَدِ نام بت	نَشیمَن خلوتخانه	نَشیمَن آرامگاه	نَشیمَن آشیانه	نَصُوح خالص	نَصُوح صاف	نَصُوح توبهٔ استوار
نَصُوح نام مرد	نَیرَنگ مکر	نَیرَنگ فریب	نَیرَنگ طلسم	نَیرَنگ جادو	نَیرَنگ منتر	نَیرَنگ عجائبات	نَیرَنگ نقشه	نَفیر فریاد
نَفیر ناله	نَفیر آواز	نَفیر گریزنده	نَفیر نفرت کننده	نُون ماهی	نُون شمشیر	نُون نام شهر	نُون دوات	نُون سیاهی
نُون شب	نُون چاهِ زنخدان	نَجاح رستگاری	نَجاح فیروزی	نَجاح روا حاجت	نَسیب عالی نسب		نَسیب همراز	نوباوه میوهٔ نورسیده
			نوباوه میوهٔ تازه	نوباوه تحفه	[illegible]			

فصل واو

وارسه مانند	وار لائق	وار طرز	وار روش	وار کلمهٔ نسبت	وَقعه خواب	وَقعه جنگ	وَقعه حادثه	وَقعه سختی
وَقعه زمان حیات	وَقعه مرا	وَقعه حال	وَقعه کار	وَقعات جمع	وَلَد بیٹا	وَلَد بیٹی	اولاد جمع	وَالی دوست
وَالی حاکم	وَالی مالک	وَالی خویش	وُلات جمع	وَجه رو	وَجه چهره	وَجه طریقه	وَجه طرز	وَجه ذات
وَجه حقیقت	وَجه معاش	وَجه جانب	وُجُوه جمع	وَرَق برگ	وَرَق کاغذ بریده	اوراق جمع	وَرِق سیم مسکوک	وَرزه گرانی

وِزر	وِزر	وِزر	وِزر	وِزر	اَوزار	وَقلع سلہ	وقاع	وَقف علہ
بار گران	پشتوارہ	بار بر داشتن	گناہ	سلاح	جمع	جنگ	جماع	سکون
وَقف	وَقف	وَقف	وَقف	وَقف	وَقف	اَوقاف	وُقوف سلہ	وُقوف
ٹھہرنا	کھڑا ہونا	دم لینا	جاننا	خبردار ہونا	خیرات	جمع	جاننا	آگاہی
وُقوف	واقِف سلہ	واقِف	واقِف	واقِف	واقِف	والا سلہ	والا	وَثیقہ سلہ
کھڑا ہونا	جاننے والا	خبردار	ٹھہرنے والا	کھڑا رہنے والا	خیرات کرنے والا	جامۂ ابریشمی	بلند مرتبہ	استواری
وَثیقہ	وَثیقہ	وَثیقہ	وَثائق	وَجا سلہ	وَجا	وَجا	وَجاہت سلہ	وَجاہت
پیمان	عہدنامہ	دست آویز	جمع	ڈر	غم	طمانچہ	خوبصورتی	روشناسی
وَجاہت	وَجیہ سلہ	وَجیہ	وَجیہ	وَجیہ	وَرا سلہ	وَرا	وَرا	وَرا
عزت	خوبصورت	روشناس	صاحب مرتبہ	خوشنما	پیچھے	طرف پیچھے	فرزند	سوا
وَرا	وِلا سلہ	وِلا	وِلا	وَلا	وَلا	وَلہ سلہ	وَلہ	وَلہ
جہان	دوستی	پیاپے	نزدیکی	دوستان	میراث غلام آزاد	پریشانی	عشق	غصہ
وَلولہ سلہ	وَلولہ	وَلولہ	وَلولہ	وَلولہ	وَلولہ	وَلولہ	وَلی سلہ	وَلی
واویلا	جوش	خروش	آشوب	غوغا	آواز	فریاد	دوست	مددگار
وَلی	وَلی	وَلی	وَہلہ سلہ	وَہلہ	وَہلہ	وَیل سلہ	وَیل	وَیل
متصرف	صاحب	مقرب خدا	ڈرنا	ڈر	یکبار	افسوس	عداوت	سختی
وَیل	وَیل	وَیل	وَیل	وَیل	واو سلہ	واو	واو	واو
شور	عذاب	ہلاک	غم	نام وادی دوزخ	قسمیہ	تصغیرہ	عاطفہ	معدولہ
			واو	واو	واو			
			معاونہ	تسویہ	حالیہ			

فصل های هوز

هامه	هامه	هامه	هامه	هامه	همرا	همرا	هدر	هدر
کهوپری	پیشانی	سردار	الّو	جانور خزنده	راستی	راه رست	مباح	باطل
هدر	هزینه	هزینه	هزینه	هزینه	همسر	همسر	همام	همام
ناچیز	خزانه	خرچ	نفقهٔ عیال	همیشه	برابر	زوجه	سردار قوم	بزرگ
هم	هم	هم	همعنان	همعنان	هون	هون	هون	هون
غم	فکر	بهی	برابر	همراه	آرام	آهستگی	عزت	نرمی
هون	همت	همت	همت	همت	همت	همت	همم	همیدون
سبکی	غم	فکر	ارادهٔ بلند	قصد دل	اندازه	دعا	جمع	اب
همیدون	هین	هین	هین	هین	هین	هین	هو	هو
ایسا	سیلاب	اینست	بگذار	بشتاب	آگاه باش	کلمهٔ زجر	خوف	الله

فصل یای تحتانی

یاغی	یاغی	یراق	یراق	یسار	یسار	یسار	یغما	یغما
دشمن	نافرمان	اسباب جنگ	سامان	توانگری	مال	دست چپ	لوٹ	نام شهر
یمین	یمین	یمین	یمین	یاوه	یاوه	یافه	یافه	یاسه
دست راست	سوگند	توانائی	مرتبهٔ نیک	گم	بیهوده	گم	سخنان بیهوده	آرزو
یاسه	یاسه	یاسه	یاوگی	یاوگی	یساق	یساق	یساق	یساق
حکم	قانون	سیاست	گم هونا	بیهوده گوئی	مهم	تیاری جنگ	دیوان	دربار

یساول	یساول	یساول	یقین	یقین	یورش	یورش	یورش	یسیر
میرزک	نقیب	چوبدار	بے شبہہ	موت	حملہ	جلدی	کوچ	اندک
یسیر	یل	یل	یل	یکہ	یلہ	یلہ	یلہ	یاشہ
آسان	پہلوان	بہادر	آزاد	خلاص	آزاد	دوان	زن فاحشہ	تردیدی
یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا
نسبتی	خطابی	مصدری	لیاقتی	تکلمی	فاعلی	مفعولی	تشبیہی	مبالغی
یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا	یا
وحدتی	توصیفی	تنکیری	تخصیصی	استمراری	تعظیمی	تحقیری	مقداری	ندائیہ

باب سوم در مختلف اللفظ و مختلف المعنی

فصل الف

اسم	اسامی	امروز	امشب	امسال	ابریق	اباریق	ارنب	آشیانہ
نام	نامہا	آج کا دن	آج کی رات	آج کا برس	چھاگل	جمع	خرگوش	گھونسلا
اخیل	ارزان	ارزانی	ارزن	آردگر	آتشگیر	اسفاناخ	امرود	آہک
نام پرندہ	سستا	سستائی	نام غلہ	آٹے والا	چٹا	پالکی بھاجی	جام	چونہ
استفراغ	ادخار	ارب	آراب	اہتمام	اصطکاک	آمادہ	اندودہ	اخذ
قے	ذخیرہ کرنا	حاجت	جمع	غمخواری	آوازدر	تیار	مڑھاہوا	لینا
اخبار	آدینہ	آراچی	استعفا	اسود	اختطاف	افادہ	اسقاط	اثبات
خبردینا	جمعہ	گاڑیبان	نوکری چھوڑنا	مارسیاہ	لیجانا	فائدہ دینا	گرانا	ثابت کرنا

ابوت بضم اول و ضم بای موحده و تشدید واو ... مفتوح و تای فوقانی پدر شدن ۱۲
اموست بفتحتین و سکون واو ... اخوت بضم اول و ضم خای معجمه و تشدید واو مفتوحه و تای فوقانی برادری ۱۲
نحی برادر شدن ۱۲ ... فتح اول و سکون میم و فتح رای مهمله
ایالت بکسر اول ... سیاست ... ابدال بالکسر بدل کردن

اطفا	اغماض	اُبوت	اُموست	اُخوت	اَمرد	اَمارد	الخطاط	استدلال
بجھانا	آنکھ چرانا	باپ ہونا	ماں ہونا	بھائی ہونا	بے ریش	جمع	اوتارہ	دلیل چاہنا
آمین	آمین	آہار	ایالت	اَبرص	ابطال	ابدال	اَبدال	اِتکا
امانت دار	قبول کر	نشاستہ	سیاست	کوڑھی	باطل کرنا	بدل کرنا	اولیاء اللہ	تکیہ کرنا
اَبعاد ثلثہ	اتلاف	اِثمد	اَجوف	اجماع	اجلاف	اَجوِبہ	اُجورہ	اِحداث
طول عرض عمق	ہلاک کرنا	سنگ سرمہ	پھوکل	اتفاق کرنا	کمینگان	جوابان	مزدوری	نو پیدا کرنا
اَحرار	اَختان	اعیانی	اَخیافی	اَدعِیہ	اَرباب	اِرث	اَرابہ	اَزل
آزادگان	دامادان	برادر حقیقی	برادر مادری	دعائیں	صاحبان	میراث	گاڑی	زمانے بے ابتدا
استدعا	اِستغفار	اِستیفا	اِستثناث	اِتصاف	اِستجابت	اِستدراج	اقطاع	اِستعداد
چاہنا	مغفرت چاہنا	حق تمام لینا	[illegible]	موصوف ہونا	قبول کرنا	[illegible]	جاگیرات	آمادگی
اِستنکاف	اِستیناف	اِسراف	اِستحقاق	اِسہال	اِسعاف	استعارہ	اِصطبل	اِضلال
تنگ رکھنا	از سر نو شروع کرنا	خرچ بیجا	سزاوار ہونا	جاری ہونا پیٹ کا	حاجت روا کرنا	عاریت چاہنا	طویلۂ اسپان	گمراہ کرنا
اِطالت	اِطناب	اِعیا	اِعراب	اِعداد	اِعتداد	اِعجاز	اِعتراض	اِغوا
دراز کرنا	درازی سخن	عاجز ہونا	حرکاتِ حروف	آمادہ کرنا	گننا	عاجز کرنا	حائل ہونا	بہکانا
اَعراف	اِعتزال	اِغلام	اِفاضت	اِستفاضہ	اِقتصار	اِکدش	اِلتیام	اِمعان
[illegible]	کنارہ ہونا	فعل بد	فیض پہنچانا	فیض لینا	کوتاہ کرنا	دورگا	زخم اچھا ہونا	تیزی نظر
اِلآء	آلاء	ازالہ	اِستواء	اَجر	اَذفر	اِفراط	اِستیصال	اِلقا
نعمت	نعمتہا	دور کرنا	وقت نیمروز	مزدوری	خالص	حد سے گذرنا	اکھیڑنا	ڈالنا

الاء بالکسر ... آلاء بالمد نعمتہا ... ازالہ ... استیصال بکسر اول و سکون سین ... بیخ کندن ... اذفر بفتح اول و سکون ذال ... خالص ...

۱۱۶

عادت ... استدراج بالکسر ... استعداد ... اعتراض ... اسعاف ... اعراف ...

الہام	ابرار	ارغنون	ارغون	ارغن	اباحت	استفسار	اقتباس	ایفا
دلمیں ڈالنا	نیکوکاران	نام ساز	؎	؎	جواز کرنا	پوچھنا	نور چننا	وفا کرنا
ایلاج	اخراج	ایقاظ	اینک	اربع	اربعہ	تربع	اربعین	افق
داخل کرنا	نکالنا	بیدار کرنا	اینست	چہار	ایضاً	چوتھا حصہ	چالیس	کنارۂ آسمان
	آفاق	ایدر	التفات	آئین	اقتناص	استیناف		
	جمع	اینجا	کوری نگاہ	طرز	شکار کرنا	از سر گرفتن		

فصل بای عربی و فارسی

بیضہ	بوتیمار	بوم	بقال	بطی	باقلہ	بنو مات	بنوت	بیدانجیر
انڈا	بگلا	اُلو	بنیا	دیر کرنیوالا	بلہ	مونگ	بڑیا ہونا	ارنڈی
بادنجان	بصل	بوافراز	برکہ	برگ ریز	بواب	بزاز	بادیان	بلادر
بیگن	پیاز	بوجوار	حوض	پت جھڑ	دربان	جامہ فروش	سونف	بھلانوا
بسباسہ	برگ تنبول	بادفر	بشرہ	بطیخ	بادشرط	بحل	بابزن	بخر
جوتری	پان	پھرکی	ظاہر جلد آدمی	خربزہ	ہوا موافق	معاف	سیخ	گندہ دہن
بلل	بدرقہ	بدوی	بذلہ	بریت	برایا	بیتوتت	بساط	بطانہ
تری	راہبر	آدم جنگلی	سخن خوش	خلق	خلائق	شب باشی کرنا	فرش	استر
بیل	بکاول	بلاق	بیذق	برودت	بیع	بتول	برات	برزخ
بھاؤڑا	داروغہ [illegible]	نتھ	پیادۂ شطرنج	سردی	[illegible]	[illegible]	چھٹی	[illegible]
برص	برہمہ	برگستوان	بسل	بسملہ	بصیرت	بصارت	بصائر	بصیر
کوڑھ	ہانڈی	پاکھر	ذبح	بسم اللہ کہنا	بینائی دل	بینائی آنکھ کی	جمع	بینا

بقلۃ الحمقا	بکارت	پریروز	پریدوش	پرشیب	پالہنگ	پنجال	پاچک
بھاجی خرفہ	دوشیزگی	پرسوں کا دن	پرسوں کی رات	؍؍	باگڈور	بیٹ مرغان	اوپلی

پای برنجن	پیسہ	پالیز	پائمال	پاسخ	پوزش	پلاس	پلارک	پویہ
پائل	چتکبرا	خزان	خراب	جواب	عذر	ٹاٹ	جوہر تیغ	دوڑنا

پلون	پلوان
مینڈ	ایضاً

فصل تاے فوقانی

تسمیہ	تریاق	تیہو	ترب	ترہندی	تخیل	تصادم	تفدان	تذرو
نام رکھنا	زہرمہرہ	نام پرندہ	مولی	املی	خیال کرنا	دھکا کھانا	اوگالدان	نام پرندہ
تہیہ	تبرا	تبختر	تبحر	تبرع	تبرک	تتن	تنسیق	تجبر
تیاری	بیزاری	نازسے چلنا	بہت علم ہونا	احسان کرنا	مبارک پکڑنا	تنباکو	انتظام دینا	گردن کشی
تحریک	تخلف	تخالف	تکاثر	تکشر	تدریج	تدمیر	تدریس	ترطیب
ہلنا	خلاف کرنا	مخالفت کرنا	زیادہ ہونا	؍؍	آہستگے	ہلاک کرنا	سبق دینا	ترکرنا
تہذیب	ترتیب	تفاح	تگاپو	تکمہ	تلخیص	تلبیہ	ترفہ	تملک
اصلاح کرنا		سیب	بہت دوڑنا	ازاربند	خلاصہ کرنا	لبیک کہنا	دولتمندی	مالک ہونا
تملیک	تموّل	تمکن	تنفیذ	تنبیہ	تنقیہ	تصفیہ	توغل	توکیل
مالک کرنا	مالدار ہونا	جای پکڑنا	جاری کرنا	آگاہ کرنا	پاک کرنا	صاف کرنا	بہت مشغول کرنا	وکیل کرنا
توہم	توقان	تیول	تطویل	تطفیہ	تعدیل	تعصب	تعضب	تعسف
وہم میں ڈالنا	غلبہ شہوت	جاگیر	دراز کرنا	بجھانا	برابر کرنا	حمایت کرنا	تیزی باقی	بیراہ جانا

تعرّف پہچان	تعمّق غور کرنا	تعنّت عیب جوئی	تعمیل عمل دینا	تعمیم عام کرنا	تعزیت ماتم پرسی	تہنیت مبارکبادی	تعداد گنتی	تعیین معین کرنا
تعمیہ معما کہنا	تطبیق مطابقت دینا	تفصّی خلاصی پانا	تقلیب پھیرنا	تکریر مکرر کرنا	تقبیل بوسہ لینا	تقبّل قبول کرنا	تار و پود تانا بانا	تاک درخت انگور
تبرزد مصری	تبیرہ نقارۂ خرد	تجرّع گھونٹ گھونٹ پینا	تحت الثریٰ زیر زمین	تحیّت سلام کہنا	تخریب خراب کرنا	تداخل باہم بہانہ لینا	تدہین تیل ملنا	تداوی دوا کرنا
تذبذب متردد ہونا	تذہیب ملمع کرنا	تکذیب جھٹلانا	تفریط کمی کرنا	تقلیل کم کرنا	تقلقل آواز صراحی	تدوین جمع کرنا	تفہ پھیکا	تسع نو
تسعہ نو	تسع نواں حصہ	تسعین نوّے	تانّف تنگ کرنا	تکثیر بہت کرنا	توفیر ایضاً	ترویج رواج دینا	ترویح راحت دینا	تراویح جمع
ترشّح ٹپکنا	ترجیح غالب کرنا	ترکتاز دوڑنا	تریاک زہرمہرہ	تزویج نکاح کر دینا	تزوّج نکاح کرنا	تزلزل کانپنا	تعلّم سیکھنا	تخمینا اندازہ
تسخیر فرمانبردار کرنا	تشبّث چنگل مارنا	تفرّج سیر کرنا	تنزیل قرآن	تاجیل مہلت دینا	تموّج موج مارنا	تلاطم باہم طمانچہ مارنا	تجاہل انجان ہونا	تشمیم سونگھنا
	تقاعد کام سے بیٹھنا	تنین اژدہا	تین انجیر	تصابی عشق بازی کرنا	تعدّی حد سے گذرنا			

فصل ثای مثلثہ

ثقہ مرد معتبر	ثقات جمع	ثبات قرار	ثواب جزای خیر	ثلج برف	ثفر دُمچی	ثمد آب اندک	ثمیر میوہ دار	ثلاث تین

ثلاثه تین	ثلث تیسرا حصہ	ثلثین تیس	ثمان آٹھ	ثمانیہ ؎	ثمن آٹھواں حصہ	ثمانین اسی	ثمین گران قیمت	توران جوش
ثنایا دندان پیشین	ثنائی دو حرفی	ثیکلے [illegible]	ثبور ہلاکت	ثیّبہ زن شوہر دیدہ	ثخن فربہی	ثقبہ سوراخ	ثقب جمع	ثیبات جمع ثیبہ

فصل جیم عربی و فارسی

جلوت ظاہر	جرعه گھونٹ	جنین بچہ شکم	جرس گھنٹا	جوال گونی	جوالق ؎	جوزبویه جائفل	جریده دفتر	جرائد جمع
جفنه کاسہ کلاں	جفان جمع	جُل جھول	جیفه مردار	جمّ غفیر جماعت کثیر	جریان جاری ہونا	جنب بے غسل	جنازه تابوت مردہ	جورب پاتابہ
جودت خوبی ہر چیز	جوارح اعضا	جونه عطردان	جهر پکار کر پڑھنا	جوزن جادوگر	جریب بیگھہ	جلب کھینچنا	جاموس کھلگا	جزع ناصبری
جص گچ	جرادالبحر جھینگا	جمادات پتھری	جلاء بیوطن	چکاوک چنڈول	چاوش نقیب لشکر	چارطاق راوٹی	چیره غالب	چشمک زدن آنکھ مارنا
		چوق چلون	چمین کھڈی	چیلپاسه چھپکلی	چیستان پہیلی			

فصل حای مهمله

حُباب بلبلا بلّہ	حمام کبوتر	حمامه ؎	حمائم جمع	حانوت دکان	حماض چوکا	حنا مہندی	حمّی بخار	حنوط عبیر

حکّاک جوہر تراش	حاجز منع کرنیوالا	حِلت حلال ہونا	حُرمت حرام ہونا	حافی برہنہ پا	حرقت سوزش	حلیب دودھ تازہ	حِرفہ پیشہ	حِرمان بی نصیبی
حربہ ہتھیار	حجلہ چھپر کھٹ	حسب موافق	حصیر بوریا	حرارت گرمی	حقّہ درجک	حلاوت شیرینی	حیّز کرانہ چیز	حُقبہ مدت ہشتاد سال
حل و عقد کھولنا باندھنا	حمّال باربردارندہ	حمائل خوبیا	حمیم آب گرم	حمیت غیرت	حیلولہ حائل ہونا	حوصلہ معدۂ مرغ	حُر آزاد	حلّاق حجام
حزبہ دستہ کاغذ	حنظل اندراین	حیثما ہرکجا	حیوانات جانداران	حاوی احاطہ کرنیوالا	حجاز ملک عرب و مکہ		حبط باطل	حبوط ایضاً

فصل خای معجمہ

خرطوم سونڈ	خرموش گھونس	خرمن کھلا	خوشہ بھٹا	خراطین کیچوا	خردل رائی	خم گولی	خیابان کیاری	خریف خزان
خیاط درزی	خلخال پازیب	خل سرکہ	خرمہرہ کوڑی	خاور مشرق و مغرب	خافقین مشرق و مغرب	خازن خزانچی	خزعبیل باطل	خلوت تنہائی
خسوف چاند گہن	خرامان خوش رفتار	خرام رہ	خسیف زمین میں دھنسنا	خسک گوکھرو	خمول گمنامی	خضاب وسمہ	خطہ پارۂ زمین	خطمی گل خیرو
خفاش شپر	خف موزہ	خفتان چلتہ	خنبک تالی	خرق عادت کرامات		خاکشی خوبکلاں	خائن خیانت کرنیوالا	خفاف موزہ دوز
خیبت ناامیدی	خمار خمیازہ	خمار دامنی	خون بہا دیت	خمیس پنجشنبہ	خمس پانچ	خمسہ ایضاً	خمس پانچواں حصہ	خمسین پچاس

		خذف	خزیر	خرخشہ	خنثی	خباز		
		ٹھیکری	جھوبل	جھگڑا	علامت مرد و زن	نان پز		

فصل دال مہملہ

دیروز	دیشب	دوش	دستہ آس	داور	دلو	دوده	دراج	دائن
روز گذشتہ	شب گذشتہ	"	کھونٹا چکی کا	حاکم	ڈول	کاجل	تیتر	قرض دہندہ
دار الضرب	دیو باد	درد	دیوک	دیوچہ	دار الشفا	دار الصفا	دار الحرب	دباہ
ٹکسال	بگولہ	تلچھٹ	دیمک	"	شفاخانہ	خانۂ کعبہ	ملک کفار	کدو
درکہ	درکات	دست افزار	دشنہ	دیانت	دلک	دلدل	دمار	دولاب
طبقۂ دوزخ	جمع	آلاکار	خنجر	دینداری	ملنا بدن کا	مرکب حضرت علی	ہلاکی	چرخ آب
دویست	دہن	دیولاخ	دیر باز	دامن شب		داربار	دانگ	دانق
دو سو	تیل	مسکن دیوان	زمان دراز	آخر شب		بازی گر	شش رتی	"
دستینجن	دلبادل	دن	دنان	دوکدان	دوال	درویزه	دریوزه	دیت
کنگن	خیمۂ کلان	خم کلان	جمع	چرخہ	تسمہ	گدائی	"	خون بہا
	دیباج	دیبا	در یتیم	دوده	دود	دیدان	درست	
	دیبا	جامۂ ابریشمی	موتی بڑا	کیڑه	جمع	"	اشرفی	

فصل ذال معجمہ

ذیل	ذلیق	ذمت	ذمی	ذو الجلال	ذومال	ذاہل	ذبیح	ذخر
دامن	تیز زبان	ضمان	...اسلام	صاحب بزرگی	صاحب مال	غافل	ذبح کیا گیا	ذخیره

١٢٢

ذخائر جمع ذخیرہ	ذرق پیخال	ذعاف زہر قاتل	ذلاقت تیز زبانی	ذولباب صاحب عقل	ذوالفقار تیغ حضرت علی	ذوالقرنین لقب سکندر		ذوالنورین لقب حضرت عثمان
	ذوالمنن صاحب احسانات	ذوفنون صاحب ہنرہا	ذوالنون لقب یونس علیہ السلام	ذبالہ بتی	ذبال جمع	ذکاوت تیزی ذہن	ذہاب جانا	

فصل رای مہملہ

راقی فسون گر	راسو نیول	رنبہ گلہری	رائگان مفت	رائحہ بو	راحلہ سواری	راشی رشوت دہندہ	رمان انار	رزنہ درخت انگور
رقیہ منتر	روئین پیچرس	رویا خواب دیکھنا	راکد آب استادہ	راکب سوار	راجل پیادہ	رطل پیمانہ نیم آثار	رتق وفتق باندھنا کھولنا	رجفہ زلزلہ
رجم سنگسار کرنا	رجحان زیادتی	رجعت قہقری پیچھے پاؤں ہٹنا	رخام سنگ مرمر	ربقہ حلقہ رسی	ردیف دو سوار بر یک اسپ	رعاف خون بینی	ربیع بہار	رطوبت تری
رفض چھوڑنا	رہن گرو	رائق آب جاری	رابطہ علاقہ	رابیہ زمین بلند	رامی تیر انداز	ربا سود	رباب نام ساز	رزمہ بقچہ جامہ
رسام نقاش	رشد راہ راست پانا	رشف چوسنا	رغم برعکس	رفاقت ہمراہی	راہن گرو دہندہ	رہاق آغاز بلوغ	رہبانیت زہد ترسایان	ریب المنون حوادث روزگار
روسپی زن بدکار	رائض چابک سوار	رازق رزق دہندہ	رزاق ایضاً	رشاقت نیک قد ہونا	رسد جنس غلہ	رضاع شیر خوارگی	رضاعت ایضاً	رضیع شیر خوار
	رخاوت سستی	رطب پند کھجور	رمد بیماری چشم	رجولیت مردمی	رضوان داروغہ جنت	ریان سیراب	رمص چرک چشم	

فصل زای معجمه عربی و فارسی

زاد	زردچوب	زنجبیل	زرنیخ	زنبور	زنابیر	زئیر	زغنول	زادبوم
توشه	ہلدی	سونٹھ	ہرتال	مگس شہد	جمع	آواز شیر	نام سلاح	وطن
زبیب	زبان بند	زبرج	زبد	زبرجد	زبان گیر	زبان فروش	زبانیال	زبانیه
کشمش	تعویذ	زینت	کف	زمرد	جاسوس	بسیار گو	دربانان دوزخ	ایضاً
زباده	زحام	زخاره	زرقا	زر سرخ	زر سفید	زجر	زرنباد	زراف
بیشتہای بلند زمین	ازدحام	پر آب	زن کبود چشم	اشرفی	روپیه	منع کرنا	زرنجور	اشترگاو
زرافه	زر جعفری	زر مغربی	زقوم	زلال	زی	زہدان	زب	زنجفر
ایضاً	زر خالص	ایضاً	درخت سینڈ	آب صاف و شیرین	اندازه	بچه دان	ذکر کودکان	شنگرف
	زله	زفت	زمخت	ژاژخا	ژولیده	ژنک		
	پس خورده	سیٹھا	کسیلا	بیہوده گو	پریشان	چرک چشم		

فصل سین مهمله

ساربان	سباق	سبحه	ستام	سحق	سر	سقرلاط	سلاح	سلخ
شتربان	سبقت کرنا	تسبیح	زیور اسپ	گھسنا	آہسته پڑھنا	بنات	ہتیار	چاند رات
سلاخ	سلحشور	سلک	سلوک	سلسله	سلاسل	سلسال	سله	سمی
پوست کن	بسیار سلاح دار	رشته مروارید	راه جانا	زنجیر	جمع	آب شیرین	پٹارا	ہمنام
سمسار	سم	سم	سنگلاخ	سنام	سوق	سوق	سویق	سوقی
دلال	زہر	ناخن اسپ	زمین سخت	کوہان شتر	چلانا	بازار	ستو	آدم بازاری

سیاحت	سیلی	سنگ پا	سرشیر	سنجبہ	سمندر	سبو	سبوچہ	سیاہنگ
سیر کرنا	ضرب دستی	جھانوان	ملائی	بانٹ	کرم آتش	گھڑا	ٹھلیا	کریلا
سفرجل	سبد	سوار	سرفہ	سخین	سوگ	سنبلہ	سنابل	سلف
بہی	ٹوکرا	کنگن	کھانسی	گرم پانی	ماتم	بھٹا	جمع	پیشینگان
سلیم	سمور	سم الفار	سمت الراس	سواد اعظم	سراج	سہاد	سہر	سبل
سلامت	نام جانور	زہر	جانب سر	شہر کلان	چراغ	بیخوابی	بیداری	بیماری چشم
سجل	سحر	ساحر	سحرہ	سداد	ستہ	سدس	ستین	سبع
قبالہ شرعی	جادو	جادوگر	جمع	راستی	چھ	چھٹا حصہ	ساٹھ	سات
سبعہ	سبع	سنغین	شذرہ	سرب	سرج	سیاست	سفارت	سفاک
ایضاً	ساتوان حصہ	سقر	درخت بیر	شیشہ	زین اسپ	تادیب رعیت	پیغمبری	خونریز
سراب	سندس	سباحت	سدا	سپاس	سفال	سم الخیاط	سختہ	سمط
دھوکا	جامہ باریک	تیرنا	تانا	شکر	ظرف گلی	سوراخ سوئی	سنجیدہ	رشتہ مروارید
	سموط	شامت	سرجنبک		سعال			
	جمع	ملامت	دست بر سر زدن		کھانسی			

فصل شین معجمہ

شہیق	شبہ	شغال	شپشہ	شارک	شالی	شعیر	شاماخ	شبت
آواز خر	پوت	کولاگیدڑ	کھٹمل	مینا	دھان	جو	سانوان	سویا
شیون	شاخل	شماتت	شانہ	شرفہ	شغل	اشغال	شفق	شفعہ
نالہ ماتم	نام غلہ	خوشی دشمن	کنگھی	کنگرہ	کار	جمع	سرخی شام	ہمسائگی

شوق	شورابه	شاخص	شارع	شعب	شعاب	شقدار	شقیقه	شکم بنده
شگاف	آب شور	حیران	دستار	شگاف	جمع	عامل	درد نیم سر	بسیار خوار
شلوار	شوشه	شنا	شناوری	شوا	شواظ	شهروا	شهوار	شوری
ازار	تودهٔ هر چیز	تیرنا	ایضاً	بریان	شعلهٔ آتش	درم کھوٹا	لائق بادشاه	شوره
			شمع	شل				
			چراغ موم بتی	لولا				

فصل صاد مهمله

صوم	صیام	صائم	صدف	صعفر	صیرفی	صبر	صداع	صرع
روزه	جمع	روزه دار	سیپی	بیضهٔ ماهی	صراف	ایلوا	دردسر	آزار مرگی
صفیر	صباغ	صحو	صحاف	صریر	صلهٔ رحم	صمغ	صخره	صرف
آواز پرنده	رنگریز	هوشیاری	جلدگر	آواز قلم	پاسداری اقربا	گوند	سنگستان	خالص
صدبرگ	صفرت	صفوة	صک	صمدیت	صمد	صنف	صنوف	صناف
گیندا	زردی	خلاصه	قباله	بے نیازی	بے نیاز	قسم	جمع	،،
صوف	صوفی	صعقه	صعوه	صغر	صغرسن	صفصف	صفوان	صفقه
پشم	پشمینه پوش	بیهوشی	ممولا	خردی	خردسالی	زمین هموار	سنگ هموار	بیع
صقر	صکاک	صلیل	صمیم	صنعت	صناعت	صانع	صنادید	صنادیق
جانور شکاری	قباله نویس	آواز آهن	خالص	کاریگری	ایضاً	کاریگر	سرداران	صندوقان
صفان	صنوان	صندلی	صوارف	صهیل	صیرورت	صبره	صفصاف	صدقه
گنده بغل	برادران حقیقی	چوکی	حوادث زمانه	آواز اسپ	پھرنا و ہونا	تودهٔ غله	درخت بید	خیرات

صُرَد	صواب دید	صمت	صامت		
لٹورا	صلاح	خاموشی	خاموش		

فصل ضاد معجمه

ضجیع	ضخامت	ضد	ضرورت	ضعف	ضِعف	ضُعف	ضیف	ضیوف
همخوابه	فربهی	خلاف	حاجت	بیهوشی	دوچند	ناتوانی	مهمان	جمع
ضاجر	ضجرت	ضال	ضالین	ضابطه	ضوابط	ضحل	ضرع	ضمن
تنگدل	تنگدلی	گمراه	جمع	قاعده	جمع	آب اندک	سینه گوسفند	اندرون
ضمان	ضلع	ضماد	ضربه	ضیق النفس	ضربان دل	ضربزنیک	ضرب الفتح	ضرارت
پذیرائی	استخوان پهلو	لیپ	پانسه	دما	طپش دل	توپ	شادیانه	نابینائی
	ضحوت	ضباح	ضحکه	ضحوکه	÷			
	وقت چاشت	آواز روباه	مسخره	ایضاً	÷			

فصل طای مهمله

طائر	طیور	طاوس	طباخ	طبخ	طراز	طرفة العین	طارح	طافح
پرنده	جمع	[illegible]	باورچی	پکانا	نقش	پلک مارنا	سرکش	بدمست
طلق	طلاقت	طناب	طنبال	طغیان	طل	طنین	طیران	طاس
ابرق	تیززبانی	ڈوری	نقارچی	حد سے گذرنا	شبنم	آواز مگس	اوڑنا	طشت
طاعون	طاقِ	طبلک	طبلدار	طباع	طبله	طرفدار	طرفه	طراق
نام مرض	چت	نقارهٔ خرد	مرفچی	صاحب طبیعت	ڈبه	پادشاه کلان	چیز نو	آواز تازیانه

طرفدار به فتحتین پادشاه عظیم الشان و حاکم و سرحدنشین ۱۲ رشیدی

طرباوه	طفیف	طمطراق	طوت	طواف	طوغا و کرگا	طوق	طوی	طیب الادا
منارۂ بلند	ناتمام	کرّوفر	اطراف پھرنا	ایضاً	چاروناچار	حلقہ	نام جنگل	خوش آواز
طے	طری	طراحی	طغرا	طفولیت	طود	طور	طول امل	طیبہ
لپیٹنا	تازہ	نقاشی	نام خط	کودکی	کوہ کلان	نام کوہ	حرص دنیا	نام مدینہ منورہ
طبق	طباق	طاغی	طبل	طوائح	طلیعہ	طلایہ	طلائع	طی
مطابقت	ایضاً	از حد گذرندہ	نقارہ	حوادث زمانہ	فوج نگہبانی شب	ایضاً	جمع طلیعہ	نام قبیلہ

فصل ظای معجمہ

ظلہ	ظلفت	ظلاف	ظہر	ظہارہ	ظاہر شہر	ظلیل	ظلمات	ظلیت
سائبان	سم شگافتہ	جمع	وقت زوال	ابرۂ قبا	میدان عقب شہر	سایہ دار	نام جاے	سایہ ہونا
		ظل	ظلال	ظل ظلیل	ظل زمین	ظل اللہ		
		سایہ	جمع	سایۂ دراز	کنایہ از شب	کنایہ از بادشاہ		

فصل عین مہملہ

عجین	عار	علوق	عاج	عدس	عروس	عرائس	عزب	عوائق
خمیر	ننگ	نطفہ	ہاتی دانت	مسور	دلہن	جمع	مرد بی زن	موانع
عاہت	عاہات	عبور	عشق	عذوبت	عزل و نصب	عطب	عفعف	عفیفہ
آفت	جمع	گذرنا	آزادی	شیرینی	تغیری و بحالی	ہلاکی	آہ از سنگ	زن پارسا
عدم	عقبہ	عقور	علی الرغم	علاوہ	علم لدنی	عمان	عنب	عنین
نابودی	راہ دشوار	سگ گزندہ	برخلاف	باربربار	علم خداداد	نام شہر	انگور	نامرد

عِیادت بیمار پرسی	عِمامہ دستار	عَمائم جمع	عَابث بازی کرنیوالا	عالمِ برزخ مقام ارواح	عُبوست ترشروئی	عَبہر نرگس	عَبقری چیز نفیس	عِثرت لغزش
عِثرات جمع	عَثر گرنا	عِتاد تیاری سفر	عَتید مہیا	عُججہ خاگینہ بیضہ	عِداد گنتی	عَریش ٹھیہ	عَیلہ درویشی	عُصفرہ کسمبہ
عقوہ صحن	عُقول عشر دہ فرشتگان	عَما نابینائی	عَمیا زن نابینا	عَمید پیشوای قوم	عَمداً قصداً	عَلیبہ جامہ دانی	عَشر دس	عَشرہ ایضاً
عُشر دسواں حصہ	عُشر عشیر	عِشرون بیس	عِشرین ایضاً	عَصّار تیلی	عُقوق نافرمانی والدین	عُقدہ گرہ	عین القطر چشمہ گندک	عُصارہ نچوڑ
عَجلہ گاڑی	عِیال زن و فرزند	عَلائق ایضاً	عَلاتی برادر پدری	عینُ النبی نام چشمہ از مدینہ منورہ		عین اللہ حفظ خدا	عین الحیوۃ چشمہ آب حیات	عَذب آب شیرین
			عِجل گوسالہ	عَبوس ترش رو				

فصل غین معجمہ

غازِی کافرکش	غُزات جمع	غوّاص غوطہ زن	غسک کھٹمل	غلہ افشان سوپ	غدر بیوفائی	غدّار بہت بیوفا	غَبی کند ذہن	غالیہ خوشبو
غازہ گلگونہ	غَثیان جی متلانا	غَرس بھاڑ لگانا	غژم دانہ انگور	غژب ایضاً	غلاء گران	غالی گران قیمت	غُنّہ آواز بینی	غوث فریادرس
غَوص غوطہ مارنا	غِیاث فریادرسی	غَیور بہت غیرت دار	غابر فعل مستقبل	غائلہ آفت	غوائل جمع	غِرارہ گون	غرائر جمع	غَمز سخن چینی

غمص‌ها	غنجار	غد	غرم	غریم	غصب	غلق	غلق	غلیان
چرک چشم	گلگونه	روز آینده	تاوان	تاوان شوه	جبراً لینا	در بستگی	کلید چوبی در	جوش

فصل فا

فوز	فاخره	فدا	فتراک	فله	فرتنگ	فردا	پس فردا	فاس
فیروزی	چیز گرانمایه	قربان هونا	شکاربند	پیوسی	چشکی	روز آینده	پرسون کا دن	تبر
فتوی	فجاجت	فحوی	فحاوی	فدوی	فیلسوف	فلسفی	فلاسفه	فریضه
حکم شرع	خامی	مضمون	جمع	فدا شونده	حکیم	حکیم	جمع	فرمودهٔ خدا
فرائض	فضول	فضله	فلاح	فارد	فائز	فائض	فاقع	فاف
جمع	زیاده گو	پس‌ماندهٔ طعام	بهتری	یگانه زمان	رسنده	فیض دهنده	چیز زرد	لکنت دار
فارق	فاتق	فاق	فانی	فتق	فترت	فترات	فتان	فتاته
شگافنده	ایضاً	سوفار تیر	فنا شونده	نام مرض	سستی	جمع	فتنه انگیز	ریزهٔ هر چیز
فجیعت	فجعت	فج	فرفر	فرقان	فرقدان	فرقدین	فرجه	فستق
مصیبت	ایضاً	راه کشاده	زود زود	قرآن مجید	نام دو ستاره	ایضاً	شگاف	پسته
فش	فغاک	فقار	فقاع	فکیف	فوفل	فیح	فیلوله	فی
شمله	حرامزاده	مهرهٔ پشت	بوزه	پس چگونه	سپاری	جوش جهنم	خواب آخر روز	سایهٔ اصلی
فشافش	فتیله	فرجار	فلفل	فرزین	فانیذ	فرخ	افراخ	فتات
آواز تیغ و تیر	بتی	پرکار	مرچ سیاه	مهرهٔ شطرنج	شکر سفید	بچهٔ مرغ	جمع	زن جوان
			فتیات	فن	فنون			
			جمع	هنر	جمع			

فصل قاف

قرعه	قلیان	قمار	قدغن	قصاب	قفس	قاشق	قرنفل	قابله
بانسه	حقه	جوا	تاکید	قصائی	پنجرا	چمچه	لونگ	دائی
قاهره	قشقه	قاش	قراقر	قرص	قزاق	قساوت	قوباء	قیلوله
غالب	ٹیکا	پھانک	آواز شکم	ٹکیرا	ٹھگ	سنگدلی	داد	خواب نیمروز
قبقاب	قتیل	قتلی	قذره	قذر	قرع	قراح	قرابه	قرطه
کھڑاوین	مقتول	جمع	پلیدی	پلید	کدو	آب صاف	شیشه	گوشواره
قراضه	قز	قزاگند	قیمه	قسوه	قشر	قصوی	قصب	قصعه
ریزۀ سیم زر	ابریشم	جلتۀ ابریشم	نافۀ مشک	سختدلی	پوست	انتها	نے	کاسه
قضات	قطابه	قطمیر	قطامه	قفه	قلت	قلقل	قلاده	قلائد
قاضیان	گریبان	پوست باریک	زن پرشهوت	جای بلند	کمی	آواز صراحی	گردن بند	جمع
قمقمه	قناعت	قنطار	قواس	قوارع	قوصره	قیس	قاب	قاف
نام ظرف	[illegible]	[illegible]	کمان گر	حوادث زمانه	جوال خرما	نام مجنون	طبق طعام	نام کوه
قاقم	قاب قوسین		قبله	قحبه	قرام	قندز	قنوان	قرطعب
نام جانور	مقدار دو کمان		بوسه	زن بدکار	پردۀ باریک	نام جانور	خوشۀ خرما	چیز اندک
قصیر	قرطاس	قرطبوس	قمقام	قنب	قدیر	قناة	قیر	قیراط
کوتاه	کاغذ	بلای عظیم	کارد بزرگ	بھنگ	قادر	کاریز	رال	نیمدانگ
		قیروطی	قاسی	قلع	قمع	قلبه		
		موم روغن	سخت دل	اکھیڑنا	توڑنا	ناگر		

١٣١

فصل کاف عربی و فارسی

کسوف سورج گہن	کوس نقارہ	کرہ بچھیرا	کودہ بھٹی	کشنیز دھنیا	کوزبرہ کوتھمیر	کل گنجا	کردار عمل	کرم شب تاب جگنو
کنار بیر	کنار کنارہ	کنار گود	کوبہ وصل	کیلن بھو	کاریز جوی آب	کثیف تیرہ	کذا چنان	کذی چنین
کرباس کھادی	کرم پیلہ کرم ابریشم	کفران ناشکری	کفور ایضاً	کفارہ بدلا گناہ	کلوخ کوب موگری	کلف جھائیں	کلند کدالی	کلنگ "
کلس قبہ	گلیم کھنگو	کلیچہ کلچہ	کوشک جھونپڑی	کاز "	کون و فساد دنیا	کوکنار [illegible]	کوزہ کوزہ	کوکہ برادر رضاعی
کوسہ مرد بے ریش	کور مقری اندھا حافظ	کہل مرد نیم عمر	کہول ایضاً	کیال پیمایندہ	کنجارہ کھلی	کاسد متاع کم قیمت	کساد [illegible]	کاہن غیب گو
کبریت احمر گندھک سرخ	کورنش بندگی	کورنشات جمع	کاملہ بچے والی	کرگس گدھ	گورخر جنگلی گدھا	گیرودار حکومت	گرداب بھنور	گرگین صاحب خارش
گاومیش بھینس	کرگدن گینڈا	گردچوب سپاری	گزر گاجر	گردباد بگولہ	گردنائی لٹو	گرمابہ حمام	گوش خوردہ گھسا ہوا	گوزن بارہ سنگا
گران سر متکبر	گردگان اخروٹ	گرگینہ پوستین	کلمالہ تھاپی معمار	گلگونہ چکیسہ	گنجور صاحب خزانہ	گوسالہ بچہ گاو	گران مہنگا	گرانی مہنگائی
			گپ سخن	گزاف گفتار بیہودہ				

فصل لام

لاش	لاوغ	لاطائل	لحاظ	لخلخہ	لزوجت	لحاف	لشکری	لطمہ
تن مردہ	گزندہ	بیفائدہ	نگاہ رکھنا	بانا	چکناوا	رضائی	سپاہی	طمانچہ
لغت	لف و نشر	لفیف	لوز	لوم	لوح	لت انبان	لوزینہ	لاریب
زبان ہر قوم	لپیٹنا و کھولنا	لپٹا ہوا	بادام	ملامت کرنا	تختی	پیٹ کوڑی	حلوای بادام	بیشک
لیق	لیفہ	لوث	لولی	لبادہ	لاابالی	لبد	لبنان	لثوم
صوف دوات	ایضاً	آلودگی	کنچنی	پیوستی	بے پروا	مال بہت	نام کوہ	بوسہ دینا
	لحن	لیوس	لوطی	لات	لانہ			
	آواز نغمہ آمیز	بے غیرت	اغلام باز	نام بت	خانۂ زنبور			

فصل میم

مموس	مکحل	مضغہ	موشک دوان	موشکور	ماش	مشک	ملح	محکمہ
کیمیاگر	سرمہ دانی	ٹکڑا گوشت	گلہری	چھچھوندر	ارد	لاکھ	نمک	کچہری
مقراض	ممنون	معانقہ	مشکور	مباہات	متوفی	مترجم	متولی	متدین
قینچی	احسان مند	گلے ملنا	شکر کیا گیا	فخر کرنا	مرا ہوا	ترجمان	مالک کام	دیندار
متنبہ	مخلوط	مستثنیٰ	مستوفی	مردمی	مسافت	مسمار	مسہل	مشت
خبردار	ملا ہوا	جدا کیا گیا	تمام گیرندہ	مروت	دوری	میخ آہنی	جلاب	گھونسا
مصون	معدن	معصوم	مغیلان	منفذ	منشار	مکالمہ	مگس ران	ملوث
محفوظ	کان	بیگناہ	ببول	گذرگاہ	آرہ	باہم گفتگو کرنا	چنوری	آلودہ

متنام خواب گاه	منعدم معدوم	مناجات دعا	منغّص آزرده	مناقشه جھگڑا	میعاد وعده	مالنخولیا خلل دماغی	ماخولیا ایضاً	مضی ما مضی [illegible]
ما حسن رضا جای حسن رضا	ماجور اجر دیا گیا	مافات آنچه فوت شد	ماهیت حقیقت	ماهر اوستاد کار	ماءالحیات آب حیات	ماءالورد گلاب	ماخذ جای گرفتن [illegible]	ماخوذ گرفته شده
مایوس نا امید	ماحضر چیزیکه حاضر بود	ماحضری ایضاً	مآثر نشانها	مؤوف آفت رسیده شده	مالوف الفت کرده شده	ماماک مادر مهربان	ماضیه گذشته	مالایعنی آنچه مراد نباشد
مبذر بیجا خرچ کننده	مبتدع بدعت کننده	مبطل باطل کننده	مباهی فخر کننده	مبنی بنایا گیا	مبانی جمع	متکا تکیه گاه	متمنی آرزو کننده	متصدی پیشکار
متضاد مخالف	متکسر شکسته	متبحر کثیر العلم	متعذر دشوار	متبادر سریع الفهم	متفحص جستجو کننده	متلف ضائع کننده	متداوله [illegible]	متلاطم [illegible]
مناخ جای خواب	متمکن جای گیر زده	متخیله خیال کیا گیا	متناهی بنهایت رسنده	متعدی تجاوز کننده	مثنی دو بار	مثله ناک کان کاٹنا	مثوبت جزای نیکی	مجتهد اجتهاد کننده
مجدد نو کننده	مجاهد جهاد کننده	مجوف پھوکل	مجان مفت	محابا مروت	مصادره تاوان جرم	محتسب نهی کننده	محرور گرم مزاج	محظور ممنوع
محیص خلاصی	محیض حالت حیض	محاق کاستن ماه	مجمره استره	مخلی خالی کیا گیا	مخلب [illegible]	مخالب جمع	مخدره زن پرده نشین	مخدرات جمع
مخیط سیا گیا	مختوم مهر کیا گیا	مدیون قرضدار	مذبذب متردد	مرتکب اختیار کننده	مرئی دیده شده	مراعات نگاه رکھنا	مرکوز [illegible]	مرتعش رعشه دار
منظر جای نظر	مناظر جمع	مطلق بے قید	مرق شوربا	مرتشی رشوت گیرنده	مراهق قریب بلوغ	مزمار سازنه	مزامیر جمع	مزاده توشه دان

۱۳۴

مُسمّٰی نام رکھا گیا	مُسَالت چاہنا	مُسَاہمت مشارکت	مِساحت پیمایش	مَسخ تبدیل شکل	مُسلَخ [illegible]	مُستَعِد آمادہ	مُستفاد فائدہ لیا گیا	مُسترشِد رہنمائی طلب کنندہ
مُستعار عاریت لیا گیا	مُستعیر عاریت خواہندہ	مُسکِر نشہ آور	مُستانِس انس گیرندہ	مُواجَہہ روبرو	مُستغرق ڈوبا ہوا	مِسک مشک	مَسام سوراخہای بدن	مُستلزِم لازم گیرندہ
مُسلّم باور رکھا گیا	مُشاکلت ہم شکل ہونا	مُشاع مشترک	مُشبّک جالی	مَشام جای قوت شامہ	مُشتغِل مشغول	مَشاطہ [illegible]	مِصباح چراغ	مَصابیح جمع
مُصحف قرآن مجید	مَصاحِف جمع	مَخرَج جای خروج	مَخارِج جمع	مِصرَع یک پٹ	مِضراب آلۂ نواختن ساز	مَضارِب جمع	مَطعون طعنہ کیا گیا	مُطمئن خاطر جمع
مُغیث فریادرس	مَظِنّہ جای گمان	مَعَہذا باوجود ہمیں	مُعرَب اعراب دیا گیا	مُعاشرت باہم زندگانی کرنا	مَعاش دنیا	مَعاد آخرت	مُعتمَد معتبر	مُعتاد عادت کیا گیا
مِعمار تھوپی اوڑ	مَعیشت زندگانی	مَعایِش جمع	مُعترِف اقرار کنندہ	مِغفَر خود آہنی	مُعرّبی اشرفی	مُفتری تہمت کنندہ	مُقتَضَب بریدہ شدہ	مَطمورہ پوشیدہ کیا گیا
مُقشّر پوست کیا گیا	مِقیاس آلۂ اندازہ	مَقتَل جای قتل	مُلازِم نوکر	مَلَوین رات دن	مِنسَاۃ عصا	مُنادی ندا کنندہ	مَوکِب گروہ سواران	مَواکِب جمع
مَوعود وعدہ کیا گیا	مُوجِد پیدا کنندہ	مُرتَہِن گرو دار	مُوازَنہ ہم وزن	مَہیب ہیبت ناک	مُہم امر عظیم	مُہمّات جمع	مِہام ایضاً	مِائۃ سَو
مِائتین دو سو	مِیآت جمع	مُستبنی بے پاک	مُتبایِن [illegible]	مُہذّب پاک کیا گیا	مِحَن محنتہا	مَخدوش خراشیدہ شدہ	مُزرّقہ بہ پچکاری	مَدلول معنی
مَذہُوب زراندودہ	مِرصاد راہ فراخ	مَرحلہ منزل	مَراحِل جمع	مُربّی پرورش کنندہ	مِشکَر [illegible]	مُرفّہ الحال آسودہ حال	میزان ترازو	موازین جمع

مرهون	مشتهی	مشی	مفروز	مشبکه	مضمار	مضامیر	مضارعت	مطرح
گروکیاگیا	خواهش کننده	چلنا	جدا کیاگیا	جالی	میدان اسپ	جمع	مشابهت	جای انداز
مطبخ	معاقبت	معاتبت	مثلث	مربع	مخمس	مسدس	مسبع	مثمن
باورچیخانه	عذاب کرنا	عتاب کرنا	تین کونے	چار کونے	پانچ کونے	چهه کونے	سات کونے	آٹهه کونے
متسع	معشر	معلم	مطبوع	مکره	مبیت	میمنه	میسره	منت
نو کونے	دس کونے	اعلام باز	مرغوب طبع	جبر کننده	شب باشی	سیدهی طرف	بائین طرف	احسان
مثن	مسرجه	مزیت	معتوه	مبدا	مبادی	مرارت	میزر	مالک
جمع	چراغدان	زیادتی	نیم دیوانه	جای شروع	جمع	تلخی	دستار	داروغهٔ دوزخ
منشور	مناشیر	موجز	مزخرف	مزخرفات	مثوی	مقر	مؤتمن	مضاعفت
فرمان پادشاه	جمع	مختصر	بناوٹ	جمع	جای قرار	ایضا	امین	دوچند
مهاد	معجر	مقنعه	منهدم	منصوبه	منهی	مناهی	منات	منادمت
فرش	دامنی	چادر باریک	عمارت اوفتاده	تدبیر کار	چیز ممنوع	جمع	نام بت	همنشینی
	مناغات	موقن	مبهوت	مثقب	محیل	محض	؛	
	باهم نفی کرنا	یقین کننده	حیران	برمهٔ نجاران	حیله گر	چیز خالص	؛	

فصل نون

نان برز	نرخ	نانخواه	نبیذ	نامتناهی	ناقوس	نخاس	نشگنج	نعیق
نان بائی	قیمت غله	اجوائن	شراب خرما	بے نهایت	خرمهرهٔ کلان	بازار اسپان	چٹکی لینا	آواز زاغ
نقیب	نهیق	نعش	ناکام	ناملایم	نعم البدل	نمکول	نغمار	نحل
ایضا	آواز خر	جنازه	نامراد	نامناسب	بهتر بدل	[illegible]	[illegible]	مکهی شهد

نِگران بیننده	نظر نگاه	ناگوار بدمزه	ناشی پیداشونده	ناسی فراموش کننده	نَباش کفن چور	نژاده اصیل	نُزل ضیافت	نسیاً منسیاً کمال فرموش
نَصل پیکان تیر	نُصول جمع	نِصال ایضاً	نعامه شترمرغ	نِفاس زچگی	نفیس چیز گرانمایه	نفائس جمع	نفس امّاره خواهش طبیعت	نقب [illegible]
نقض توڑنا	نوات تخم خرما	نهالین توشک	نیوش بشنو	نهی منکر [illegible]	نائبه حادثه	نوائب جمع	ناظوره معشوقه	نباهت خبرداری
نبوّت پیغمبری	نَتین بدبودار	نثا خبر	نبا ایضاً	نثین پھپھر	نداوت تری	نشور زنده ہونا	نشوز ناراض ہونا	ناشزه زن ناراض
نص آیت قرآن	نصوص جمع	نصیف خادم	نوّاب [illegible]	نهی منع کرنا	نعوظ استادگی ذکر	نعناع پودینه	نادر کمیاب	نیاز حاجت
ناچخ نیزۀ کوچک	نرجس درخت نرگس	نرگس شهلا نوعی از نرگس	نسیه اُدھار	نموذج نمونه	نفس الامر حقیقت کار	نمیر آب شیرین	نغزک آم	نقیر پوست تخم خرما
			نخاع حرام مغز	نفت قسمی از روغن	نفط ایضاً			

فصل واو

واجب الوجود ذات باری تعالی	وُجود هستی	وحی پیغام خدا	واهب بخشنده	وحید یگانه	وام قرض	وسط درمیان	وارگون اُلٹا	وارون برگشته

وارث	والاقدر	وبر	وشاخ	وتره	وطره	وصول	وقاحت	ولیمه
میراث گیرنده	بلند مرتبه	پشم شتر	بار	طاق	حاجت	پهونچنا	بے شرمی	طعام عروسی
وحشی	وتد	وج	وجیع	وحدت	ودیعت	وداع	وشم	وسمت
جانور صحرائی	میخ چوبی	درد	دردناک	تنهائی	امانت	جمع	داغ	ایضا
وسیم	وعید	وقیح	وزن	وشاق	وشل	وفق	وقائع	وهق
داغدار	وعدهٔ بد	بے شرم	قول	خدمتگار	آب اندک	موافق	اخبار	کمند
وسق	وهن	وهج	وجیز	وخیل	وهمه	وزارت	وزیر	وقر
بار شتر	سستی	سوزش آتش	مختصر	بھنگ	درد زه	وزیری	[illegible]	بار خر

فصل های هوز

هادم اللذات	هیل	هاون	هبوب	هدم	همراز	ههنا	هارب	هتک
ملک الموت	الایچی	اوکھلی	ہوا چلنا	ڈھانا	بھیدی	اینجا	گریزنده	پرده دری
هر آئینه	هلاهل	همانا	همسنگ	همهمه	هنگفت	هنوز	هوام	هیولا
البته	زهر قاتل	تحقیق	هموزن	آواز شیر	گنده	تاحال	حشرات الارض	مادهٔ هر شی
هیربد	هنی	هائل	هامان	هراول	هرزه لای	همزلف	هیز	هرپره
خادم آتشکده	خوشگوار	هولناک	نام وزیر فرعون	فوج پیشین لشکر	بیهوده گو	ساڑھو	مخنث	آواز سنگ

	هاله	هدرله	هزاهز	هلاکه	هان	هذیان	هزار	•
	خرمن ماه	بطلان خون	گریختگی	خبزاباش	ایضاً	بیهوده گوئی	بلبل	

فصل یای تحتانی

یاره	یزک	یزکدار	یا أسفی	یبوست	یبس	یتیم	یحموره	یوفه
کنگن	فوج تلاوه	سردار فوج تلاوه	وای افسوس	خشکی	خشک	طفل بی پدر	گورخر	بیهوده گو
یسارت	یسر	یلدا	یاسا	یادگار	یارغار	یثرب	یاس	یابس
توانگری	آسانی	شب تاریک	قتل	نشان	یار صادق	مدینهٔ منوره	ناامیدی	خشکی کننده
یانع	یاغ	یارق	یال	یزنه	یاوگی	یباب	یحموم	یقاع
میوهٔ پخته	روغن	روشن	گردن	بهنوئی	بیهوده گوئی	خراب	دود سیاه	زمین بلند
	یعسوب	یرقان	یرغا	ید طولی	ید بیضا	یمام	یلوج	
	امیر زنبوران شهد	بیماری چشم	تیزرو	دست دراز	دست روشن	کبوتر جنگلی	پیغمبر	

باب چهارم در بیان قواعد ضروریه

قاعدهٔ اول در بیان کلمه و کلام

کلمه لفظیست که موضوع برای معنی باشد و آن بر دو گونه است مفرد و مرکب اما مفرد آنکه جزو لفظ
وی بر جزو معنی دلالت نکند چون زید و عمرو و آمدن و رفتن و اما مرکب بعکس این بود یعنی جزو لفظ
وی بر جزو معنی دلالت کند چون حیوان ناطق و غلام زید و خانهٔ بکر و شیر افکن و شمشیرزن این را مرکب
ناقص نامند زیراکه مبتدای اینهمه محذوف است و ناقص ازانجهت است که مخاطب را ازان فائدهٔ
تامه حاصل نمیشود بل انتظاری میباشد و لفظ اگر موضوع برای معنی نباشد مهمل بود چون دیز مقلوب
زید و کلمه بر سه قسم است اسم و فعل و حرف زیراکه کلمه از دو حال خالی نیست دلالت بر معنی خود میکند
یا نه اگر نمیکند حرف است و اگر میکند و دران معنی یکی از ازمنهٔ ثلاثه یافته میشود یا نه اگر یافته میشود فعل
است و گرنه اسم و کلام لفظیست که متضمن دو لفظ یا زیاده ازان مع نسبت صحیحه باشد که مخاطب را
ازان فائدهٔ تامه حاصل آید و این را مرکب تام خوانند چه متکلم بعد از تکلم سکوت نماید مخاطب را کسی نوع
انتظاری نمیباشد چنانکه در مرکب ناقص می افتد و لفظ حقیقةً باشد یا حکماً اما حقیقةً چون آمد زید
و اما حکماً چون بیا و میا چه در ثانی ضمیر مخاطب مستتر لفظ حکمیست نه حقیقی زیراکه ضمیر مستتر مخاطب
باشد یا غائب در تلفظ نمی آید و هرچه که بتلفظ در نیاید لفظ حقیقی نمیشود بلکه لفظ حکمی باشد بنا بر بودن آن
فاعل فعل و تمام شدن معنی جمله و از قید نسبت صحیحه مرکب وصفی مانند مرد دانا و مرکب اضافی بسان
غلام زید و غیر آن از تعریف کلام خارج شد چه درینها نسبت صحیحه نیست که مخاطب را ازان فائدهٔ تامه
حاصل آید و کلام مرکب میشود از دو اسم یا از فعل و اسم چون زید نویسنده است و عمرو خواننده و آمد زید و
رفت عمرو زیراکه در کلام مسند و مسند الیه ضرورست و بدون آن کلام حاصل نمیشود و اسم مسند و مسند الیه
می بود چه رتبهٔ اسم از فعل و حرف بلند تر و هر دو تابع اوست و فعل مسند می باشد نه مسند الیه زیراکه نسبت

فعل بفاعل میشود و فاعل اسم می بود و مسند و مسند الیه بودن خاصهٔ اسم ست نه خاصهٔ فعل و حرف
نه مسند باشد و نه مسند الیه زیرا که معنی حرف در لغت طرف ست و طرف جانب و کناره را می گویند
پس حرف در کلام بطرف واقع میشود اگرچه در اول کلام یا وسط آن در آید چرا که حرف مقصود بالذات
نیست بخلاف اسم و فعل که مقصود بالذات اند پس کلام منحصر شد میان دو اسم و یا فعل و اسم و اما یا زید
و یا عمرو که مرکب از حرف ندا و اسم منادی ست در حقیقت میخوانم زید را و طلبیدم عمرو را بود فعل و را که علامت
مفعول ست بکثرت استعمال حذف کردند و یا حرف ندا بجای آن در آوردند یا زید و یا عمرو شد پس
ترکیبش از فعل و اسم ست نه از حرف و اسم و اسم آنست که معنیش مستقل باشد و در معنی یکی از ازمنهٔ ثلاثه
یافته نشود که آن ماضی و حال و استقبال ست چون زید و عمرو و آمدن و رفتن و فعل آنست که معنیش
نیز مستقل باشد لیکن یکی از ازمنهٔ ثلاثه در و موجود بود چون آمد و می آید و خواهد آمد و حرف آنست که معنیش
مستقل نباشد و بدون انضمام کلمهٔ دیگر دلالت بر معنی خود نکند چنانکه بر و در و از مادامیکه با او کلمهٔ دیگر
آمیخته نشود معنیش حاصل نگردد ای مخاطب را از ان فائدهٔ تامه حاصل نمی آید مثلاً زید بر اسپ سوار شد
و عمرو در خانه نشسته ست و من از وی نزدیک ام اگر گفته شود معنیش حاصل گردد پس حرف بانضمام
کلمه محتاج ست بخلاف اسم و فعل که محتاج نیست یعنی هر یک از اسم و فعل جزو جمله میشود بخلاف حرف
که آن جزو جمله واقع نمیشود مگر ربط میان کلام بغیر حرف صورت نه بندد پس حرف رابطه میان دو کلمه
یا زیاده از ان می باشد و مراد از جزو جزو تام ست نه ناقص و اسم بر دو نوع ست جامد و مشتق اما جامد آنکه
نه مشتق و نه مشتق منه باشد یعنی آن از دیگری و دیگر از ان برآورده نشود چون زید و عمرو و روز و شب و سرخ
و زرد و مانند آن و مشتق بخلاف این بود چون آینده و رونده و آمدن و رفتن و فعل نیز بر دو گونه است
لازم و متعدی اما لازم آنست که فعل بر فاعل تمام شود و بمفعول نرسد و متعدی آنست که فعل از فاعل
درگذرد و بمفعول برسد و فعل لازم همیشه معروف میباشد و فعل متعدی معروف و مجهول هر دو می بود
اما معروف آنکه نسبت فعل بفاعل باشد و مجهول آنکه نسبت فعل بمفعول بود و هر یکی ازین معروف
و مجهول نیز بر دو قسم ست اثبات و نفی اما اثبات آنکه فعل از فاعل صادر شود و نفی بر عکس این بود مثال اکل

زید آمد و کتاب آورد و نیامد و نیاورد و کتاب آورده شد و نیاورده شد و فعل را فاعل ضرورست زیرا که
فعل بغیر فاعل بظهور نمیرسد و از عدم بوجود نمیگراید و فاعل اسمیست که بعد فعل مذکور شود لفظاً یا تقدیراً
و قیام فعل باو باشد اما لفظاً چون آمد زید و اما تقدیراً چون زید آمد چه در ثانی فعل بضمیر مستتر منسوب ست
و ضمیر مستتر فاعل راجع بسوی زید و هر اسمیکه بر فعل خود مقدم باشد آنرا مبتدا گویند نه فاعل و آنرا فاعل
گفتن باعتبار مرجع ضمیر فعل مجازست نه حقیقت و مفعول اسم چیزیست که فعل فاعل بران چیز واقع شود
چون زد زید عمرو را و تقدیم مفعول بر فعل و فاعل جائزست چون زد عمرو را زید و زید عمرو را زد مثال
اول جملهٔ فعلیه ست و مثال ثانی جملهٔ اسمیه و بیان آن در اقسام جمله خواهد آمد انشاء الله تعالی و فاعل بر دو
نوع ست ظاهر و ضمیر و ضمیر نیز بر دو قسم ست مستتر و بارز و ضمیر مستتر فقط در واحد غائب و واحد امر حاضر
و نهی حاضر میباشد چون آمد و می آید و خواهد آمد و بیا و میا و در باقی پنج صیغه ضمیر بارز می آید و ضمیر جمع غائب
نون ساکن و دال موقوف چون آمدند و می آیند و خواهند آمد و ضمیر واحد حاضر یای معروف چون آمدی و
و می آئی و خواهی آمد و ضمیر جمع حاضر یای مجهول و دال موقوف چون آمدید و می آیید و خواهید آمد و ضمیر
واحد متکلم فقط میم ساکن چون آمدم و می آیم و خواهم آمد و ضمیر جمع متکلم یای مجهول و میم موقوف چون آمدیم
و می آئیم و خواهیم آمد پس جمیع صیغهای افعال فارسی باعتبار ضمائر مذکوره شش ست و در فارسی مذکر و مونث
یکسانست و برای تثنیه صیغه علیحده موضوع نیست و صیغهٔ جمع جهت تثنیه و جمع مشترک و مستعمل ست و چون
خواهند که مثبت را منفی سازند فقط حرف نون نفی در اول صیغهٔ اثبات در آرند تا منفی گردد و مثالش بالا درگذشت
و ضمائر بر دو نوع ست متصله و منفصله اما متصله آنکه بغیر اتصال کلمه علیحده مستعمل نشود و آن ضمائر بارزه مرقومه است
اما منفصله بخلاف این بود و آن اینست واحد غائب او و جمع غائب ایشان و اوشان و واحد حاضر تو جمع حاضر شما واحد متکلم من جمع متکلم ما

قاعدهٔ دوم در بیان تعریف و ترتیب بنای صیغها از مصادر و اشتقاق صیغ از صیغ

مصدر اسمی ست که ازو افعال ماضی و مضارع و امر و نهی و اسم فاعل و اسم مفعول و غیره مشتق شوند

وعلامت آن در آخر دن یا تن باشد چون نمودن و پرداختن و آخر مشتق منه نیز گویند و اما گردن و برتن
اسم جامد اند نه مصدر و از تعریف مصدر خارج شدند و حاصل مصدر آنکه دلالت کند بر اثر فعل فاعل
چون دانش و بینش و کردار و گفتار اما ماضی فعلیست که بزمان گذشته تعلق دارد و ماقبل آخرش که
تای فوقانی موقوف یا دال مهمله موقوف ست همیشه ساکن میباشد مگر در آمد و زد و ستد و شد که ماقبل آخر
این هر چهار صیغه ماضی متحرک ست شاذ ست و فعل ماضی بر شش قسم ست ماضی مطلق و ماضی قریب
و ماضی بعید و ماضی استمراری و ماضی احتمالی و ماضی تمنائی اما ماضی مطلق آنکه زمانه اش از زمان حال
نزدیک باشد یا دور و بحذف حرف نون از آخر مصدر ساخته میشود چون نمود و پرداخت و بالحاق
ضمائر بارزه مذکوره در آخر او پنج صیغه دیگر حاصل میشوند چون پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم
پرداختیم و ماضی قریب آنکه زمانه اش از زمان حال نزدیک باشد و باوردن های مختفی و لفظ است در آخر
ماضی مطلق ساخته میشود چون پرداخته است تا آخر و ماضی بعید آنکه زمانه اش از زمان حال دور باشد
و باوردن های مختفی و لفظ بود در آخرش ساخته میشود چون پرداخته بود تا آخر و ماضی استمراری آنکه دلالت
کند بر دوام و استمرار در زمان گذشته و باوردن لفظ می در اولش ساخته میشود چون می پرداخت تا آخر و این
ماضی ناتمام هم میگویند وقتیکه فعل از فاعل باتمام نرسد و ماضی احتمالی آنکه وقوع فعل از فاعل مشکوک باشد
و این را ماضی شکی نیز گویند و باوردن های مختفی و لفظ باشد در آخرش ساخته میشود چون پرداخته باشد تا
آخر و ماضی تمنائی آنکه کسی بر کار متروکه مرغوبه بخود یا دیگری تاسف خورده آرزو نماید و باوردن یای مجهول
در آخرش ساخته میشود و صیغه ماضی تمنائی سه است زیراکه یای تمنائی در واحد حاضر و جمع حاضر و جمع متکلم
بنابر ثقالت و رکاکت نمی آید متروک الاستعمال است لهذا سه صیغه قرار گرفت چون پرداختی پرداختندی
پرداختمی و مضارع آنکه بزمان حال و استقبال بهر دو تعلق دارد و علامتش در آخر دال ساکن و ماقبل
دال همیشه فتح می باشد بعضی آنرا از مصدر بنا میسازند و بعضی از ماضی مطلق بابدال و ازدیاد و حذف
بعض حروف ماقبل علامت مصدر و بیان بنای مضارع مفصل و مبسوط در آخر این قاعده مبین
خواهد شد بعونه تعالی و حسن توفیقه و مضارع پرداختن پردازد می آید تا آخر و حال آنکه بزمانه موجود

تعلق دارد و بآوردن لفظ می در اول مضارع ساخته میشود چون می پردازد تا آخر و مستقبل آنکه بزمان استقبال تعلق دارد و بآوردن لفظ خواهد در اول ماضی مطلق ساخته میشود چون خواهد پرداخت تا آخر و امر آنکه کسی را بکاری حکم کنند و بآوردن حرف بای موحده در اول مضارع ساخته میشود چون بپردازد بپردازند بپرداز بپردازید بپردازم بپردازیم و نهی آنکه کسی را از کاری بازدارند و منع کنند و بآوردن حرف نفی نهی در اول صیغهٔ مضارع غائب و متکلم و میم مفتوح در اول صیغهٔ مضارع حاضر ساخته میشود چون نپردازد نپردازند مپرداز مپردازید نپردازم نپردازیم و در صیغهٔ واحد امر حاضر و نهی حاضر ضمیر مخاطب مدام مستتر میباشد و نزد بعضی امر حاضر از واحد غائب مضارع ساخته میشود بحذف علامت مضارع و آن دال و فتح ماقبل دال است چون پرداز از پردازد و نما از نماید و نهی حاضر از امر حاضر ساخته میشود بزیادتی میم مفتوح در اولش چون مپرداز از پرداز و منمای از نمای و یای که در مضارع باشد در امر حاضر و نهی حاضر ساکن میماند و حذف آن یا نیز جائز است و امر دوامی آنکه دلالت کند بر دوام و استمرار در زمان استقبال و بآوردن لفظ می در اول واحد امر حاضر ساخته میشود چون می پرداز و می نمای و همچنین بهای مختفی و لفظ باش در آخر صیغهٔ واحد غائب ماضی مطلق مفید معنی امر دوامی میشود چون پرداخته باش و نموده باش و همچنان لفظ می در اول ماضی مطلق و بهای مختفی و لفظ باشد در آخر او افادهٔ معنی امر دوامی مینماید چون می پرداخته باشد و می نموده باشد تا آخر و صیغهٔ حالیه آنست که دلالت کند بر هیأت فاعل و بآوردن الف و نون در آخر واحد امر حاضر ساخته میشود چون زید دوان و خندان آمد و عمرو نالان و گریان رفت و بکر افتان و خیزان گریخت و اسم فاعل قیاسی اسمیست که دلالت کند بر کنندهٔ فعل و صیغه اش موافق قیاس و کثیر الوقوع باشد از جهت او را قیاسی نامند و آن از واحد امر حاضر ساخته میشود بآوردن نون ساکن و دال مهملهٔ مفتوح و های مختفی در آخر وی چون پردازنده و نماینده و حرفیکه ماقبل نون اسم فاعل باشد باجتماع ساکنین فتح و کسره داده میشود زیرا که آخر واحد امر حاضر ساکن می بود و نون اسم فاعل نیز ساکن می باشد پس دو ساکن جمع می شوند اگر ساکن اول را حرکت فتحه یا کسره ندهند تلفظ محال باشد و اگر ثانی را حرکت دهند ثقیل و غیر فصیح بود بنابرین اول را فتحه باعتبار خفت و کسره باعتبار اصل میتوان داد چرا که فتحه اخف حرکات و کسره در تحریک ساکن اصل است چنانچه در کتب صرفیه و نحویه

عربیه مذکور است الفتحة اخف الحرکات والساکن اذا حرک حرک بالکسر واما ضمه ثقیل است پس حرکاتست
ای فتحه خفیف تر حرکاتست و ساکن هرگاه حرکت داده شود حرکت داده شود بکسره ۱۲
جائز نبود اگر چه اجتماع ساکنین در فارسی جائز است جائیکه بلفظ ممکن باشد لیکن در ینجا تلفظ بغیر تحرک
ممکن نبود لهذا درینجا حرکت میدهند و بعضی اسم فاعل را از مضارع بنا میسازند بایطور که حرف نون
ماقبل دال و های مختفی مابعدش می آرند و های مختفی که در واحد باشد در جمع بکاف فارسی بدل شود چون
پردازندگان و نمایندگان و اسم فاعل سماعی همیست که موقوف بسماع بود و صیغه اش نیز کثیر الوقوع
باشد و آنرا اسم فاعل ترکیبی گویند که از اسم و امر حاضر ساخته میشود چون سرشکن و شیر افگن و تیرزن و غیر آن
و اما ماضی مطلق مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ شد در آخرش چون پرداخته شد تا آخر و
ماضی قریب مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ شده است در آخرش چون پرداخته شده است
تا آخر و ماضی بعید مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ شده بود در آخرش چون پرداخته شده بود
تا آخر و ماضی استمراری مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ میشد در آخرش چون پرداخته
می شد تا آخر و ماضی احتمالی مجهول ساخته می شود بآوردن های مختفی و لفظ شده باشد در آخرش چون
پرداخته شده باشد تا آخر و ماضی تمنائی مجهول ساخته می شود بآوردن های مختفی و لفظ شدی در آخرش
چون پرداخته شدی پرداخته شدندی پرداخته شدی و مضارع مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی
و لفظ شود در آخر ماضی مطلق چون پرداخته شود تا آخر و حال مجهول ساخته می شود بآوردن های مختفی
و لفظ می شود در آخرش چون پرداخته می شود تا آخر و مستقبل مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی
و لفظ خواهد شد در آخرش چون پرداخته خواهد شد تا آخر و امر مجهول ساخته می شود بآوردن حرف بای
موحده در اول ماضی مطلق و های مختفی و لفظ شود در آخرش چون بپرداخته شود تا آخر و نهی مجهول
ساخته میشود بآوردن حرف نون نهی در اول ماضی مطلق و های مختفی و لفظ شود در آخرش چون نپرداخته
شود تا آخر و اسم مفعول اسم چیزیست که فعل فاعل بران چیز واقع شود و ساخته میشود بآوردن
های مختفی در آخر ماضی مطلق چون پرداخته پرداختگان و چون خواهند که فعل لازم را متعدی سازند یا فعل
متعدی را باز متعدی گردانند لفظ آنیدن در آخر صیغه واحد امر حاضر بیارند تا مصدر متعدی حاصل شود

چون آموزانیدن از آموز و آویزانیدن از آویز و این مصدر را مصدر ثانی تعدیه نیز میگویند یعنی مصدر
متعدی را باز متعدی میگردانند و از این مصدر نیز صیغهای معروف و مجهول بهمان دستور مسطور بر می آیند

قاعدهٔ سوم در بیان بنای مضارع

تعریفش سابق گذشت اما آنانکه مضارع را از مصدر بنا میسازند علامت مضارع را که در آخر دال ساکن
و فتح ماقبل دال است بعد حذف علامت مصدری آرند و بعض حروف مصدر را تغییر و تبدیل می نمایند
و آنانکه آنرا از ماضی مطلق بنا میکنند اگر در آخر آن حرف تای فوقانی باشد باعتبار قرب مخرج بدال مهمله بدل
میسازند و اگر دال باشد بحال میگذارند و ماقبل دال فتح میدهند و بعض حروف مصدر را اسقاط و ابدال
و ازدیاد میکنند تا ملتبس بماضی مطلق نگردد چنانکه پردازد از پرداختن و پرداخت و کشد از کشیدن و کشید
و آید از آمدن و آمد و زند از زدن و زد چه در مضارع این صیغها اگر تغیری راه نیابد التباس آن بماضی مطلق
اینها میشود ما آل و مرجع این هردو فریق واحد ست لیکن اختلاف فقط در ماخذ ست و حروفیکه ماقبل
علامت مصدری باشند و متغیر میگردند سوای این یازده حروف حرفی دیگر یافته نمیشود مگر تامی شدن و آن
از درجهٔ اعتبار ساقط ست بیانش خواهد آمد انشاء الله تعالی و آن حروف اینست الف و خا و را و زا
و سین و شین و فا و میم و نون و واو و یا پس حرفی ازین حروف یازده گانه که ماقبل علامت مصدر باشد
در مضارع متغیر میگردد بحذف یا بدل مگر شاذ بحال می بود چنانکه آورد از آوردن و بود از بودن و ماند از ماندن
و غیر آن را و واو و نون باقی ماند و تبدیلی دران راه نیافته از جهت عدم التباس آن بماضی مطلق چه
ماضی مطلق بسکون ماقبل دال میباشد و مضارع بفتح آن بود و گاهی ازین حروف مذکوره در مضارع
زیاده هم میسازند برای دفع التباس مثلاً زند از زدن که دران نون زیاده کردند و گرنه التباس آن بماضی
مطلق که زد ست میشد اما الف اگر ماقبل علامت مصدر باشد در مضارع بیفتد چون افتد و فتد و فتد
از افتادن و افتادن و فتادن و ایستد و استد از ایستادن و استادن و نهد از نهادن و فرستد از فرستادن
و گاهی بهای هوز بدل شود چون دهد از دادن و گاهی بعد الف یا زیاده کنند چون نماید از نمادن و گشاید از گشادن

از گشادن و اگر خای معجمه باشد در مضارع برای معجمه ابدال یابد چون افرازد و فرازد از افراختن و فراختن
و اندازد از انداختن و پردازد از پرداختن و بازد از باختن و دوزد از دوختن و سازد از ساختن و نوازد
از نواختن و اندوزد از اندوختن و انگیزد از انگیختن و گریزد از گریختن و بیزد از بیختن و سوزد از سوختن و
آموزد از آموختن و آمیزد از آمیختن و آویزد از آویختن و افروزد از افروختن و سپوزد از سپوختن و یزد
از یختن و تازد از تاختن و ریزد از ریختن و گدازد از گداختن و گاهی بلام بدل شود چون گسلد از گسیختن
و یای گسیختن در گسلد حذف شد و گاهی بسین مهمله بدل شود چون شناسد از شناختن و گاهی بشین معجمه
بدل شود چون فروشد از فروختن و مضارع آختن و آهیختن نیامده و اگر رای مهمله باشد بحال ماند چون
برد از بردن و آورد از آوردن و افشارد و فشارد از افشاردن و فشاردن و افشرد و فشرد از افشردن
و فشردن و افسرد و فسرد از افسردن و فسردن و گسترد از گستردن و خورد از خوردن و شمرد از شمردن و انگارد
از انگاردن و استرد و سترد از استردن و ستردن و انبارد از انباردن و آزرد از آزردن و آزارد از آزاردن
و واخورد از واخوردن و پژمرد از پژمردن و برآورد از برآوردن و پرورد از پروردن و سپرد و سپارد از سپردن
و سپاردن و گزارد از گزاردن و گسارد از گساردن و میرد از مردن و در میرد بعد میم یا زیاده کردند برای
فصاحت و گاهی بنون بدل شود چون کند از کردن و اگر زای معجمه باشد نیز بحال ماند مگر نون زیاده میکنند
بنابر دفع التباس چون زند از زدن بجز این یک مصدر دیگر یافته نشده و اگر سین مهمله باشد بیفتد چون
زید از زیستن و گرید از گریستن و نگرد از نگریستن و نگرستن و یا در نگرد از نگریستن نیز افتاده و تواند از توانستن
و یارد از یارستن و ماند از ماندستن و داند از دانستن و باید از بایستن و شاید از شایستن و گاهی بلام
بدل شود چون گسلد از گسستن و گاهی بها بدل شود چون کاهد از کاستن و خواهد از خواستن و جهد از جستن
و رهد از رستن و مضارع خستن نیامده و گاهی بیای تحتانی بدل شود چون آراید از آراستن و پیراید
از پیراستن و گاهی بواو و یا بدل شود چون جوید از جستن و روید از رستن و شوید از شستن و گاهی
بیای تحتانی و نون بدل شود چون نشیند از نشستن و گاهی بنون بدل شود چون شکند از شکستن
و گاهی بنون و دال بدل شود چون بندد از بستن و پیوندد از پیوستن و در خیزد از خاستن و برخیزد از

برخاستن الف را بیای تحتانی و سین را بزای معجمه بدل نمودند شاذ ست و اگر شین معجمه باشد برای
مهمله بدل شود چون کارد از کاشتن و مضارع کشتن هم کارد می آید بزیادتی الف بعد کاف تازی و
گذارد از گذشتن و گذرد از گذشتن و انبارد از انباشتن و انگارد از انگاشتن و دارد از داشتن و
بردارد از برداشتن و پندارد از پنداشتن و گمارد از گماشتن و گاهی براو دال مهملتین بدل شود چون
گردد از گشتن و برگردد از برگشتن و گاهی بحال ماند چون کشد از کشتن و در شود از شدن واو زیاده کردند
و گاهی بیای تحتانی و سین مهمله بدل شود چون نویسد از نوشتن و مضارع نوشتن و نشستن و رشتن و
سرشتن و افراشتن و آغشتن و سرشتن و برشتن و داشتن دیده نشده از ینهمه مصادر مقتضب اند که سوای ماضی و مستقبل صیغهٔ دیگر
از ینها نیامده چنانکه بایستن و شایستن که بجز باید و شاید صیغهٔ دیگر از متعلقات مضارع از ینها مستعمل نگشته
و اگر فا باشد بیای موحده بدل شود چون کوبد از کوفتن و تابد از تافتن و یابد از یافتن و شتابد از شتافتن
و روبد از رفتن و رُفتن و مضارع رُفتن بضم رای مهمله نیز روبد می آید بزیادتی واو و شکیبد از شکیفتن و
فریبد از فریفتن و گاهی بواو بدل شود چون رود از رفتن و شنود از شنفتن و گاهی حذف شود
چون پذیرد از پذیرفتن و گیرد از گرفتن و در گیرد بعد کاف فارسی یا زیاده کردند برای فصاحت چنانکه
در سیر ذکر نمود و گاهی بواو و یای تحتانی بدل شود چون گوید از گفتن و گاهی بواو و بای موحده بدل شود
چون آشوبد از آشفتن و گاهی باقی ماند چون بافد از بافتن و کافد از کافتن و شگافد از شگافتن و شگفد و
از شگفتن و خفتد از خفتن و خسپد هم آمده فا را بسین مهمله و بای فارسی بدل کردند شاذ ست اما بقای تا
در خفتد اشذ شذوذ ست زیرا که تا جزو خاص علامت مصدر ست فقط در ماضی می باشد نه در مضارع
بخلاف دال که جزو مشترک ست در ماضی و مضارع هر دو می بود کما لا یخفی و سوای این یک صیغه صیغهٔ
دیگر یافته نشده اگر احیانا یافته شود نیز از ندرت خالی نباشد و آن حکم معدوم دارد النادر کالمعدوم و
نهفتن و سُفتن و نُغفتن از قسم مقتضب ست که مضارع و متعلق مضارع مستعمل نیست و اگر میم باشد بیای
تحتانی بدل شود چون آید از آمدن سوای این یک مصدر مصدری دیگر بنظر حقیر نیامده و اگر نون باشد
باقی ماند چون افگند و فگند از افگندن و فگندن و کَند از کَندن و افشاند و فشاند از افشاندن و فشاندن

وخواند از خواندن وماند از ماندن وستاند از ستاندن و ورغلاند از ورغلاندن وآگند از آگندن و راند
از راندن وواماند از واماندن وچکاند از چکاندن واگر او باشد بالف و یای تحتانی بدل شود چون کشاید
از کشودن وآلاید از آلودن وآساید از آسودن ونماید از نمودن وفرساید از فرسودن وساید از سودن
وافزاید از افزودن وفرزودن وزداید از زدودن وانداید از اندودن وربایداز ربودن وبساید از بسودن
وآزماید از آزمودن وپالاید از پالودن وفرماید از فرمودن وآماید از آمودن وبخشاید از بخشودن و
ستاید از ستودن وگاهی باقی ماند چون غنود از غنودن ودرود از درودن وشنود از شنودن وبود از
بودن وباشد نیز آمده واو را بالف وشین معجمه بدل کردند ومضارع انبودن نیامده واگر یای تحتانی باشد
بیفتد چون برد از بریدن ودرد از دریدن وپرد از پریدن ودرود از درویدن وچرد از چریدن وچرد از
چرتیدن وپسند از پسندیدن وتاشد از تاشیدن وبازد از بازیدن وبارد از باریدن وتازد از تازیدن
وآمرزد از آمرزیدن وگزد از گزیدن وشلد از شلیدن وترکد از ترکیدن وسنجد از سنجیدن وگرد از گردیدن وگرود از گرویدن
وکفد از کفیدن ویابد از یابیدن وتابد از تابیدن وپاید از پاییدن وخاید از خاییدن وگاید از گاییدن
وکاود از کاویدن وسراید از سراییدن واندیشد از اندیشیدن وسگالد از سگالیدن وکمد از کمیدن وآرامد
از آرامیدن وآغازد از آغازیدن ورمد از رمیدن وجوید از جوییدن وشکیبد از شکیبیدن وپاشد از
پاشیدن ونامد از نامیدن ولافد از لافیدن وارزد از ارزیدن وزیبد از زیبیدن وزاید از زاییدن و
پرستد از پرستیدن وتند از تنیدن وتپد از تپیدن ولغزد از لغزیدن وپرسد از پرسیدن وترسد از ترسیدن
وبالد از بالیدن وخمد از خمیدن وچمد از چمیدن وگرد از گریدن وبوسد از بوسیدن وپوشد از پوشیدن ونوشد
از نوشیدن وزارد از زاریدن وخارد از خاریدن وساید از ساییدن و ورغلاند از ورغلانیدن ونالد
از نالیدن وبالد از بالیدن وکوشد از کوشیدن وکشد از کشیدن ولیسد از لیسیدن وخرد
از خریدن وچرد از چریدن وکند از کندیدن وشکوهد از شکوهیدن وپژوهد از پژوهیدن
وطلبد از طلبیدن وخموشد از خموشیدن ودوشد از دوشیدن وچشد از چشیدن وخسد از خسیدن وچکد
از چکیدن وجنگد از جنگیدن ولنگد از لنگیدن وستهد از ستهیدن وباشد از باشیدن وروید از روییدن

وسازد از سازیدن وشناید از شناسیدن وشمرد از شمیدن وفهمد از فهمیدن وکارد از کاریدن وکاهد از کاهیدن
وفراموشد از فراموشیدن وستد از ستیدن وخنبد از خنبیدن وجنبد از جنبیدن وخروشد از خروشیدن
وجوشد از جوشیدن وخوشد از خوشیدن وگنجد از گنجیدن ورنجد از رنجیدن وغلطد از غلطیدن ورهد از رهیدن
وجهد از جهیدن وپیچد از پیچیدن وخندد از خندیدن وخسپد از خسپیدن وخستد از خستیدن وشورد از
شوریدن وشولد از شولیدن وزولد از زولیدن وسوزد از سوزیدن ورسد از رسیدن وبیزد از بیزیدن
وپناهد از پناهیدن وغارتد از غارتیدن وآشامد از آشامیدن وآلاید از آلاییدن وآماسد از آماسیدن
وپوید از پوییدن وپرد از پریدن وبوید از بوییدن وتراشد از تراشیدن وتراود از تراویدن وتفد از تفیدن
وچسپد از چسپیدن وخراشد از خراشیدن وخرامد از خرامیدن وخلد از خلیدن وخوابد از خوابیدن ودرخشد
از درخشیدن ودرفشد از درفشیدن ودزدد از دزدیدن ودمد از دمیدن ودود از دویدن ورزد از ورزیدن
وآروغد از آروغیدن وآگاهد از آگاهیدن وانجامد از انجامیدن وبخشد از بخشیدن ورخشد از رخشیدن
ورقصد از رقصیدن وروید از روییدن ورید از ریدن ورسد از رسیدن وساید از ساییدن وسپوزد
از سپوزیدن وستیزد از ستیزیدن وسزد از سزیدن وشکوخد از شکوخیدن وطرازد از طرازیدن وگراید
از گراییدن وگوارد از گواریدن ولاید از لاییدن ولرزد از لرزیدن ومالد از مالیدن ونازد از نازیدن ونکوهد
از نکوهیدن ونوردد از نوردیدن ونیوشد از نیوشیدن وواخد از واخیدن وورزد از ورزیدن ووزد
از وزیدن وهراسد از هراسیدن وگاهی یا باقی داشته نون زیاده میکنند چون گزیند از گزیدن وچیند از
چیدن وآفریند از آفریدن وبیند از دیدن ودر بیند از دیدن دال را بباء موحده بدل کرده‌اند ودر شنود
از شنیدن یا را بواو بدل نموده چنانکه شنود وشنیدن بهر دو معنی می آید حافظ فرماید **بیت**

بوی خوش تو هر که ز باد صبا شنید ۞ از یار آشنا سخن آشنا شنید ۞ ومضارع آرمیدن وباریدن
نیامده وآمرزاند از آمرزانیدن وآویزاند از آویزانیدن وافروزاند از افروزانیدن واندوزاند از اندوزانیدن
وانگیزاند از انگیزانیدن وبراند از برانیدن وبیزاند از بیزانیدن وبوباند از بوبانیدن وافشاند از افشانیدن
وپراند از پرانیدن وپرهیزاند از پرهیزانیدن وپراند از پرانیدن وپوشاند از پوشانیدن وپویاند از پویانیدن

وبیچاند از بیچانیدن وتپاند از تپانیدن وترساند از ترسانیدن وجهاند از جهانیدن وجویاند از جویانیدن
وجنباند از جنبانیدن وجوشاند از جوشانیدن وچراند از چرانیدن وچسپاند از چسپانیدن وچشاند از چشانیدن
وچکاند از چکانیدن وچپاند از چپانیدن وخروشاند از خروشانیدن وخسپاند از خسپانیدن وخلاند از خلانیدن
وخموشاند از خموشانیدن وخماند از خمانیدن وخنداند از خندانیدن وخواباند از خوابانیدن وخیساند از خیسانیدن
ودواند از دوانیدن ودرخشاند از درخشانیدن ودراند از درانیدن ودماند از دمانیدن ودوزاند از دوزانیدن
ودوشاند از دوشانیدن ودواند از دوانیدن ودرخشاند از درخشانیدن ورساند از رسانیدن وروباند از روبانید
ورقصاند از رقصانیدن ورماند از رمانیدن ورنجاند از رنجانیدن وروپاند از روپانیدن ورهاند از رهانیدن
وستیزاند از ستیزانیدن وسنجاند از سنجانیدن وسوزاند از سوزانیدن وشپلاند از شپلانیدن وشکوخاند از
شکوخانیدن وشوراند از شورانیدن وگریاند از گریانیدن وغلطاند از غلطانیدن وفروشاند از فروشانید
وفشاراند از فشارانیدن وکناند از کنانیدن وکنداند از کندانیدن وگذراند از گذرانیدن وگرداند از گردانیدن
وگستراند از گسترانیدن ولرزاند از لرزانیدن ولغزاند از لغزانیدن ولیساند از لیسانیدن ونشاند از نشانیدن
ونویساند از نویسانیدن ونوشاند از نوشانیدن وهراساند از هراسانیدن وگریزاند از گریزانیدن وگزاند از گزانیدن
وافزاند از افزانیدن وپروراند از پرورانیدن وشتاباند از شتابانیدن وفهماند از فهمانیدن وشنواند از شنوانیدن
وخوراند از خورانیدن وآشاماند از آشامانیدن وگویاند از گویانیدن اکنون باید دانست که افعال بر سه قسم است
متصرفه وغیر متصرفه وناقصه اما افعال متصرفه آنست که از انها جمیع صیغهای ماضی ومضارع وامر ونهی واسم فاعل
واسم مفعول وغیره مشتق ومستعمل باشد وافعال غیر متصرفه اینچنین نبود واما افعال ناقصه آنست که اسم وخبر بجای فاعل
ومفعول آنها می باشد وبدون خبر معنیش باتمام نمیرسد ازین جهت آنهارا ناقصه می نامند ومصادر آنها شدن
وبودن وگردیدن وگشتن ست وگاهی تامه هم واقع میشود بحسب قرینه یعنی بغیر خبر معنیش باسم تمام میشود
وبایستن وشایستن وکلمه است وهست ونیست نیز از قبیل افعال ناقصه اند وفرق میان فعل متعدی
وفعل ناقص آنست که فعل متعدی از فاعل بر مفعول واقع میشود یا بمفعول میرسد چون زید عمرو را زد وطعام
خورد وآب آشامید وعمرو بکر را خواند وفعل ناقص چنین نباشد چنانچه شد زید دانا وبود عمرو استاده وگردید بکر جوان

وگشت خالد پیر و مرا این چیز باید وشاید عمر رفته باشد و زید در خانه است و هست عمرو غنی نیست بر حاضر آنجا یک صرف صغیر و کبیر یک مصدر لازم و دیگر متعدی بطریق نمونه بیان می سازم باقصار یعنی مصادر دیگر بدین نمط آسان گردد

صرف صغیر مصدر لازم

پرداختن پرداخت پرداخته است پرداخته بود می پرداخت پرداخته باشد
پرداختی پردازد می پردازد خواهد پرداخت بپرداز مپرداز پردازنده

صرف صغیر مصدر متعدی

نمودن نمود نموده شد نموده است نموده شده است نموده بود نموده شده بود
می نمود نموده می شد نموده باشد نموده شده باشد نمودی نموده شدی نماید
نموده شود می نماید نموده می شود خواهد نمود نموده خواهد شد بنما
بنموده شو منما نموده شو نماینده نموده

صرف کبیر مصدر لازم

پرداختن پرداخت پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم پرداختیم پرداخته است
پرداخته اند پرداخته پرداخته اید پرداخته ام پرداخته ایم پرداخته بود پرداخته بودند پرداخته بودی
پرداخته بودید پرداخته بودم پرداخته بودیم می پرداخت می پرداختند می پرداختی می پرداختید
می پرداختم می پرداختیم پرداخته باشد پرداخته باشند پرداخته باشی پرداخته باشید پرداخته باشم پرداخته باشیم
پرداختی پرداختندی پرداختمی پردازد پردازند پردازی پردازید پردازم پردازیم می پردازد می پردازند
می پردازی می پردازید می پردازم می پردازیم خواهد پرداخت خواهند پرداخت خواهی پرداخت
خواهید پرداخت خواهم پرداخت خواهیم پرداخت بپرداز بپردازد بپردازند بپردازید بپردازم بپردازیم

پرداز و مپرداز ند مپرداز مپردازید پرداز م پرداز یم می پرداختم با شدمی پرداخته باشندمی پرداخته باشی می پرداخته باشید می پرداخته باشم می پرداخته باشیم پرداز نده پردازندگان —

صرف کبیر مصدر متعدی

نمودن نمود نمودند نمودی نمودید نمودم نمودیم نموده شد نموده شدند نموده شدی نموده شدید نموده شدم نموده شدیم نموده است نموده اند نموده نموده اید نموده ام نموده ایم نموده شده است نموده شده اند نموده شده نموده شده اید نموده شده ام نموده شده ایم نموده بود نموده بودند نموده بودی نموده بودید نموده بودم نموده بودیم نموده شده بود نموده شده بودند نموده شده بودی نموده شده بودید نموده شده بودم نموده شده بودیم می نمود می نمودند می نمودی می نمودید می نمودم می نمودیم نموده می شد نموده می شدند نموده می شدی نموده می شدید نموده می شدم نموده می شدیم نموده باشد نموده باشند نموده باشی نموده باشید نموده باشم نموده باشیم نموده شده باشد نموده شده باشند نموده شده باشی نموده شده باشید نموده شده باشم نموده شده باشیم نمودی نمودندی نمودمی نموده شدی نموده شدندی نموده شدمی نماید نمایند نمائی نمایید نمایم نمائیم نموده شود نموده شوند نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم می نماید می نمایند می نمائی می نمایید می نمایم می نمائیم نموده می شود نموده می شوند نموده می شوی نموده می شوید نموده می شوم نموده می شویم خواهد نمود خواهند نمود خواهی نمود خواهید نمود خواهم نمود خواهیم نمود نموده خواهد شد نموده خواهند شد نموده خواهی شد نموده خواهید شد نموده خواهم شد نموده خواهیم شد بنماید بنمایند بنما بنمایید بنمایم بنمائیم بنموده شود بنموده شوند بنموده شو بنموده شوید بنموده شوم بنموده شویم منماید منمایند منما منمایید منمایم منمائیم نموده شود منموده شوند منموده شو منموده شوید منموده شوم منموده شویم می نموده باشد می نموده باشند می نموده باشی می نموده باشید می نموده باشم می نموده باشیم نماینده نمایندگان نموده نمودگان —

قاعدهٔ چهارم در بیان فرق مابین صیغهای غیران

فرق درمیان ماضی و مضارع در مثل آورد و آورَد و بُود و بُوَد و خورد و خورَد و ماند و مانَد و خواند و خوانَد و غیر آن
آنست که همیشه ماقبل آخر مضارع که دال ساکن ست مفتوح و ماقبل آخر ماضی که تای فوقانی موقوف
یا دال مهمله موقوف ست ساکن می باشد مگر جائی که سکون متعذر بود آنجا بتغییر و تبدیل تفریق می سازند
چنانکه آمد و زد و شد و ستد که ماقبل آخر این هر چهار صیغهٔ ماضی متحرک ست شاذ ست اما تعذر سکون در
زد و شد از آن جهت ست که زد و شد کلمهٔ ثنائی یعنی دو حرفی ست اگر زا و شین را ساکن نمایند ابتدا بسکون
لازم آید و آن محالست زیراکه تلفظ ابتدا بساکن ممکن نیست بنابرین در مضارع زد نون زیاده کردند از
بهر رفع التباس و در مضارع شد واو بنابر فصاحت نه برای رفع التباس چه مضارع شش بفتح شین می آید
لیکن فصیح و مستعمل نیست و اما سکون در آمد اگرچه متعذر نیست چه تلفظ درینجا ممکن ست لیکن قبیح و غیر فصیح بود
لهذا میم در مضارع بیای تحتانی مبدل شد و در ستد که ماضی مطلق ستدن ست بمعنی گرفتن اگر تا را ساکن
کنند دال از تلفظ بیفتد و ست بسکون تا مستعمل و فصیح نیست و جز این صیغهٔ ماضی مطلق صیغهٔ دیگر از اقسام
ماضی و مضارع و غیره از مشتق و مستعمل نشد ازین جهت تغیری دران راه نیافته بر حال خود ماند بنابرین تا آنرا
معتبر نداشته در حروف یازده گانه که ماقبل علامت مصدری باشند داخل ننمودند و ستد مضارع ستیدن نیز
بمعنی گرفتن بیای تحتانی ست و آن مصدر دیگر و متصرف ست که اکثر صیغها ازان مشتق و مستعمل اند و فرق
میان ساکن و موقوف آنست که موقوف را بعد ساکن و ساکن را بعد متحرک قرار داده اطلاق مینمایند
چنانکه اسپ و پیل سین و یا را ساکن و پی و لام را موقوف گویند و فرق میان شین ضمیر و شین حاصل مصدر آنست
که ماقبل شین ضمیر مدام مفتوح و ماقبل شین حاصل مصدر مدام مکسور می باشد چنانچه اسپش و پیلش و دانش
و بینش و در مضارع و متعلق مضارع آوردن القای هوا و اسقاط آن هر دو جائز ست چون آورد و آرد
و می آورد و می آرد و هرگاه که حرف بای موحدهٔ مکسوره یا نون و یا میم نهی بر صیغهٔ که مصدر بهمزهٔ ممدوده
یا مقصوره باشد بیاید همزه را بیا بدل سازند و الف را باقی دارند چون بیاید و بیارد و نیاید و نیارد و میا و میار
و بیفتد و نیفتد و میفت و بیفکند و نیفکند و میفکن و حذف همزهٔ مقصوره نیز جائز باشد چون بفکن و نفکند
و مفکن و چون بای موحدهٔ مفتوحه که برای معنی باشد بر لفظ آن و این واو واقع شود جائز بود که همزه را

بدال مهمله بدل نمایند و گویند بدان و بدین و بدو و باید دانست که فعل در عربی یا در فارسی وغیره زیاده از
سه مفعول متعدی نمیشود و مثال متعدی بیک مفعول چون زید کتاب آورد و مثال متعدی بدو مفعول چون
زید عمرو را صد روپیه داد و مثال متعدی بسه مفعول چون زید عمرو را از بکر صد روپیه دهانید ترکیبش چنین است
زید مبتدا و عمرو مفعول اول و بکر مفعول ثانی بوساطت از و صد روپیه مفعول ثالث و دهانید ماضی مطلق
معروف و ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب زید و از حرف جار با بکر مجرور متعلق دهانید و دهانید فعل با فاعل
و هر سه مفعول و متعلق خود آمیخته جمله فعلیه شده خبر مبتدا گردید و مبتدا با خبر خود پیوسته جمله اسمیه شد در عربی
مبتدا و خبر و فعل و فاعل و شرط و جزا وغیر آنرا جمله و کلام نامند و در فارسی فقره و اقسام جمله بسیار است
جمله خبریه اسمیه باشد یا فعلیه آنکه احتمال صدق و کذب داشته باشد یعنی قائل آنرا بصدق و کذب صفت توان
کرد و رنه انشائیه بود و جمله اسمیه که جزو اول جمله اسم باشد چون زید داناست و عمرو نادان و بکر آمد و خالد رفت و
جمله فعلیه که جزو اول جمله فعل بود چون آمد زید و می آید عمرو و خواهد آمد بکر و جمله شرطیه که جزو اول جمله حرف شرط
باشد چون اگر رفتی جان بسلامت بردی و اگر خفتی مردی و جمله ظرفیه که جزو اول جمله ظرف بود چون در خانه
زید بست و در مسجد عمرو و جمله انشائیه که جزو اول جمله امر یا نهی باشد چون بیا و میا و بیایید و میایید و مکن این کار
را و مزن زید را و جمله مستانفه که با قبل خود تعلق ندارد و آنرا او سر کلام گویند نه عاطفه چون زید آمد و عمرو
نیامد و بکر خواهد آمد و جمله استفهامیه که جزو اول جمله استفهام بود چون آیا زید در خانه است یا عمرو و جمله ندائیه که
جزو اول جمله حرف ندا باشد چون یا غفور یا رحیم تو میدانی که از ظلوم و جهول چه کار آید و جمله قسمیه که جزو
اول جمله قسم بود چون بخدای کریم که همچنین خواهم کرد و جمله معلله که علت جمله سابقه باشد چون از انجا واپس
آمدم که خوف دزدان و شیر بود و جمله معترضه که میان جمله واقع شود و با جمله تعلق ندارد و اگر از میان بر آورده شود
در معنی جمله هیچ نقصانی پدید نیاید چون ای پسر دراز کند خدای تعالی عمر ترا علم آموز که علم آدمی را عزیز گرداند و
جهل ذلیل سازد و بعض کلمات بتغیر حرکات معنیش متغیر گردد چنانچه لفظ مهر بکسره میم معنیش آفتاب و محبت
ست و بفتح آن کابین زن که در وقت نکاح می بندند و بضم آن خاتم را میگویند و همچنان لفظ قبل بالضم فرج زن
و بضمتین بمعنی گرد پا و بمعنی ضد دبر که بمعنی جانب پشت است و بکسر قاف و فتح بای موحده بمعنی طرف و جهت و جانب

و مجازاً بمعنی طریق هم آمده و بفتح اول و سکون ثانی ضد بعد یعنی پیش و بفتحتین بلندی زمین چنانکه در منتخب
و غیاث و کشف الجواهر و بعض مصادر نیز معانی مختلفه و معانی لازمی و متعدی هر دو دارند چنانچه نمودن
بمعنی دیکھنا و دکھانا و کرنا و پرداختن بمعنی مشغول ہونا و سنوارنا و خالی کرنا و تاختن بمعنی دوڑنا
و دوڑانا و آمیختن بمعنی ملنا و ملانا و غیر آن بحسب قرائن عبارات و محال یکی ازان معانی مقصود و
مراد بود و برای مصداق معنی اشعار بزرگان و استادان تمثیلاً در تحت قلم آمد سعدی فرماید بیت

دو صورت که گفتی یکی نیست بیش | نمود و در آئینه همتای خویش | نظامی فرماید بیت
نمایم که چون حکمرانی درست | برین حکمران گر ازان حکم تست | نیز او فرماید بیت
چو زنگی نمود آن چنان بازیی | ز روی نیاید عنان تازیی | هر سه معنی لفظ نمودن در هر سه بیت
حاصل ست سعدی فرماید بیت | چو این کاخ دولت بپرداختم | در و ده در از تربیت ساختم
نیز او می فرماید بیت | هر که آمد عمارتی نو ساخت | رفت منزل بدیگری پرداخت

شب و روز با وراد و وظائف حسب ارشاد آنحضرت فیض درجت می پردازم شاعری گوید رباعی

ما پست و بلند روزگاران دیدیم | با فصل خزان و نوبهاران دیدیم | در راه طلب دلا سیه می باید تاخت
ما تاختن شاه و سواران دیدیم | سعدی فرماید بیت | نه هر جای مرکب توان تاختن
که جاها سپر باید انداختن | نظامی فرماید بیت | به مردم در آمیز اگر مردمی
که با آدمی خوگرست آدمی | نیز او می فرماید بیت | خاک تو آن روز که می بیختند
ازینی معجون دل آمیختند

و چون بر ماضی لفظ باید و شاید و تواند بیاید در اکثر جا افاده بمعنی مصدر کند و در
لفظ خواهد در بعض جا بحسب قرینه چون باید داد و شاید داد و تواند داد و خواهد داد و گاهی ماضی بمعنی مصدر و حاصل
بالمصدر مفید گردد چون کرد بمعنی کردن و کردار و گفت بمعنی گفتن و گفتار سعدی فرماید بیت

گفت عالم بگوش جان بشنو | ور نماند بگفتنش کردار | ای گفتار عالم

قاعدۀ پنجم در بیان اماله و لف و نشر و غیره

اما آنکه عبارت ازانست که فتح ما قبل الف را بکسره والف را بیای مجهول بدل کنند جهت وزن شعر چون
کتاب و کتیب وحساب و حسیب و رکاب و رکیب سعدی فرماید **ابیات**

توانی طمع کرد نشسش در کتیب	بقدرت نگهدار بالا و شیب
زهی ملک و دوران که سر در نشیب	پدر رفت و پای پسر در رکیب

نه هر جا که بینی خط دلفریب
خدا وند دیوان روز حسیب

و لف و نشر عبارت ازان ست
که چند اشیا را بطریق اجمال بهم جمع کنند بعد ازان هر یک شی را تفصیل سازند اگر تفصیل مطابق ترتیب اجمال
باشد آنرا مرتب گویند فردوسی ماید **نظم**

بروز نبرد آن یل ارجمند	بشمشیر و خنجر بگرز و کمند
بریدو درید و شکست و ببست	یلان را سر و سینه و پا و دست

یعنی آن یل ارجمند بشمشیر بریدسر را
و بخنجر درید سینه را و بگرز شکست پا را و بکمند به بست دست را و اگر تفصیل بر عکس ترتیب اجمال باشد آن را
معکوس الترتیب نامند شاعری گوید **بیت**

آن دهن و زلف و قد مستقیم	راست بگویم الف و لام و میم

یعنی قد مانند الف و زلف مانند لام و دهن مانند میم ست و اگر تفصیل غیر ازین نوعین مذکورین باشد آنرا
لف و نشر غیر مرتب خوانند مثال غیر مرتب لاحد **شعر**

افروختن و سوختن و جامه دریدن	پروانه ز من شمع ز من گل ز من آموخت

یعنی شمع افروختن و پروانه سوختن و گل جامه دریدن از من آموخت
و بدانند که هشت حرف مخصوص بزبان عربیت و در فارسی نیایند مگر بخوف التباس کلمه بکلمه دیگر چون
صد بصاد مهمله معنیش عدد معروف که بهندی سئو گویند و سد بسین مهمله معنیش حد ست اگر سد را بسین
مهمله بنویسند التباس آن بسد می آید بیچنان دیگر الفاظ و آن هشت حروف اینست شرف الدین علی گوید **قطعه**

هشت حرف ست آنکه اندر فارسی نامد همی	تا نیاموزی نباشی اندرین معنی معاف
بشنو از من تا کدام ست آن حروف یاد گیر	ثا و حا و صاد و ضاد و طا و ظا و عین و قاف

و چهار حروف مخصوص بزبان پارسیست بعربی نیایند الا ببدل چنانکه گام را لجام و چین را صین میخوانند
کما وقع فی الحدیث الصحیح انه قال رسول الله صلی الله علیه
وآله واصحابه وسلم اطلبوا العلم ولو بالصین
یعنی طلب کنید علم را اگرچه باشد در چین و آن چهار حروف اینست لاحد **نظم**

حرف مخصوص پارسی شد چار

Margin notes:

اما آنکه بر وزن ... [illegible]

لف و نشر عبارت از ... [illegible]

حروف مخصوص ... [illegible]

پی و چی ژی و گاف ای مختار	در کلام عرب بغیر بدل	نشود هیچ گاه مستعمل

قاعدهٔ ششم در بیان اضافت

باید دانست که دانستن قواعد اضافت نیز از جملهٔ ضروریات و لوازمات فارسیست که بدون آن کلام مربوط و مستحسن نمی بود و سوای زبان عربی و فارسی در هیچ زبان یافته نمی شود چه فصیح ترین زبانها زبان عربیست من بعد زبان فارسی بعد ازان زبان اردو که مخلوط بزبان عربی و فارسی باشد و اضافت از قبیل علم نحوست و در عربی مضاف الیه مجرور می باشد و در فارسی مضاف مجرور می بود و اضافت نسبتیست میان دو چیز و آن بر دو نوع ست معنویه و لفظیه اما معنویه آنکه در مضاف الیه حرفی از حروف ثلثه مقدر می باشد و آن در عربی لام و من و فی است و در فارسی برای و از و در و اضافت بمعنی برای جائی باشد که مضاف الیه از جنس مضاف و ظرف او واقع نشود چون غلام زید و کنیز عمرو یعنی غلام برای زید و کنیز برای عمرو که ملک آنهاست و بمعنی از جائی باشد که مضاف الیه جنس مضاف بود چون انگشتری طلا و پای زیب نقره یعنی انگشتری از طلا و پای زیب از نقره و بمعنی در جائی باشد که مضاف الیه ظرف مضاف واقع شود چون بیداری شب و هوشیاری خانه یعنی بیداری در شب و هوشیاری در خانه چنانچه خلیفهٔ شاه محمد علیه الرحمه فرماید بیت

بیداری شبهای درازم بینی	باز آئی که در سوز و گدازم بینی

و اما لفظیه آنکه لفظی بلفظی دیگر بغیر تقدیر حرفی از حروف مذکوره مضاف گردد و اضافت در فارسی بر چهار قسم است بیانی و وصفی و تشبیهی و استعاره اما اضافت بیانی آنست که مضاف الیه بیان مضاف واقع شود چون روز جمعه و درخت خرما و قرص خورشید و سطح فلک و طوق زرین و حلقهٔ سیمین و درین اضافت فائدهٔ اختصاص ست چه اضافت عام بسوی خاص فائدهٔ خصوصیت می بخشد و کسرهٔ مضاف را کسرهٔ اضافی نامند و اما اضافت وصفی آنست که مضاف الیه صفت مضاف بود چون روی زیبا و مردم دانا و خوی زشت و سخن درشت و زهر قاتل و آدم قابل و کسرهٔ موصوف را کسرهٔ اتصافی خوانند و اما اضافت تشبیهی آنست که مشبه به بعد مشبه مذکور شود و تشبیه عبارتست از مشابهت چیزی بچیزی در وصفت

چون صندوقِ سینه و ناوکِ خذنگ و بحرِ علم و کوهِ حلم و گلِ رخسار و شربتِ موصلت و آتشِ مهاجرت
یعنی سینه مانند صندوق و خذنگ مانند ناوک و علم مانند دریا و حلم مانند کوه و رخسار مانند گل و موصلت مانند
شربت و مهاجرت مانند آتش ست و مضاف را مشبه به و مضاف الیه را مشبه و کسرهٔ مشبه به را کسرهٔ تشبیهی
گویند و اما اضافتِ استعاره آنست که بعد مستعار ذکرِ مستعار له کنند و استعاره عبارت ست از عاریت
آوردن چیزی برای چیزی بعلاقهٔ تشبیه چون کنارِ جهان و چشمِ آسمان و سرِ هوش و قدمِ فکر و دستِ
غم و پای الم مضاف را مستعار و مضاف الیه را مستعار له و انسان را مستعار منه تعبیر نمایند زیرا که جهان
و آسمان و غیر آن را شخص قرار داده کنار و چشم و غیره را از انسان برای آنها عاریت آورند و کسرهٔ مستعار
را کسرهٔ استعاره نامند و اضافت گاهی فائدهٔ تعریف بخشد اگر اضافتِ نکره بسوی معرفه باشد چون اسپ
زید و پیلِ عمرو و گاهی افادهٔ تخصیص دهد اگر اضافتِ نکره بسوی نکره واقع شود چون غلامِ مرد و کنیزِ زن
و زینِ اسپ و عماریِ فیل و کجاوهٔ شتر و نکره اسمیست که غیر معین باشد و معرفه اسم معین بود و گاهی فائدهٔ
لیاقت و قابلیت می نماید چون مردِ کار و مردِ میدان یعنی مرد لائق کار و قابل میدان ست و گاهی افادهٔ
معنی ابنیت میکند چون اسکندرِ فیلقوس و ارسطوی لقوماجش یعنی اسکندر فرزند فیلقوس و ارسطو فرزند
لقوماجش که وزیر سکندر و پدرش استاد او بود چنانچه حضرت مولانا نظام الدین گنجوی علیه الرحمه فرماید بیت

ای اسکندر ابن فیلقوس و اگر	جناحی برآراسته چون عروس	بقلب اندر اسکندرِ فیلقوس

در آخرِ مضاف های مختفی باشد اضافت آن بخطِ منحنی می شود نه بهای مختفی چنانکه گریهٔ عاشق و خندهٔ معشوق
و بندهٔ چالاک و غیر آن و خطِ منحنی که عبارت از همزه است قائم مقام های مختفی می باشد و در جمیع اقسام
اضافت آخر جزو اول را کسره واجب و لازم ست و هرگاه که مضاف متعدد باشد کسرهٔ مضاف آخر همه را
کفایت کند چنانچه اسپ و فیل و شتر و گاو و گوسپند زید و خانه و باغ و زراعت و چاه و آگیر عمرو و هرگاه بعد
موصوف دو صفت یا زیاده واقع شود کسرهٔ اول همه را کافی باشد چنانکه صاحبِ مشفق مهربان قدردان
و خداوند مردم شناس روشن قیاس فیض بخش فیض رسان درویش حق گزین حق بین رفیق تندخو عیب جو

حضرت سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

خداوند بخشندهٔ دستگیر	کریم خطابخش پوزش پذیر

و گاهی مضاف الیه و صفت را مقدم بر مضاف و موصوف نمایند آخر هر دو را موقوف خوانند و این را قلب اضافت نامند چنانچه فیلخانه و شترخانه و عالم شاه و جهان شاه و فربه اسپ ای خانهٔ فیل و خانهٔ شتر و شاهِ عالم و شاه جهان و اسپ فربه بود حضرت مولانا نظامی علیه الرحمه فرماید بیت

خدایا جهان پادشائی تراست ۔ ز ما خدمت آید خدائی تراست
اَمی پادشاهی جهان تراست

خاتمه در بیان معانی حروف مفرده و مرکبه و ترکیب عبارت و اعداد حروف تهجی و معانی کلمات ابجد

خاتمه

الف برای چند معانی آید الف رابطه و آن میان دو اسم و دو فعل که از یک جنس باشد واقع شود معنی با پیدا نماید چون دمادم و شباشب و سراسر و لبالب و دوادو و روارو یعنی دم بدم و شب بشب و سر بسر و لب به لب و دو بدو و رو برو سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

دمادم شراب الم در کشند
وگر تلخ بینند دم در کشند

خلیفه شاه محمد فرماید بیت

لبالب است ز خون جگر پیالهٔ ما
دم نخست چنین شد مگر حوالهٔ ما

و الف دعا چون بادا از بودن و کنادا از کردن و شوادا از شدن و گردانا از گردانیدن و رسانادا از رسانیدن یعنی تشابه سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

دل و کشورت جمع و معمور باد
ز مملکت پراگندگی دور باد
جهان آفرین بر تو رحمت کناد
دگر هر چه گویم فسانست و باد

و الف عطف و آن میان دو اسم و دو فعل که غیر متجانس باشد در آید و معنی واو عطف پیدا نماید چون شباروز و تگاپو و سراپا و تکادو یعنی شب و روز و تگ و پو و سر و پا و تک و دو جامی علیه الرحمه فرماید بیت

چو یوسف همنشین شد با زلیخا
شباروزی قرین شد با زلیخا
تگاپوی ترکان و غوغای عام
تماشاکنان بر در و کوی و بام

سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

و الف ندا و آن در آخر اسم منادی بیاید معنی ای پیدا سازد چون دلا و جانا و کریما و شاها یعنی ای دل و ای جان و ای کریم و ای شاه عبد الواسع هانسوی گوید بیت

پناه آستان عاجز نوازا
جهان را جان و جان را چاره سازا

معانی الف

و الف اند که برای حسن کلام آید و در معنی دخلی ندارد چون گفتا و رفتا یعنی گفت و رفت حافظ فرماید بیت

دلدار گفتا کیستی گفتم دعا گوی شما	عزم کجا داری بگو گفتم سر کوی شما

یعنی دلدار گفت و در درویشا و سلطانیا معنی درویشی و سلطانی خاقانی گوید بیت

بد اسلطانیا کو را بود رنج دل آشوبی	خوشا درویشیا کو را بود عیش تن آسانی

و الف بد او خوشا برای کثرت ست یعنی بسیار بد و بسیار خوش و الف ندا صوت که برای درازی آواز ست و در آخر الفاظ در آید یعنی دردا و غمناکی پیدا کند و اکثر در محل تاسف بیاید چون و احسرتا و و اندما جامی فرماید بیت

دریغا ای فلک با من چه کردی	رسانیدی آفتابم را بزردی

و الف فاعلیت که در آخر و احد امر حاضر بیاید معنی اسم فاعل پیدا سازد چون گویا و جویا و دانا و بینا یعنی گوینده و جوینده و داننده و بیننده و الف مصدر که در آخر کلمه آید معنی مصدری نماید چون فراخا و ژرفا یعنی فراخ بودن و ژرف بودن و الف قسمیه که بمعنی قسم در آید چون حقا و ربا یعنی قسم حق و قسم رب سعدی فرماید بیت

حقا که با عقوبت دوزخ برابرست	رفتن بپای مردی همسایه در بهشت

و بای موحده گاهی بپای عجمی بدل شود چون تب و تپ و شابور و شاپور و بفا بدل شود چون بان و فان و زبانه و زفانه و گاهی بواو چون آب و آو و خواب و خواو نبرد و نورد و گاهی بمیم چون غژب و غژم یعنی انگور و زاید برای تحسین کلمه آید و در معنی دخلی ندارد و مکسور خوانده شود اگر بر سر لفظ مفتوح یا مکسور در آید ور مضموم بود چون برفت و بگرفت و برود و بگیرد و برو و بگیر و بگفت و بخورد و بگوید و بخورد و بگو و بخور و بکن و بخوان و گاهی مفتوح هم خوانده میشود چون بجز و بغیر و بجهت و از مشرق تا مغرب رفتم و از روم تا بهند سیر کردم و بای که برای معنی باشد مدام مفتوح بود چون بخانه او رفتم و بگوش او گفتم و بروی او نگاه کردم و بمعنی به در آید جامی فرماید بیت

تو ای کاسباب کارم ساز کردی	در نعمت برویم باز کردی

و بمعنی قسم در آید چون بخدای کریم همچنان خواهم کرد و بمعنی برای بیاید چون بخاطر شما آمدم و بدیدار او رفتم یعنی برای خاطر شما آمدم و برای دیدار او رفتم سعدی فرماید بیت

هر که آمد عمارتی نو ساخت	رفت منزل بدیگری پرداخت

و بمعنی ابتدا و شروع می آید چنانکه سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

بنام جهاندار جان آفرین	حکیم سخن بر زبان آفرین

و بمعنی را که علامت مفعول ست

می درآید چون زید بعمرو گفت که چنین کن یعنی عمرو گفت نظامی فرماید بیت | اگر پای پیل است وگر پر مور

بهر یک تو دادی ضعیفی و زور | یعنی هر یک را تو دادی و معنی تا که برای نهاست بیاید سعدی فرماید بیت

ز مشرق بمغرب مه و آفتاب | روان کرد و گسترد گیتی بر آب | یعنی از مشرق تا مغرب و بمعنی

الصاق آید چون دست بدست و قدم بقدم و سر بسر و برای استعانت می آید چون نوشتم بقلم و سر بریدم بتیغ و بای فارسی بفا بدل شود چون پیل و فیل و سپید و سفید و گوسپند و گوسفند و بای تازی چون تپ و تب و تاپ و تاب و تای فوقانی برای خطاب در آخر کلمه آمده قطع اضافت مینماید استاد ابوالفرج رونی

استاد انوری گوید رباعی | رویت دریای حسن و لعلت مرجان | زلفت عنبر صدف دهن در دندان

ابرو کشتی و چین پیشانی موج | گرداب بلا غبغب و چشمت طوفان | یعنی روی تو دریای حسن تا آخر

و گاهی افاده معنی مفعولیت دهد حافظ فرماید بیت | بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید

که سالک بی خبر نبود ز راه و رسم منزلها | یعنی اگر ترا پیر مغان گوید و گاهی بمعنی خود آید حافظ فرماید

مصرع لطف باشد گر نپوشی از گدا یا روت | یعنی اگر روی خود را از گدا پوشیده نکنی لطف باشد

و گاهی بدال مهمله بدل شود چون توت و تود و بت و بد و زرتشت و زردشت و کت خدا و کد خدا و کت یا نو و کد بانو و تای مثلثه مخصوص بزبان عربیست در پارسی نیاید لهذا بیانش فروگذاشته شد و جیم تازی بتای

فوقانی بدل شود چون تاراج و تارات خاقانی گوید بیت | بر فرق مزارش از کرامات

تا تار همیشه رود تبارات | و گاهی بزای فارسی ابدال یابد چون کج و کژ و کجدم و کژدم و بزای عربی چون رجه و رزه بمعنی طناب که بران جامه ها و پارچه ها بیندازند و بهندی الگنی گویند و بشین معجمه چون کاج و کاش و بکاف پارسی چون اخشیج و آخشیگ و بنج و بنگ و جیم پارسی برای استفهام آید چون چه سنگی

و چه سنجوری سعدی فرماید بیت | چه کردی که درنده رام تو شد | نگین سعادت بنام تو شد

و نیز او می فرماید بیت | چه دیدی درین کشور از خوب و زشت | بگو ای نکو نام نیکو سرشت

جامی علیه الرحمه فرماید بیت | اگر شاهی ترا آخر چه نام ست | وگر ماهی ترا منزل کدام ست

و برای استفهام نفی می آید و آن استفهام انکاری باشد چنانچه میگویند که فلان چه میداند و چه چیز ست

بیان بای تازی

بیان تای فوقانی

بیان جیم تازی

بیان جیم فارسی

یعنی هیچ نمی داند و هیچ چیز نیست سعدی علیه الرحمه فرماید **بیت** | چه کم گردد ای صدر فرخنده پی
زقدر رفیعت بدرگاه حی | ای هیچ کم نشود و برای ساوات آید سعدی فرماید **بیت**
چو آهنگ رفتن کند جان پاک | چه بر تخت مردن چه بر روی خاک | یعنی بر روی خاک و بر تخت مردن

هر دو برابر ست و برای تعظیم آید چنانچه میگویند که فلان چه مردم ست ای مرد بزرگ ست و چه قدرت خدمت ای قدرت او بسیار عظیم ست و برای تصغیر آید چون باغچه و طاقچه و کوچه ای باغ خرد و غیره و برای تحسر در محل تاسف و حسرت در آید و معنی درد و غمناکی پیدا نماید جامی فرماید **بیت**

دریغا ای فلک با من چه کردی | رساندی آفتابم را بزردی | و بجای نهی در آید چون چه غوغا میکنی
یعنی غوغا مکن سعدی فرماید **بیت** | چه می جسپی ای فتنهٔ روزگار | بیا و می لعل نوشین بیار

و برای تحقیر می آید چنانکه میگویند که فلان چه مرد ست ای مرد حقیر ست و برای مبالغه می آید جامی فرماید **بیت**

چه خوش وقتی و خرم روزگاری | که یاری برخورد از وصل یاری | یعنی آن وقت بسیار خوش ست

و گاهی بجیم تازی بدل شود چون دیباچه و دیباجه و بزرجمهر و بزرجمهر که نام وزیر نوشیروان عادل بود و بشین معجمه چون کاچی و کاشی بمعنی پیاله و کاچان و کاشان نام شهریست و حای حطی مخصوص بزبان عربیست در پارسی نیاید و خای معجمه بزای تازی بدل شود چون ساز داز ساختن و باز داز باختن و غیره و بهای هوز بدل شود چون خاک و هاک و نخچیر و نهجیر بمعنی خوب و پسندیده و بغین معجمه چون ستیخ و ستیغ بفتح اول و یای معروف بمعنی نیزه و ستون و تاخ و تاغ بمعنی درخت خشک و دال مهمله بتا بدل شود چون زرد و زرت غله معروف که بهندی جوار و جوندری خوانند و خاد و خات بمعنی غلیواز و شواد و شوات بمعنی سرخاب و باد و بات از بودن و بذال معجمه چون آذر و آذر بمعنی آتش و نام پدر ابراهیم علیه السلام ست و دال معجمه این حرف اگر بعد حروف غیر حروف علت که واو و یا و الف ست ساکن باشد دال مهمله ست الا ذال معجمه

خواجه نصیر الدین فرماید **قطعه** | آنانکه بفارسی سخن میرانند | در معرض دال ذال را بنشانند
ماقبل وی ار ساکن جز وای بود | دال ست و گرنه ذال معجم خوانند | چون استاد جمع آن اساتذه آست

و رای مهمله در پارسی بلام بدل شود چون روخ و لوخ بضم اول و سکون ثانی و خای معجمه نام گیاهی ست

که ازان بوریا بافند وارونده الوند نام کوهی ست وریجار وریچال یعنی اچار وچنار وچنال نام درختی است وکاچار وکاچال یعنی اسباب خانه ناصر خسرو گوید بیت

که هر یک چه بازار کاچار دارد

فخری گوید بیت

من از بینوائی بجود عاجزم	ز ترکتاز حوادث درین فتن مارا
نه خانه ماند نه مایه نه رخت نه کاچال	

و زای معجمهٔ عربی بجیم تازی بدل شود چون چوزه وچوجه یعنی بچه مرغ وروز وروج وپانزده وپانجده وسیزده وسیجده و بسین مهمله چون ایاز وایاس نام غلام سلطان محمود که محبوب او بود وآنکز وآنکس که آله پیلبانان ست و بغین معجمه چون گریز وگریغ شاعری گوید بیت

اگرچه گریزد بر مهر و میغ	نماند کس از حکم داور گریغ

وزای فارسی بجیم تازی بدل شود چون کاژ وکاج ولاژورد ولاجورد وژولیده وجولیده و بسین مهمله بهای هوز بدل شود چون کاه از کاستن وخواه از خواستن وغیر آن وبواو و یای تحتانی چون جوید از جستن وبزای معجمه چون خیزد از خاستن وبتون ودال مهمله چون بند از بستن وغیر آن وبیای تحتانی چون آراید از آراستن وپیراید از پیراستن وبشین معجمه چون کستی وکشتی بضم اول که در قدیم بسین مهمله بود والحال بشین معجمه خوانند یعنی آنکه دو شخص ایستاده باهم آویخته زور آزمائی کنند وفرسته وفرشته یعنی فرستاده وبجیم پارسی چون خروس وخروچ یعنی مرغ وشین معجمه برای مهمله بدل شود چون گذر واگذشتن وداردار داشتن وغیر آن وبجیم تازی چون کاش وکاج یعنی آرزو ودر آخر اسما جهت قطع اضافت آید چون اسپش وغلامش وآمدنش ورفتنش ای اسپ او تا آخر و آگاه بمعنی مفعولیت نماید چون بردش وزدش یعنی برد او را وزد او را وصاد وضاد وطا وظا وعین این پنج حروف در لغت فرس نیامده وخاص لغت عربیست مگر متاخرین بعض حروف آنها در مصدرات فارسی وغیره جائز داشته اند آنرا الفرس خوانند چون طپیدن وطلبیدن وطرازیدن ورقصیدن وطلا وطپانچه وطیار اینهمه در اصل بتای فوقانی بود وهمچنین عین مهمله در اصل الف بوده است وصاد مهمله را بسین مهمله بدل می کنند سعدی فرماید بیت

چو گنجشک در بازوید از قفس	قرارش نماند دران یک نفس

قفص بصاد مهمله بود برای قافیهٔ نفس بسین مهمله بدل کردند وصد وشصت را نابر رفع اشتباه بسد وسست بصاد مهمله می نویسند صاحب برهان قاطع نوشته که متقدمین بسین مهمله می نوشتند وغین معجمه بکاف

پارسی بدل شود چون لغام ولگام وغلوله وگلوله وغوچی وگوچی جای عمیق وغرچی وگرچی وغول وگول
بفتحتین بمعنی پشمینه وبعربی دلق گویند نظامی فرماید بیت

سیفکن گول گرچه عار آیدت | که هنگام سرما بکار آیدت

وغزگاو وگزگاو بمعنی گاوی که از دم او پرچم سازند وبقاف نیز بدال
یا بر چون اَیاغ واَیاق بفتح اول بمعنی کاسه وپیاله شراب وچناغ وچناق بضم اول بمعنی دامنه زین اسب
ودماغ ودماق بالفتح بمعنی مغز سر وغالین وقالین وزائد نیز می آید چون گیا وگیاغ بکسر اول بمعنی گیاه وچرا
وچراغ بفتح اول بمعنی چریدن وفا در مصدرات پارسی اکثر در مضارع وامر وغیره بهای تازی بدل شود
چون یابد ویاب ومیاب از یافتن وکوبد وبکوب ومکوب از کوفتن وغیر آن وبواو چون رود وبرود
مرو از رفتن وفرخ وفرخ بمعنی زشت مسعود گوید بیت

در زاویهٔ ورنج وتاریکم | یا پیرهن سطبره وخلقانم

ای درجامه گنده وکهنه ام ودغام ووام بمعنی رنگ امیر خسرو گوید بیت

کاغذ شامی نسب وصبح وام | آنکه شد آرایش صبحش ز شام

وبای موحده چون فان وبان وبغانه وزبانه ولو چهر میگوید بیت

مرغان زفان گرفته تکبیر | بگشاد زفان زدام تحسیر

حکیم سوزنی می گوید بیت

یا دیگه آن نور دین سید گفت | کرده زفان تیز چون زبانهٔ آتش

وبای فارسی چون فیل وپیل وسفید وسپید واسفندیار واسپندیار وفارسی وپارسی وقاف در لغت
عربی می آید ودر پارسی اگر جائی یافته شود اصلش غین معجمه یا کاف تازی یا کاف فارسی خواهد بود چنانچه
قالیچه وقلندر وسمرقند وخانقاه وغیره که در اصل غالیچه وغلندر وسمرکند وخانگاه بود وکاف تازی برا
بیان چیزی آید سعدی فرماید بیت

عزیزی که از درگهش سر بتافت | بهر در که شد هیچ عزت نیافت

جامی فرماید بیت

همان بهتر که ماهست هوسناک | ببینم آئینه از زنگ هوس پاک

وبرای علت وسبب می آید چنانکه میگویند فلان را زدم که مفسد بود حافظ علیه الرحمه فرماید بیت

بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید | که سالک بی خبر نبود ز راه ورسم منزلها

سعدی فرماید بیت

لطیف وکرم گستر وکارساز | که دارای خلق ست ودانای راز

وبرای استفهام بمعنی کدام می آید جامی فرماید بیت

چه داند کس که چندین [illegible] کار

همه تن بوده شده رود در که آرند | یعنی رود در کدام آرند سعدی فرماید لقمان را گفتند که حکمت از که آموختی

یعنی از کدام کس آموختی و برای استفهام نفی می آید یعنی استفهام برای انکار بود سعدی فرماید **بیت**

اگر بر جفا پیشه بشتافتی	که از دست قهرش امان یافتی	ای امان نیافتی تیز او سیف فرماید **بیت**
بامرش وجود از عدم نقش بست	که داند جز او کردن از نیست هست	ای کس نمی داند یعنی بلکه می آید
سعدی فرماید **بیت**	نه هر جای مرکب توان تاختن	که جاها سپر باید انداختن

ای بلکه بسیار جا سپر باید انداخت و برای مفاجات یعنی دفعةً و ناگهان در آید عرفی گوید **بیت**

هر سوخته جانی که بکشمیر در آید	گر مرغ کباب است که با بال و پر آید	ای ناگاه با بال و پر آید و برای تصغیر
و تحقیر می آید سعدی فرماید **بیت**	پیر مردی لطیف در بغداد	دخترک را بکفش دوزی داد
مردک سنگدل چنان بگزید	لب دختر که خون از و بچکید	یعنی دختر صغیر و مرد حقیر و پسرک و

علامات و اسپک می پسر خرد و غیر آن و برای ترحم آید چون طفلک ای طفل قابل ترحم ست سعدی فرماید **بیت**

بیندیش از آن طفلک بی پدر	وز آه دل دردمندش حذر	وز آه اندر نباشد چون لوز لوکی می

است که خون از جسم میکشد آن را در هندی جوک گویند و پرستو و پرستوک نام طایریست که پشت و دم سیاه و سینه سفید و منقار سرخ باشد و در سقف خانه و مساجد آشیانه میسازد بعربی ابابیل نامند و گاهی بغیر واو استعمال می کنند چون پرست و پرستک سراج الدین آجی گوید **بیت**

بقصر جاهش از بهر پرستک	کنند از شهپر سیمرغ کابک

و گاهی بجای معجمه مبدل گردد چون شاماکچه و شاماخچه یعنی سینه بند زنان که آن را اهل هند انگیا خوانند و کاف فارسی بغین معجمه بدل شود چون گلوله و غلوله و گاو و غاو و گلیواز و غلیواز و بدال مهمله چون آونگ و آوند یعنی ریسمانی که از آن رخت و انگور و جز آن آویزند و بهندی الگنی گویند و اورنگ و اورند یعنی تخت و لام برای حمله بدل شود چون لوخ و روخ و الوند و اروند و چنال و چنار نیش بالا گذشت و میم برای چند معنی آید میم نهی چون میا و میار و غیره و میم تکلم چون کردم و میکنم و خواهم کرد و ستم بگیر

و عرضم بدیر جامی فرماید **بیت**	ز شعرم خامه را شکرزبان کن	ز عطرم نامه را عنبر فشان کن
و میم مفعولیت سعدی فرماید **بیت**	خدایا تو بر کار خیرم بدار	وگرنه نیاید ز من هیچ کار

اى بر كار خير مرا برانگيز او ميفرمايد بيت | قولا مى مردان آن پاک بوم | برانگيختم خاطر از شام وروم

اى برانگيخت مرا يعنى خاطر مرا جامى فرمايد بيت | چو غنچه يكدلم گردان درين باغ

چو لاله كن نشانندم بيک داغ | اى مانند غنچه يكدل مرا گردان وبسان لاله كن نشانند مرا بيک داغ

وگاهى بنون بدل شود چون خم وچين بمعنى برگستوان وبام وبان بمعنى رنگ ونون براى نفى ونهى نيز مى آيد
چون نكرد ونكند ونخواهد كرد وغير آن وبراى نفى اثبات مى آيد يعنى نفى دلالت بر اثبات ميكند چنانچه ميگويند
كه اى فلان ترا بار بار منع نكرده ام كه اين كار مكن يعنى منع كرده ام سعدى عليه الرحمه فرمايد بيت

ندانى كهى غله بر داشتن | كه سستى بود تخم نا كاشتن | اى نميدانى يعنى ميدانى وواو بباى

موحده بدل شود چون نوشت ونبشت ونوزد ونبرد وويران وبيران وبراى عطف مى آيد چون گفت ورفت
وبراى اشمام ضمه اگر ما قبلش خاى مفتوحه وما بعدش الف باشد چنانچه خواهد وخوان وخوانچه وخواب وخواجه
وغيره وواو معدوله آنست كه در هجا ذكر كرده بحرف ديگر تلفظ كرده شود چون خورم وخوش وخود وخوردن وخورد
مخوره وواو معروف آنست كه تلفظ در آيد چون واو مشهور ومعروف وصبور وقبول وفضول وغيره وواو مجهول
بخلاف آن بود چون هوش وگوش وشور وگور وغير آن وبراى تصغير مى آيد بمعنى خرديت شاعرى گويد بيت

بر من نظرى نمى كند اى پسرو | چشم خوش تو كه آفرين باد برو | يعنى پسر خرد وزائد براى وزن شعر

مى آيد وهيچ معنى پيدا نمايد فردوسى گويد بيت | به بينم كه تا اسپ اسفنديار

سوى خانه آيد همى بى سوار | و يا باره رستم جنگجو | بآخر نهد بى خداوند رو

وهاى هوز بمعنى لياقت وقابليت آيد چون شاهانه وسپاهانه ومردانه وزنانه وهر كاره وناكاره يعنى لائق
شاهان ولائق سپاهان ولائق مردان ولائق زنان ولائق هر كار ولائق كار نيست وبراى نسبت
ومشابهت در آيد چون دندان ودندانه ودست ودسته وكوه وكوهه وگوش وگوشه ونشان ونشانه وزبان
وزبانه ومغان ومغانه وديوان وديوانه اى منسوب بديوان وعروسان وعروسانه وشهان وشهانه
وجرگان وبزرگانه وفرزان وفرزانه اى منسوب بفرزان بمعنى حكمت ودانش ويكروزه ويكماهه و
يكساله وهاى در آخر صيغه ماضى مطلق در آيد افاده معنى مفعوليت نمايد چون گفته ورفته ونوشته وغيره

یعنی گفته شده و رفته شده و نوشته شده است و افادهٔ معنی فاعلیت کند چون رهنده و گوینده و جوینده
و پوینده وغیر آن و در جمع بکاف فارسی بدل شود چون رهندگان و جویندگان و پویندگان و گویندگان
وغیره و گاهی بجیم تازی ابدال یابد چون پروانه و پروانجات و میوه و میوه جات و نوشته و نوشتجات
و کارخانه و کارخانجات وغیره و برای اظهار فتح ماقبل در آید بغیر افادهٔ معنی چون زید رفته و هیچ نخورده
و دل برده و دل داری نکرده سعدی علیه الرحمه فرماید **بیت**

بلند اختر عالم افروخته | زوال اختر دشمن سوخته

ای افروخت و سوخت و گاهی در لفظ واحد بجیم عربی تبدیل شود
چون ماه و ماج و ناگاه و ناگاج فردوسی گوید **بیت**

چو تو شاه بنشست بر تخت عاج | فروغ از تو گیرد همی مهر و ماج

سوزنی گوید **بیت**

زهی دولت که من دارم کریم | چو تو ممدوح کریم را بناگاج

و همزه بمعنی یای وحدت می آید چون میوهٔ بر هیچ درختی نیست
سعدی علیه الرحمه فرماید **بیت**

ز ابر افگند قطرهٔ سوی یم | ز صلب آورد نطفهٔ در شکم

و بمعنی یای ضمیر واحد حاضر می آید چون دیوانهٔ و آمدهٔ سعدی فرماید **بیت**

اگر بندهٔ سر برین در بنه | کلاه خداوندی از سر بنه

و بمعنی آن که اسم اشاره است در آید چون بنده که در بندگی مقبول
است یعنی آن بنده و چون بر سر کلمهٔ ثنائی در آید زائد و مفتوح باشد و مابعدش بحال خود بود چون اگر
و ابرو ابا و ابی که در اصل گر و برو با و بی بود فردوسی گوید **بیت**

ابر بارهٔ جنگ جوئی سوار | برون رفت از قلعهٔ دیو سار

و نیز او میگوید **بیت**

ابا خلعت فاخر از خرمی | همی رفتی و می نوشتی زمی

حکیم اسدی گوید **بیت**

بدو گفت ایدر ابی کام تو | نه پویم نه جویم بجز نام تو

و چون بر سر کلمهٔ ثلاثی و رباعی وغیره واقع شود نیز زائد می باشد و سر کلمه
را بعد نقل حرکتش به همزه ساکن مینمایند چون اسکندر و اشکم و استم و افراسیاب و اشتلم که در اصل سکندر
و شکم و ستم بالکسر و فراسیاب بالفتح و شتلم بضم حروف ثلثه بود بمعنی ظلم و یای تحتانی بمعنی واحد می آید
چون اسیری و فقیری و شاهی و گدائی سعدی فرماید **قطعه**

پادشاهی پسر بمکتب داد | لوح سیمینش در کنار نهاد
بر سر لوح آن نوشته بزر | جور استاد به ز مهر پدر

نیز او می فرماید **بیت** — که بر خاطر پادشاهان غمی | پریشان کند خاطر عالمی

و برای نسبت می آید چون رومی و شامی و خراسانی و بخاری و برای معنی مصدری در آید چون لجوئی
و عیب گوئی و فیض بخشی و زر ریزی و برای خطاب واحد حاضر بیاید سعدی فرماید **بیت**

تامل در آئینهٔ دل کنی | صفائی بتدریج حاصل کنی

و افادهٔ معنی تنکیر نماید یعنی غیر معین سعدی فرماید **بیت**

یکی دیدم از عرصهٔ رودبار | که پیش آمدم بر پلنگی سوار

و بمعنی فاعلیت در آید چنانچه میگویند که این آدم محبتی و این مردم کسبی ست یعنی محبت کننده و کسب کننده
و بمعنی اسم موصول می آید و بعد آن صله لازم باشد چون منت مر خدای را عزّ و جل که طاعتش موجب
قربتست و بشکر اندرش مزید نعمت یعنی احسان خاص آن خدا را لائق و سزاوارست که طاعت او
سبب قربت و شکر او موجب مزید نعمت ست و بمعنی وصفیت می آید و بعد آن صفت واجب بود

سعدی فرماید **رباعی**

ای کریمی که از خزانهٔ غیب | گبر و ترسا وظیفه خور داری
دوستان را کجا کنی محروم | تو که با دشمنان نظر داری

یعنی چنان کریم که از خزانهٔ غیب تا آخر و برای تعظیم آید چون فلان مردیست و فلان شخصیست یعنی مرد بزرگ و شخص بزرگست و بمعنی لیاقت
و قابلیت در آید چنانچه میگویند که این کار کردنی ست و این چیز خوردنی ای لائق کردن و قابل خوردنست

شاعری گوید **بیت** — شمع گر با تو کند دعوی نازک بدنی | کشتنی سوختنی باشد و گردن زدنی

ای لائق کشتن و سوختن و گردن زدن باشد و بمعنی مَن که برای متکلم ست می آید چون قبله گاهی و پشت
پناهی و خداوندگانی و خداوندی و مشفقی و مکرمی یعنی قبله گاه من تا آخر و بمعنی دوام و استمرار در آخر صیغهٔ
ماضی مطلق می آید چون کردی و گفتی و خوردی و آمدی و رفتی و بردی ای همیشه میکرد و میگفت تا آخر
و این یا را یای تمنائی نیز میگویند بحسب قرینه چون کاش او بخانهٔ من آمدی چه خوش بودی و بمعنی فعلیت
در آید چون بنده و بندگی و زنده و زندگی و تشنه و تشنگی و گرسنه و گرسنگی و تیره و تیرگی و برای اضافت در
اواخر کلمات که الف یا واو ساکن باشد می آید چون ثنای سید و وفای عاشق و جفای معشوق و کوی
یار و موی گره دار و بوی عطر و معانی حروف مرکبه باید دانست که همزهٔ ممدوده که مرکب از همزهٔ مفتوحه و الف ست

در فارسی برای واحد امر حاضر می آید چون آ از آمدن بمعنی بیا و با بمعنی معیت و مصاحبت آید چون زید
با عمرو رفت و خالد با بکر آمد و تا بمعنی انتهای غایت در آید چون از صبح تا شام بگردیدم و از روم تا بخارا سیر
نمودم و بمعنی ابتدای مدت نیز مستعمل می شود انوری گوید **بیت**

تا عشق تو در سینه مکان کرد کرا جا	کس دید در آفاق بیک شهر دو راجا

یعنی از روزی که عشق تو در سینه مکان کرد در وی جای دیگران نیست
چرا که کسی در جهان بیک شهر دو حاکم را ندیده که هر یک دران شهر حکم رانی کرده باشد و مراد از راجه درینجا
حاکم ست و راجه بهای هوز ست و درینجا با الف نوشته شده جهت رعایت قافیه آشفته گوید **بیت**

افتاد تا بعارض آن گلعذار چشم	مائل دگر نمیشودم در بهار چشم

یعنی از وقتی که چشم بر عارض
آن گلعذار افتاد چشم من دیگر بار مائل در بهار نمیشود و بمعنی زنهار و هرگز می آید سعدی فرماید **بیت**

ز صاحب غرض تا سخن نشنوی	که گر کار بندی پشیمان شوی

و برای علت نیز او میفرماید **بیت**

بیا تا درین شیوه چالش کنیم	سر خصم را سنگ بالش کنیم

امیر خسرو فرماید **بیت**

من تو شدم تو من شدی من تن شدم تو جان شدی	تا کس نگوید بعد ازین من دیگرم تو دیگری

و خا امر خاییدن ست و را برای مفعولیت می آید جامی فرماید **نظم**

خرد را زو نموده دم بدم ردی	
هزاران نکته باریک چون موی	پی آن موزبان را شانه کرده
ز دندان شانه را دندانه کرده	

و مرا و ترا نیز ازین قبیل ست و بمعنی برای نیز استعمال یابد جامی علیه الرحمه فرماید **بیت**

خدا را ای فلک بر من ببخشای	بروی من دری از مهر بگشای

ای برای خدا حافظ فرماید **بیت**

دل می رود ز دستم صاحبدلان خدا را	دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

سعدی فرماید **بیت**

حکمت محض ست اگر لطف جهان آفرین	خاص کند بنده مصلحت عام را

یعنی یک بنده را برای مصلحت عام خاص کند حکمت محض وست و زا امر زاییدن ست و هرگاه بعد اسم
در آید معنی مفعول پیدا نماید چون هندوستان زاد و ولایت زا و میرزا یعنی زاییده هندوستان و ولایت
و میر یعنی امیر بمعنی سید زیرا که سید را هم میر گویند و سین نام شهریست که آنرا پارسیان چین گویند و معرب
آن صین بکسر صاد مهمله و شین امرست از نشستن بحذف نون و صاد سوره ایست مشهور در قرآن مجید

و عین معنیش بسیارست در باب دوم مرقوم شد و فا مترادف با چنانچه فا و گفت و فا و رفت یعنی با او گفت و با او رفت و مرادف وا نیز آید چنانچه این سخن را فا گفت یعنی وا گفت ای برملا گفت و قاف نام کوهی ست در مشرق و مغرب جای طلوع و غروب آفتاب ست جامی فرماید بیت

گشادی نافهٔ طبع مرا ناف
معطر کن ز مشکم قاف تا قاف

سعدی فرماید بیت

چنان پهن خوان کرم گسترد
که سیمرغ در قاف قسمت خورد

و کاف امرست از کافتن و نون مخفف کنون ست و ها برای جمع ذی روح و غیر ذی روح می آید چون مردها و اسپها و کتابها و کاغذها و یا برای تردیدست یعنی رد کردن در محل شک می آید جامی فرماید نظم

عارض ست این یا قمر یا لالهٔ حمراست این
یا شعاع شمس یا آیینهٔ دلهاست این
چشم تو جادوست یا آهوست یا صیاد خلق
یا دو بادام سیه یا نرگس شهلاست این

درین غزل از اول تا آخر همین صنعت بکار برده و بسیار خوب فرموده یعنی یک مشبه را با چند مشبه به بنا بر شک تشبیه داده و ما قبل هر مشبه به لفظ یا در آورده اما کلماتیکه برای حسن کلام در آینده در معنی دخلی ندارند زائده باشند چون دا در سعدی فرماید بیت

شبی برنشست از فلک در گذشت
بتمکین و جاه از ملک برگذشت

و فرو نیز او می فرماید بیت

زمین از تب لرزه آمد ستوه
فرو کوفت بر دامنش میخ کوه

و همی نیز او می فرماید بیت

صبا سرعتی رعد بانگ ادهمی
که بر برق پیشی گرفتی همی

و فرا فردوسی گوید بیت

فرو خورد خشم غم اندوز را
فرا یاد ناورد آن روز را

و اندر سعدی فرماید بیت

دلاور که باری تهور نمود
بباید بمقدارش اندر فزود

و خود چنانچه میگویند که من خود

چه کسم و گاه چون منزلگاه و جایگاه و اندرون فیضی گوید بیت

بنگر که بپرده اندرون چیست
در پرده این نوای ارغنون چیست

و درون سعدی فرماید بیت

بخلوت درون مرد شمشیر زن
برهنه نخسپد چو در خانه زن

و می نیز او می فرماید بیت

برارید چندی کف از دامنش
و گر می گریزد ضمان بر منش

و باز نیز او می فرماید بیت

مگر باز گویند صاحبدلان
ولی نظم کردم بنام فلان

و را نیز او می فرماید بیت

خرم آن فرخنده طالع را که چشم

بر چنان روی قند هر بامداد	نشست از بر تخت فیروزه فام
سحرگاه چون شاه خورشید نام	

وهم چون همچنان وهمچنین و فراز چون فراز آمد و آز مثال الخ **بیت**

اما لفظ مر در منت مر خدای راو مر آورا رسد کبریا و منی برای تخصیص و حصر نیست زائد چه احسان و غرور خاص و سزاوار بخدا است که خالق و مالک جمیع موجودات ظاهر و باطن است و کسانیکه مر را در منت مر خدایرا زائد و در مر آورا رسد کبریا و منی برای حصر میگویند دعوی بلا دلیل معلوم میدهد جای تامل است و بر زیادتی مر استدلال از قول حضرت مولانا روم علیه الرحمه می کنند نیز خالی از خدشه نیست و قول حضرت اینست **ابیات**

دل وقت سماع بوی دلدار برد	جان را بسراپرده اسرار برد
بردارد و خوش بعالم یار برد	این زمزمه مرکبی ست مر روح ترا

چه در ینجا مر نیز برای حصر است نه زائد زیراکه سماع روح هر کسی را بسراپرده اسرار و بعالم یار نمی برد مگر روح سالکی را که بکمال سلوک بمقامات علیه و مدارج اعلی رسیده باشد و دینجا همین مرادست و زیادتی مر جائی باشد که احتمال حصر و خصوصیت نداشته باشد چون زید ترا و مرا ورا گفت که این کار نباید کرد چه در منع مخاطب و غائب هر دو برابرست نه خصوصیت یکی بر دیگری و کلماتیکه افاده بمعنی خداوند و صاحب نمایند مند چون مستمند و ارجمند و دانشمند و هنرمند و سعادتمند و دردمند و حاجتمند و خردمند بمعنی صاحب مست بضم میم غم و الم و صاحب ارج بمعنی مرتبه تا آخر و گار چون کامگار صاحب مقصود روزگار صاحب روز یعنی زمانه و ور چون تاجور و هنرور و بهره ور و دانشور بمعنی صاحب تاج تا آخر و گاهی این واو را بجهت تخفیف ساکن میکنند و ماقبلش ضمه میدهند چون گنجور و رنجور و مزدور بمعنی صاحب گنج تا آخر و کتخدا بمعنی صاحب خانه وده و خدا صاحب و ناخدا ملاح شعدی علیه الرحمه فرماید **بیت**

چون در آواز آمد آن بربط سرای	کتخدارا گفتم از بهر خدای
خدا گشتی آنجا که خواهد برد	اگر ناخدا جامه بر تن درد

نیز او می فرماید **بیت**

و ناخدا در اصل ناوخدا بمعنی صاحب ناو و واو بکثرت استعمال حذف شده ناک چون سهمناک و قهرناک و غضبناک بمعنی صاحب خوف و قهر و غضب و گین چون شرمگین و خشمگین و سهمگین بمعنی صاحب شرم و خشم و خوف و کلماتیکه افاده معنی فاعلیت کنند گر چون کاسه گر و شیشه گر و زرگر و آهنگر و ستمگر و کارگر جامی علیه الرحمه فرماید **بیت**

بحث حروف معانی صاحب

بحث حروف فاعلیت

چو دیدی کار رو دیگر کارگر آر | | قیاس کار گر از کاربردار | | و گار نیز افاده معنی فاعلیت نماید

چون خدمتگار یعنی خدمت کننده و ستمگار ستم کننده و گنهگار گناه کننده و طلبگار طلب کننده و مددگار مدد کننده و کردگار طرز کننده و پروردگار پرورش کننده و آفریدگار پیدا کننده و یادگار یعنی یاد دهانده و آمرزگار گناه بخشنده و رستگار رهائی یابنده لیکن عبدالواسع هانسوی و روشن علی انصاری جونپوری وغیرهما در کتب قواعد خود ها معنی گار را فقط خداوند و صاحب نوشتند اگر معنیش معنی فاعلیت نیز مینوشتند خوب می بود و آر چون خریدار خرید کننده و پرستار پرستش کننده سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

پرستار امرش همه چیز و کس	بنی آدم و مرغ و مور و مگس	و آن چون خندان و گریان
و نالان مسیح گوید بیت	کر از اعجاز آن لبهای خندان	علاج مرگ مشکل نیست چندان

و کلمات یکه افاده معنی جای وانبوهی و بسیاری دهند لاخ چون سنگلاخ و دیولاخ و رودلاخ جای بسیاری سنگ و دیو و رود سعدی علیه الرحمه فرماید بیت

شبی لعلی افتاد در سنگلاخ	ز تاج ملک زاده در مناخ

و سار چون سنگسار و نمکسار و شاخسار و کوهسار یعنی جای بسیاری سنگ و نمک و شاخ و کوه و زار چون گلزار و کارزار و لاله زار و بار چون دریابار و رودبار جای بسیاری دریا و رود و ستان چون گلستان و بوستان و چمنستان و گاهی این حرف را بمعنی مطلق جای استعمال میکنند چون شبستان و دبستان یعنی جای شب گذرانیدن و جای ادب دادن و دان چون قلمدان و سرمه دان و نمکدان و شمعدان و دیگدان و تیردان و جزودان و عطردان و عبیردان و نقددان وغیرآن و کلماتیکه افاده معنی تشبیه بخشند دس و دیس بیای مجهول نیز آمده چون خاردس و حوردیس عنصری گوید بیت

ندید و نه بیند ترا هیچ کس	که در رزم مثل و که در بزم دس	سعدی فرماید بیت
چه قدر آورد بنده حوردیس	که زیر قبا دارد اندام پیس	و وان چون پهلوان یعنی بازوی یار

کنارهای مزرع کاشند پل بلند سازند خسرو گوید بیت	عجب نبود گر انبار از قفس سر تغز دیا بسوی گل
که بحیتی لوک گردد چون گذر باشد بپلوانش	و ون چون اشترون و پیلون یعنی مانند اشتر
و مانند پیل شاعری گوید بیت	تعلق بگسل از دنیا اگر آسایشی خواهی

که گر نه بدی زبیم شتر می تواند رفت بر پلون | یعنی اگر دنیا بهتر بودی و آسایش در آن یافته شدی

بر شتر سوار شده بر پلون که سبب خوف هلاکت ست میتوان رفت و دنیا را حاصل میتوان ساخت و آسا

چون شیر آسا و مرد آسا یعنی مانند شیر و مانند مرد و سان چون شیر سان و ببر سان جامی فرماید **بیت**

قلم سان سر نهش بر خط تسلیم | بشو از لوح خاطر نقطه بیم

و وار چون بزرگوار و خواجه وار

و بنده وار و پری وار و خامه وار و جامه وار و گوش وار یعنی مانند بزرگ تا آخر و سار چون خاکسار و سنگسار

و سبکسار و دیو سار **بیت**

خاکساران جهان را بحقارت منگر | تو چه دانی که درین گرد سواری باشد

یعنی مانند خاک تا آخر و فش چون شاه فش و ماه فش یعنی مانند شاه و مانند ماه و وش چون شیر وش و

ماه وش یعنی مانند شیر و ماه و آنه چون مردانه و زنانه یعنی مانند مرد و مانند زن و مشابه و متشابه و شبیه

و نحو و نظیر و ند و مثل و مثال و مماثل و متماثل و چو و چون و همچو و همچنان و همچنین و همرنگ و مانا و مانند و

بسان چنانچه میگویند که زید مثل شیر و عمرو مشابه بکر و علم مانند آفتاب و جهالت بسان ظلمت و حلم همچو کوه ست

و کلمه وند برای مشابهت و ظرفیت و تعظیم می آید باعتبار محل و مقام اما برای مشابهت چون پولادوند یعنی مانند پولاد

و اما برای ظرفیت چون آوند که در اصل آب وند بقلب اضافت یعنی وند آب بود با را باعتبار قرب مخرج

بواو بدل کردند آووند شد بعده بجهت اجتماع واوین و کثرت استعمال یک واو را حذف نمودند آوند شد

بمعنی ظرف آب و مطلق ظرف را نیز میگویند و اما برای تعظیم چون خداوند که اطلاق کرده میشود بر خدا و

صاحب مرتبه چنانکه اطلاق کرده میشود کلمه رب بر خدا و بر غیر او بمعنی مالک صاحب چون رب الکعبه

و رب البیت و رب المال جمع آن ارباب می آید جامی فرماید **بیت**

خداوندا ز هستی ساده بودم | گریبان را بدست اندر زدم نیست

و سعدی فرماید **بیت**

ز بیم نیستی آزاده بودم | خداوندان نعمت را کرم نیست

لیکن در بعض کتب لغت و قواعد معنی خداوند را المعنی مانند خدا نوشته اند

و نمیدانند که کسی را بخدا تشبیه دادن و مانند او گردانیدن شرک ست نعوذ بالله منها ای پناه

میگیریم بخدا از کلمه کفر و شرک و کلماتیکه برای افاده معنی لیاقت و محافظت در آیند وار چون شاهوار

و گوشوار و جامه وار یعنی لایق شاه تا آخر و گار چون رستگار یعنی لایق رستن و گان چون شایگان

لائق شاه ای خوب و پسندیده و رایگان لائق راه ای خوار و ذلیل و بیقدر و مفت که در اصل شاهگان و راهگان بود ها را بکثرت استعمال بیای تحتانی بدل کردند شایگان و رایگان شد و بان چون دربان و گذربان و پیلبان و شتربان و ساربان یعنی نگهدارنده در و گذر و پیل و شتر و سار بمعنی شتر ست و دار چون پرده دار و راهدار و چوبدار و سلحدار ای دارنده پرده تا آخر این را اسم فاعل ترکیبی میگویند که از اسم و امر حاضر ساخته میشود و کلمات که افاده معنی پری دهند ناک چون غمناک و سهمناک و خوفناک و ترسناک و بیمناک بمعنی پرغم و خوف و گین چون شرمگین و خشمگین و سهمگین و اندوهگین سعدی فرماید **بیت**

سهمگین آبی که مرغابی در و ایمن نبود ‖ کمترین موج آسیا سنگ از کنارش در ربود

و آگین چون دردآگین و سوزآگین شاعری گوید **شعر**

ز چشم شرمگین آتشین رو ‖ کیست خالی یکدل از مهرش ز مردم تا ملک

و ملو شاعری گوید **شعر**

مریض درد ناکم سوزآگین ‖ فرش تا عرش ست مملو از تمنای کسی

و شحون چون مضمون فیض شحون بمعنی پر و کلماتیکه افاده معنی نسبت نمایند این چون سیمین و زرین و آهنین یعنی منسوب بسیم و زر و آهن و اک چون فغاک منسوب بفغ بمعنی بت و مغاک منسوب بمغ بفتح میم بمعنی عمق و بضم میم بمعنی آتش پرست و تباک منسوب به تب و پوشاک منسوب به پوشش و خوراک منسوب بخورش و آن چون ایران و توران نام ولایت منسوب بایرج و تور پسران فریدون بود و کاشان منسوب بکاش نام شهری و آنه چون روزانه و ماهانه و سالانه منسوب بروز و ماه و سال و ن چون رزمین منسوب برزم بمعنی جرک و ریحن منسوب بریح و جوشن منسوب بجوش بمعنی گروه حلقه دار و لنج منسوب بلفج بمعنی مرد بزرگ لب فردوسی گوید **بیت**

خروشان ز کابل همی رفت ال ‖ خداوند مرز بانی روی کرد بست

ناصر خسرو گوید **بیت**

فروهشته لفچن بر آهسته بال ‖ سیاه و لفچن و تاریک و دیجور

و ویه چون بابویه منسوب بباب پدر اسحاق محدث مشهور زیراکه پدرش باب نام داشت و نفطویه منسوب بنفط روغنی ست سیاه و بد بو و سیبویه منسوب بسیب نام نحوی شاگرد خلیل بود و رخسارش مانند سیب سرخ و ینه چون شبینه و روزینه منسوب بشب و روز و کلماتیکه افاده معنی رنگ دهند لون شاعری گوید **بیت**

همه پر لون می می بود چشم ‖ همه بر صورت نی بود گوشم

وگون سعدی فرماید بیت
می لعل گون از بط سرنگون
ز دان همچنان کز بط گشته خون

وگونه نظامی فرماید بیت
تنم گونهٔ لاجوردی گرفت
رخم سرخی انداخت زردی گرفت

وفام سعدی فرماید بیت
مرا همچنین چهره گلفام بود
بلورینم از خوبی اندام بود

ووام امیر خسرو فرماید بیت
کاغذ شامی نسب و صبح وام
آنکه شد آرایش صبحش و شام

ویام چون سیه یام ای سیه زنگ فرنگ سعدی فرماید بیت
مرا همچنین جعد شبرنگ بود
قبا در بر از نازکی تنگ بود

وچرده و چرته لیکن این دو لفظ بغیر از ترکیب بکلمهٔ سیه دیده نشده چون سیه چرده و سیه چرته حافظ فرماید بیت
آن سیه چرده که شیرینی عالم با اوست
چشم می‌گون لب خندان دل خرم با اوست

وکلماتیکه افادهٔ معنی حاصل مصدر نمایند گی چون بخشندگی و خرسندگی و شرمندگی و زندگی و مردگی و افگندگی و آر چون گفتار و رفتار و کردار بمعنی گفتن و رفتن و کردن و ش چون آمرزش و بخشش بمعنی آمرزیدن و بخشیدن قسم کلماتیکه افاده بمعنی تمناکنندگی شاعری گوید

بیت کی [illegible]
[illegible]

وآیا حافظ فرماید بیت
آنانکه خاک را بنظر کیمیا کنند
آیا بود که گوشهٔ چشمی بما کنند

وکجا حافظ فرماید بیت
ز دستم رفته ماه و هفتهٔ خویش
کجا یابیم عمر رفتهٔ خویش

وکاش سعدی فرماید رباعی
کاش کانانکه عیب من جستند
روی آن دلستان بدیدندی
تا بجای ترنج در نظرش
بیخبر دستها بریدندی

وکاج حافظ فرماید بیت
فتاده در سر حافظ هوای چون تو شهی
کمینه بندهٔ خاک در تو بودی کاج

وکاشکی سعدی فرماید بیت
دلبر من دل ز دست من ربودی کاشکی
بنده هم در بندگی مشهور بودی کاشکی

وکلماتیکه برای عطف میان دو کلمه یا دو کلام در آیند و هر دو را در یک حکم گردانند مگر نون نفی و یای تردید که یکی را مثبت و دیگری را منفی میسازد اینست و او و الف و ها و پس و سپس و دیگر و هم و نیز و یا چون آمد زید و عمرو و برسا خیز بمعنی برست و خیز و گفته رفت بمعنی گفت و رفت و آمد زید پس عمرو و سپس بکر و آمد زید دیگر خالد یا دگر خالد و آن هم مده اینهم و آن نیز مده این نیز و زید آمده عمرو نه یعنی عمرو نیامد و آیا زید آمده بود یا عمرو

بحث حروف شرطیه

یعنی کدام ازین هر دو آمده بود و کلماتیکه برای شرط و جزا می آیند جزا را مشروط بشرط میکنانند و چون شرط فوت شود جزا هم فوت گردد و اذا فات الشرط فات المشروط و آن اینست گر اگر ار گر چه اگرچه ارچه هرچند اگرچند ارچند هرگاه هرگه چو چون چندانکه گو چنانچه میگویند اگر تو بخانه من بیائی من بخانه تو خواهم آمد و هرچندکه او را منع کردیم که این کار مکن نشنید بسزای خویش رسید سعدی فرماید قطعه

رزق هرچند بیگمان برسد | شرط عقلست جستن از درها | اگرچه کس بی اجل نخواهد مرد
تو مرو در دهان اژدرها | شاعری گوید بیت | دل دیوانه ام را گو نباشد کس خریداری
بر در از کف و آنرا پری دیری دار | جامی فرماید بیت | نبات ارچند داری شیشه در دل
نمی شد با لب لعلش مقابل | سعدی فرماید بیت | مهیا کن روزی مار و مور
اگرچند بی دست و پایند زور

بحث حروف تعلیل

و کلماتیکه برای بیان علت ماقبل آیند چه که زیرا که زیرا چه چرا که ازین رو ازین سبب ازین رهگذر بنا بر بنابرین لهذا لاجرم تا سعدی فرماید مثنوی

چار طبع مخالف و سرکش | چند روزی بوند با هم خوش | گر یکی زین چهار شد غالب
جان شیرین برآید از قالب | لاجرم مرد عارف و کامل | ننهد بر حیات دنیا دل

بحث حروف استثنا

و کلماتیکه برای استثنا می آیند الا مگر غیر سوا جز و رای بر و بدون و معنی استثنا چیزی را از چیزی برآوردن است یکی از حروف مذکوره و چیزیکه برآورده شود مستثنی و از چیزیکه برآورده میشود مستثنی منه گویند و مستثنی بعد مثبت منفی و بعد منفی مثبت واقع می شود چون آمد قوم مگر زید یعنی نیامد و نیامد قوم مگر زید یعنی آمد زید را مستثنی و قوم را مستثنی منه نامند

بحث حروف استدراک

و کلماتیکه برای استدراک در آیند و افاده همچو حروف استثنا نمایند لیکن لاکن لیک و لیکن ولی و لیکن و معنی استدراک دفع کردن توهم است که از کلام سابق پیدا میشود چون پادشاه مع لشکر بیامد لیکن وزیرش نیامد اینجا توهم آمدن وزیر همراه پادشاه میشد و هرگاه که نیامد آن توهم را بحرف لیکن دفع کردند که نیامد

بحث حروف ندا

و کلماتیکه برای ندای منادی می آیند یا ایا ای الف اَ چون یا خدا و ایا خدا و ای خدا و خدایا

والحمد لله سعدی فرماید بیت | خدایا تو بر کار خیرم برآر | وگرنه نیاید ز من هیچ کار
نیز او می فرماید بیت | کریما ببخشای بر حال ما | که هستیم اسیر کمند هوا

وکلماتیکه برای استفهام چیزی می آیند که کیست چه چیست چرا چون چند چگونه کو کدام کجا کی چنانچه میگویند
فلان چه گفت و ترا که زد و پدرت کیست و نامت چیست و دشنام چرا دادی و این کار چون کنی و چند مرد مانند
و چگونه هستی و کجا بودی و کدام وقت می آئی و کی خواهی آمد جامی علیه الرحمه فرماید **ابیات**

بود کو کوزنان قمری زهر سو | که یعنی در جهان آسودگی کو
هزار آن با هزاران نغمه درد | که خوش آن کو غم این باغ کم خورد

و استفهام بر سه قسم ست انکاری و تقریری و استخباری اما انکاری آنکه
از استفهام انکار متکلم یافته شود چون من ترا کی گفتم که این کار بکن ای نگفتم شاعری گوید **بیت**

که می گوید که بر عزم سفر بست | بقتل عاشق مسکین کمر بست

ای میگوید جامی فرماید **بیت**

بلفتا کار گر بودی بدستم | کی این بار گران وادی شکستم

یعنی اگر کار من بدست من بودی
کی این بار گران مرا شکست آدمی ای ندادی اما تقریری آنکه از استفهام قرار و اقرار متکلم بظهور رسد و نفی
عین اثبات باشد چون کدام کس ست که این کار نمی کند یعنی هر کس می کند جامی فرماید **بیت**

کدامی سر که با تیشش ندارد | کدامی دل که سودایش ندارد

ای هر یک سرو هر یک دل خیال
او میدارد و اما استخباری آنکه متکلم از مخاطب استفسار چیزی نماید و خبر طلبد چون حال او چگونه است و کجا
ماند جامی فرماید **بیت**

اگر شاهی ترا آخر چه نام ست | و گر ماهی ترا منزل کدام ست

ای بگو و کلماتیکه برای تنبیه و آگاه کردن مخاطب در آیند الا اما ها هان هین سعدی فرماید **بیت**

الا تا بغفلت نخسپی که نوم | حرام ست بر چشم سالار قوم

مولانا روم فرماید **بیت**

این رسنها و سببها در میان | هان و هان زین چرخ سرگردان بدان

نیز او می فرماید **بیت**

هین چه آورده ید دست آویز را | ارمغان روز رستاخیز را

و کلماتیکه برای تحسین و آفرین
می آیند زهی خهی بخ بخ و بیک مرحبا حبذا هان حسن غزنی گوید **بیت**

نهی بلندی نامت که تاج تارک نظم | فلک گفت احسن ملک گفت زه

فردوسی گوید **مصرع**

چو وبیک نی زهی حبذا هان ما

خاقانی گوید **بیت**

بخ بخ ای بخت خرخرای لدار | هم وفادار و هم جفا بردار

و کلماتیکه برای ایجاب تصدیق سخن در آیند آری بلی هان نعم **قطعه**

چو گفتم که تا کی در آئی ببر

جوابی نه فرمود و رنجید هم — چو گفتم مرا بوسهٔ ای صنم
بلی گفت دهان گفت و آری نعم

وکلماتیکه برای تفسیر معنی و مطلب در آیند ای یعنی اعنی وکلماتیکه در ترکیب جار واقع شوند چون همچنان
همچو همرنگ را برای بر در اندر بهر از با تا یا بی جز بجز سوا غیر بغیر بسان مانند چنانچه چنانکه گویا مثل
مشابه و غیر آن که بمعنی مانند و تشبیه بوند جار باشند وکلماتیکه برای اشاره آیند آنرا اسمای اشاره گویند چون

بحث اسمای اشاره

آن آنان این اینان آنها اینها و لفظ آن برای اشارهٔ بعید و لفظ این جهت اشارهٔ قریب می آید
و اشاره که جانب چیزی باشد آن چیز را مشار الیه خوانند وکلماتیکه آنرا صله لازم بود اسمای موصوله نامند
چون آنکه هر آنکه هر که هر آنچه که هر چه که آنچه که کسیکه کسانیکه آنکسکه شخصیکه امریکه چیزیکه و فرق مابین اسمای
اشاره و اسمای موصوله آنست که اسمای موصوله را صله لازم است و در صله حرف کاف بیان صله
و ضمیری که عائد بسوی اسم موصول باشد نیز واجب بود لفظاً یا تقدیراً اما لفظاً سعدی فرماید بیت

کسی کاتش ظلم زد در جهان — بر آورد از اهل عالم فغان

ترکیبش چنین است کسی که
اسم موصول آتش مضاف با ظلم مضاف الیه مفعول زد و زد ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب
موصول در جار با جهان مجرور متعلق زد و زد فعل با فاعل و مفعول و متعلق خود آمیخته جملهٔ فعلیه شده صلهٔ
موصول گشت و موصول با صله پیوسته جملهٔ اسمیه گشته مبتدا گردید بر آورد ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل
عائد بسوی مبتدا از جار با اهل مجرور مضاف عالم مضاف الیه متعلق بر آورد فغان مفعول فعل با فاعل
مفعول و متعلق خود آمیخته جملهٔ فعلیه گردیده خبر مبتدا شد و مبتدا با خبر پیوسته جملهٔ اسمیه گشت و اما تقدیراً
سعدی فرماید بیت

کسی را که اقبال باشد غلام — بود میل خاطر بطاعت مدام

تقدیر عبارت مصرعهٔ اولی چنانست کسی که اقبال غلام او باشد پس ضمیر واحد غائب راجع بجانب
کسیکه محذوف مقدر است و را زائد برای وزن شعر ترکیبش چنین است کسی موصول را زائد کاف
بیان صله اقبال مبتدا باشد مضارع فعل ناقص اسم و خبر میخواهد در وی ضمیر مستتر است عائد بسوی اقبال
اسم و غلام مضاف و ضمیر واحد غائب مضاف الیه مقدر راجع بجانب موصول خبر باشد فعل با اسم
و خبر جملهٔ فعلیه شده خبر مبتدا گشت و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته صلهٔ موصول شد و موصول با صله مبتدا گردید

و بود مضارع فعل ناقص اسم و خبر میخواهد مثل مضاف باخاطر مضاف الیه اسم ب جار طاعت مجرور متعلق
بود و مدام خبر بود فعل با اسم و خبر و متعلق جمله فعلیه گردیده خبر مبتدا شد و مبتدا با خبر جمله اسمیه گشت و اسمای
اشاره بخلاف اسمای موصوله اندکه آنها را این لوازمات مذکوره اسم و لازم نباشد چنانچه آن زید است
و این عمرو و کلمه تیکه بعضی حروف اصلی آن ساقط نمایند آنرا مخفف گویند چون که از کوه و ناگهان از
ناگاهان و بد از بود و گهر از گوهر و سته از ستوه و ناگه از ناگاه و شکه از شکوه و آنگه از آنگاه و دهن از دهان
و شاباش از شاد باش و گره از گروه و ستاد از استاد و استاد از ایستاد و انبه از انبوه و انده از انده و
و شه از شاه و مه از ماه و نون از کنون و کنون از اکنون و فرامش از فراموش و خامش و خموش
از خاموش و ره از راه و دامن از دامان و چه از چاه و فلاطن و فلاطون از افلاطون و گه از گاه
و ارغن از ارغنون و نهان از پنهان و چنان از چون آن و چنین از چون این و برون از بیرون و
درون از اندرون و هفتاد از هفتاد و هشتاد از هشتاد و خور از خورشید و چل و زاز چهل و زو چل سال
از چهل سال و چنو از چون او و زمی از زمین و تاند از تواند و دخت از دختر سعدی فرماید **بیت**

گدائی که از پادشه خواست دخت		قفا خورد و سودای بیهوده پخت

و آب از آب و داغ از داغ و گه از کهتر
و مه از مهتر و ار از اگر و ور از و گر و در گر از دیگر و هش از هوش و اما الف اسکندر و اشکم و استم بمعنی ستم و اشتلم
بمعنی ظلم و افراسیاب زائد است نه اصلی اکنون باید دانست که حروف جاره در ترکیب عبارت بفعل یا شبه
فعل متعلق می باشد لفظاً یا تقدیراً و شبه فعل مصدر و اسم فاعل و اسم مفعول و غیر آن که مشتق بود میگویند
و جار اسم فاعل جر است و معنی جر در لغت کشیدن و معنی ربط چیزی را بچیزی بستن است و حرف مابعد
خود را بماقبل خود میکشد و می بندد و بنابرین آنرا جار و رابط و مابعدش را مجرور و مربوط میخوانند و ترکیب
عبارت خواه عربی باشد یا فارسی دانستن آن نیز از واجبات و ضروریات است چه نکات و معانی مطالب
و مضامین و دقائق و حقائق عبارات نظم و نثر کما حقه بدون آن فهمیده نمیشود زیرا که در عبارت فعل و
فاعل و مفعول و متعلق و مبتدا و خبر و مضاف و مضاف الیه و موصوف و صفت و معطوف و معطوف علیه
و مشبه و مشبه به و اشاره و کنایه و استعاره و غیره واقع میشود و چون اینهمه دانسته نشود علم نقصان

پذیرد و بکمال نیرسد و علم صرف و نحو که اصل علوم ست برای همین معلوم کردن احوال کلمات و دریافتن
ترکیب عبارات موضوع ست چنانچه در کتب عربیه صرف و نحو مذکورست الصَّرفُ اُمُّ العُلُومِ وَ
النَّحوُ اَبُوهَا لهذا اول علم صرف و نحو میخوانند بعد ازان ترکیب وغیره شروع می نمایند تا از علم
بهره وافی حاصل شود و استعداد کافی دست دهد بنابران این احقر بمقدار فقراتی چند از گلستان که عبارتش
مختصر و مسجّع و مقفّی و دل آویزست در آورده بترکیبش می پردازد تا کتاب ازین خالی نباشد و طالبان را
مفید و نافع گردد و یادگاری ازین خاکسار بماند **حکمت** مال از بهر آسایش عمرست نه عمر از بهر گرد کردن
مال عاقلی را پرسیدند که نیکبخت کیست و بدبخت چیست گفت نیکبخت آنکه خورد و کشت و بدبخت آنکه
مرد و هشت **بیت**

مکن نماز بران هیچکس که هیچ نکرد ❊ که عمر در سر تحصیل مال کرد و نخورد

ترکیب حکمت خبر مبتدای مقدر که اینست و این اسم اشاره بامشار الیه خود که در دل گوینده است و آینده
میگوید آمیخته مبتدا شد و لفظ است متصل خبر نیز مقدر پس مبتدا با خبر پیوسته جملهٔ اسمیه گشت تقدیر عبارت
چنین ست که این حکمت ست مال مبتدا از جار بهر مجرور مضاف آسایش مضاف الیه مضاف عمر مضاف
الیه است رابط میان مبتدا و خبر پس جار با مجرور متعلق آسایش گردید و آسایش حاصل مصدر با متعلق
و مضاف الیه خبر مال شد و مال مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشت نه حرف نفی عمر مبتدا از جار بهر مجرور مضاف
گرد مضاف الیه کردن مضاف مال مضاف الیه مفعول هست رابط مقدر پس جار با مجرور و مضاف الیه متعلق
کردن شد و کردن مصدر مضاف با مضاف الیه مفعول و متعلق خبر مبتدا شد و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردید
عاقلی بیای وحدت مفعول اول را علامت مفعول پرسیدند ماضی معروف ضمیر بارز فاعل راجع بجانب
مردمان که قرینةً مذکورست نه صراحةً که بیانیه نیکبخت مبتدا کیست خبر مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته معطوف علیه
شد واو عاطفه بدبخت مبتدا چیست خبر مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردیده معطوف گشت و معطوف علیه با معطوف
مفعول ثانی پرسیدند شد و پرسیدند فعل با فاعل و هر دو مفعول جملهٔ فعلیه گشت گفت ماضی معروف ضمیر
مستتر فاعل عائد بسوی عاقل نیکبخت مبتدا آن موصول که بیان صله خورد ماضی معروف ضمیر مستتر
فاعل راجع بجانب موصول واو عاطفه کشت ماضی معروف ضمیر مستتر عائد بسوی موصول مفعول

هر دو فعل بقرینهٔ مقدر که مال ست پس هر دو فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گشته صلهٔ موصول شد و موصول
با صله خبر مبتدا گردید و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته معطوف علیه شد و فقرهٔ ثانیه معطوف و ترکیبش همچو ترکیب
فقرهٔ اولی ست پس معطوف علیه با معطوف مقولهٔ گفت گشت و گفت فعل با فاعل و مقولهٔ خود جملهٔ فعلیه
شده جواب پرسید گردید بیت تمکن نهی حاضر معروف ضمیر مخاطب مستتر فاعل تا ز مفعول بر جار آن همچنین
مجرور موصول متعلق مکن که بیان صله هیچ مفعول نکرد و نکرد ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب موصول
پس نکرد فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده صلهٔ موصول گردید و موصول با صله موصوف شد که بیان صفت
عمر مفعول در جار سر مجرور مضاف تحصیل مضاف الیه مضاف مال مضاف الیه متعلق کرد و کرد ماضی معروف
ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی موصوف و نخورد ماضی معروف منفی ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب موصوف
و مفعولش مقدر که مال ست پس هر دو فعل با فاعل و مفعول و متعلق جملهٔ فعلیه گشته صفت موصوف شد و
موصوف با صفت مجرور بر گردید و بر جار با مجرور متعلق مکن گشت و مکن فعل با فاعل و مفعول و متعلق جملهٔ
فعلیه انشائیه شد **حکمت** دو کس رنج بیهوده بردند و سعی بیفائده کردند یکی آنکه مال اندوخت و نخورد
و دیگر آنکه علم آموخت و عمل نکرد

مثنوی

علم چندانکه بیشتر خوانی
چون عمل در تو نیست نادانی
نه محقق بود نه دانشمند
چارپائی برو کتابی چند
آن تهی مغز را چه علم و خبر
که برو هیزم ست یا دفتر

ترکیب دو کس مبتدا رنج موصوف
با بیهوده صفت مفعول بردند ماضی معروف ضمیر بارز فاعل راجع بجانب دو کس فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه
گشته معطوف علیه شد و فقرهٔ ثانیه معطوف و ترکیبش مانند ترکیب فقرهٔ اولی ست پس معطوف علیه با معطوف
خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه مجمل گردید یکی مبتدا آنکه موصول مال مفعول اندوخت ماضی معروف ضمیر مستتر
فاعل عائد بسوی موصول فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده معطوف علیه گشت و نخورد معطوف
و معطوف علیه با معطوف صلهٔ موصول شد و موصول با صله خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته معطوف علیه
شد و فقرهٔ ثانیه معطوف و ترکیبش مثل ترکیب فقرهٔ اولی ست پس معطوف علیه با معطوف تفصیل
مجمل گشت و مجمل با تفصیل جملهٔ مفصله گردید مثنوی علم موصوف با بیشتر صفت مفعول چندانکه بمعنی

هرچند که متضمن معنی حرف شرط خوانی مضارع حاضر معروف ضمیر بارز فاعل فعل با فاعل و مفعول جملهٔ
فعلیه شده شرط گردید چون حرف شرط عمل مبتدا در جار تو ضمیر واحد حاضر مجرور متعلق خبر محذوف مقدر که موجود
است یعنی در تو موجود نیست نیست رابطه مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته شرط نادان مبتدا یای معروف ضمیر
واحد حاضر قائم مقام هستی خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شده جزای شرط ثانی گردید و شرط با جزا جملهٔ اسمیه
شرطیه گشته جزای شرط اول شده و شرط اول با جزا جملهٔ شرطیه گشت نه حرف نفی محقق معطوف علیه بود
مضارع فعل ناقص اسم و خبر میخواهد ضمیر مستتر اسم راجع بجانب عالم بی عمل که اشاره مذکور است نه حرف
عطف دانشمند معطوف و معطوف علیه با معطوف خبر بود شده و بود فعل ناقص با اسم و خبر جملهٔ فعلیه گشته
خبر عالم بی عمل گردید و عالم بی عمل مبتدا مقدر با خبر جملهٔ اسمیه شده مشبه گشت و حرف تشبیه که مانند است نیز
مقدر چارپائی موصوف بر جار و ضمیر واحد غائب مجرور عائد بسوی چارپائی متعلق کتابی بیائی مجهول
اضافت و کتابی شبه فعل مضاف با چند مضاف الیه و متعلق صفت اول چارپائی آن اسم اشاره با
مشار الیه چارپائی مبتدا اتهی مغز مفعول اول علم را علامت مفعول چه حرف استفهام نفی علم معطوف علیه
واو عاطفه خبر معطوف که حرف بیان علم بر جار او ضمیر واحد غائب مجرور راجع بجانب چارپائی متعلق
علم هیزم معطوف علیه است رابطه یا حرف تردید نیز حرف عطف دفتر معطوف و معطوف علیه معطوف
مفعول ثانی علم و علم شبه فعل با متعلق و هر دو مفعول خود خبر اسم اشاره گردید و اسم اشاره مبتدا با خبر جملهٔ
اسمیه شده صفت ثانی چارپائی گشت و چارپائی موصوف با هر دو صفت خود مشبه به عالم بی عمل شد
و عالم بی عمل مشبه با مشبه به جملهٔ اسمیه گردید تقدیر عبارت چنین است که ای مخاطب علم را هر چند که بیشتر
خوانی و چون عمل در تو موجود نباشد نادان هستی چه عالم بی عمل نه محقق و نه دانشمند می بود مانند جاهل
و چارپایه است که هیچ نمیداند که بر خود بار هیزم است یا بار دفتر علم و علم از افعال قلوب است و مفعول
میخواهد **حکمت** علم از بهر دین پروردن است نه از بهر دنیا خوردن **بیت** هر که پرهیز و علم و زهد فروخت
خرمنی گرد کرد و پاک بسوخت **ترکیب** علم مبتدا از جار بهر مجرور مضاف دین مضاف الیه متعلق
پروردن است رابطه پروردن مصدر با متعلق و رابطه خبر مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شده و ترکیب فقرهٔ ثانیه

بیان ترکیب فقرهٔ اولی ست بیت هر که موصول بر هیز معطوف علیه واو عاطفه علم معطوف واو عاطفه زهر معطوف و معطوف علیه با هر دو معطوف مفعول فروخت ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب موصول فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده صله گردید و موصول با صله جملهٔ اسمیه گشته مبتدا آخر منی بیای وحدت مضاف با گرد مضاف الیه مفعول کرد ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی موصول فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گردیده معطوف علیه و پاک بسوخت معطوف و معطوف علیه با معطوف خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد **حکمت** ای طالب روزی بنشین که بخوری وای مطلوب اجل برو که جان نبری **قطعه**

جهد رزق ار کنی وگر نکنی	برساند خدای عزوجل
ور روی در دهان شیر و پلنگ	نخورند مگر بروز اجل

ترکیب ای حرف ندا طالب مضاف با روزی مضاف الیه منادی مبتدا بنشین امر حاضر معروف ضمیر حاضر مستتر فاعل فعل با فاعل جملهٔ فعلیه انشائیه شده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته معلول شد که حرف بیان علت بخوری مضارع حاضر معروف ضمیر بارز فاعل و مفعولش محذوف مقدر که روزیست فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گردیده جواب ندا گشت و ندا با منادی و جواب جملهٔ ندائیه شد و ترکیب فقرهٔ ثانیه مانند ترکیب فقرهٔ اولی ست و منادی در عربی مفعول فعل مقدر واقع میشود درینصورت جملهٔ فعلیه میگردد قطعه جهد مضاف با رزق مضاف الیه مفعول ار حرف شرط کنی مضارع حاضر معروف ضمیر بارز فاعل فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گشته معطوف علیه و گر نکنی معطوف و معطوف علیه با معطوف شرط گردید برساند مضارع معروف خدای موصوف با عزوجل صفت فاعل و مفعولش مقدر که رزق ست فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده جزای شرط گشت و شرط با جزا جملهٔ شرطیه شد واو سر کلام ار حرف شرط روی مضارع معروف ضمیر بارز فاعل در جار دهان مضاف شیر معطوف علیه واو حرف عطف پلنگ معطوف معطوف علیه با معطوف آمیخته مضاف الیه دهان شد و دهان مضاف با مضاف الیه مجرور گردید و در جار با مجرور متعلق روی گشت و روی فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه گردیده شرط شد نخورند مضارع معروف منفی ضمیر بارز فاعل راجع بجانب شیر و پلنگ ت ضمیر واحد حاضر مفعول فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گشته مستثنی منه شد مگر حرف استثنا ب جار با روز مجرور

ای فرزند ... [illegible] (handwritten marginal note)

مضاف اجل مضاف الیه متعلق فعل مقدر که خورنده است پس فعل مقدر با فاعل و مفعول و متعلق
پیوسته جمله فعلیه شده مستثنی گردید و مستثنی منه با مستثنی آمیخته جزای شرط شد و شرط با جزا پیوسته جمله
شرطیه گشت **حکمت** صیاد بی روزی در دجله ماهی نگیرد و ماهی بی اجل در خشکی نمیرد **ترکیب** صیاد
موصوف با بی روزی صفت مبتدا در جار با دجله مجرور متعلق ماهی مفعول نگیرد مضارع معروف
منفی ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی صیاد فعل با فاعل و مفعول و متعلق جمله فعلیه شده خبر و مبتدا با خبر جمله
اسمیه گردید واو سر کلام ماهی موصوف با بی اجل صفت مبتدا در جار با خشکی مجرور متعلق نمیرد مضارع
معروف منفی ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب ماهی فعل با فاعل و متعلق جمله فعلیه گشته خبر و مبتدا با خبر
جمله اسمیه مستانفه شد و مستانفه آن جمله است که با ماقبل خود تعلق ندارد لاجرم واو آن جمله را واو
سر کلام گویند **حکمت** مرد بی مروت زن است و عابد با طمع راهزن **مثنوی**

ای بناموس کرده جامه سفید	بهر پندار خلق و نامه سیاه
دست کوتاه باید از دنیا	آستین بادراز و یا کوتاه

ترکیب فرد موصوف با بی مروت صفت مبتدا زن خبر است رابطه
مبتدا با خبر جمله اسمیه گشت و ترکیب فقره ثانیه همچو ترکیب فقره اولی است مثنوی ای حرف ندا شخص
منادی مقدر مبتدا ب جار با ناموس مجرور متعلق کرده ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی منادی
مقدر و های هوز در کرده زائد برای وزن شعر جامه سفید معطوف علیه بهر مضاف پندار حاصل بمصدر
پنداشتن نیز مضاف خلق مضاف الیه بهر مضاف با هر دو مضاف الیه خود علت فعل مذکور شد و واو
عاطفه نامه سیاه معطوف معطوف علیه با معطوف مفعول کرده گردید و کرده فعل با فاعل و مفعول و متعلق
و علت خود آمیخته جمله فعلیه گشته خبر مبتدای مقدر شد و مبتدا مقدر با خبر جمله اسمیه گردیده منادی
گشت و ندا با منادی پیوسته جمله ندائیه گردید دست مبتدا کوتاه خبر باید و باید فعل ناقص اسم و خبر بخواهد
ضمیر مستتر اسم راجع بجانب دست از جار با دنیا مجرور متعلق باید و باید فعل با اسم و خبر و متعلق خود جمله فعلیه
شده خبر مبتدا شد و مبتدا با خبر جمله اسمیه گشت آستین مبتدا یا حرف تردید دراز معطوف علیه واو
عاطفه یا کوتاه معطوف و معطوف علیه با معطوف خبر فعل مقدر که باشد است و باشد فعل ناقص اسم

وخبر میخواهد ضمیر مستتر اسم عائد بسوی آستین و خبرش مقدم باشد فعل با اسم و خبر جملهٔ فعلیه شد و خبر آستین
گردید و آستین مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد **حکمت** رحم آوردن بر بدان ستم است بر نیکان و عفو کردن از
ظالمان جورست بر مظلومان **بیت**

خبیث را چو تعهد کنی و بنوازی ‖ بدولت تو گنه میکند بانبازی

ترکیب رحم آوردن مبتدا بر جار بدان مجرور متعلق آوردن ستم است خبر بر جار نیکان مجرور متعلق ستم است
مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد و ترکیب فقرهٔ ثانیه بسان ترکیب فقرهٔ اولی است بیت خبیث مفعول را علامت
مفعول چو حرف شرط تعهد مبتدا کنی مضارع معروف ضمیر بارز فاعل فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه
گشته معطوف علیه گردید و او عاطفه بنوازی معطوف معطوف علیه با معطوف خبر مبتدا شد و مبتدا
با خبر جملهٔ اسمیه گشته شرط گردید ب جار دولت مجرور مضاف تو ضمیر واحد حاضر مضاف الیه متعلق گنه
مفعول میکند حال معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب خبیث ب جار انبازی مجرور متعلق میکند و میکند
فعل با فاعل و مفعول و هر دو متعلق آمیخته جملهٔ فعلیه شده جزای شرط گشت و شرط با جزا پیوسته جملهٔ شرطیه
شد **حکمت** دو چیز محال عقلست و خلاف نقل خوردن بیش از رزق مقسوم و مردن پیش از
وقت معلوم **قطعه**

قضا دگر نشود ور هزار ناله و آه ‖ بشکر یا بشکایت برآید از دهنی
فرشته‌ای که وکیلست بر خزائن باد ‖ چه غم خورد که بمیرد چراغ بیوه‌زنی

ترکیب دو چیز مبتدا محال مضاف
عقل مضاف الیه است رابط مضاف با مضاف الیه خبر شده معطوف علیه گردید و او عاطفه خلاف
مضاف با نقل مضاف الیه معطوف شد و معطوف علیه با معطوف خبر گشت و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شده
مجمل گردید یکی آنکه مبتدا محذوف مقدر خوردن مصدر بیش مفعول از جار رزق موصوف مقسوم
صفت موصوف با صفت مجرور جار شد مجار با مجرور متعلق خوردن و خوردن شبه فعل با مفعول و متعلق
خبر مبتدا مقدر گردید و مبتدا مقدر با خبر جملهٔ اسمیه گشته معطوف علیه شد و دیگر آنکه مبتدا محذوف مقدر
مردن مصدر پیش ظرف زمان از جار وقت موصوف معلوم صفت موصوف با صفت مجرور جار
گشت و جار با مجرور متعلق مردن و مردن شبه فعل با ظرف زمان و متعلق خبر مبتدا مقدر شد و مبتدا مقدر
با خبر جملهٔ اسمیه گردیده معطوف و معطوف علیه با معطوف تفصیل مجمل شد قطعه قضا مبتدا دگر خبر نشود

ونشود مضارع معروف منفی فعل ناقص اسم و خبر بیخواهد ضمیر مستتر اسم عائد بسوی قضا و خبرش اگر مقدم
نشود فعل با اسم و خبر جملهٔ فعلیه گشته خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شده جزا مقدم بر شرط گشت واو بمعنی اگرچه
واو متصل حرف شرط هزار مبتدا نا له معطوف علیه واو عاطفه آه معطوف معطوف علیه با معطوف تمیز
هزار شد و هزار ممیز با تمیز مفعول فعل محذوف مقدر که کنی است و کنی مضارع معروف ضمیر بارز فاعل
فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گردیده شرط مؤخر شد و شرط با جزا جملهٔ شرطیه گشت ب
جار شکر مجرور یا حرف تردید ب جار شکایت مجرور هر دو جار مع مجرور متعلق برآید و برآید مضارع
معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب روح که از قضا مستفاد میشود آز جار دهنی مجرور یای مجهول تنکیر
متعلق فعل با فاعل و متعلقات جملهٔ فعلیه شد فرشته مع همزه موصول که حرف بیان صله وکیل شبه فعل
است رابطه بر جار خزانه مجرور مضاف با مضاف الیه متعلق وکیل و وکیل شبه فعل با رابطه و متعلق صله
موصول گردید و موصول با صله مبتدا چه حرف استفهام نفی غم مفعول خورد مضارع معروف ضمیر مستتر
فاعل عائد بسوی فرشته که حرف بیان بمیرد مضارع معروف چراغ مضاف با بیوه زنی مضاف الیه
فاعل فعل با فاعل جملهٔ فعلیه گشته بیان خورد شد و خورد فعل با فاعل و مفعول و بیان خود آمیخته جملهٔ فعلیه
گردیده خبر و مبتدا با خبر پیوسته جملهٔ اسمیه گشت **حکمت** سه چیز بی سه چیز پاینده نماند مال بی تجارت
و علم بی بحث و ملک بی سیاست **قطعه**

وقتی بلطف گوی و مدارا و مردمی	باشد که در کمند قبول آوری دلی
وقتی بقهر گوی که صد کوزهٔ نبات	گه گه چنان بکار نیاید که حنظلی

ترکیب سه چیز بی سه چیز مبتدا پاینده نماند خبر و
مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه مجمل شد یکی آنکه مال بی تجارت و دوم آنکه علم بی بحث و سوم آنکه ملک بی سیاست
که مبتدای اینهمه مقدر که مذکور شد هر یک مبتدا مقدر با خبر خود جملهٔ اسمیه گشته تفصیل مجمل گردید قطعه وقتی
ظرف زمان ب جار لطف معطوف علیه گوی مضارع معروف ضمیر بارز فاعل و او عاطفه مدارا معطوف
و مردمی نیز معطوف معطوف علیه با هر دو معطوف مجرور جار شد و جار با مجرور متعلق گوی گشته و گوی
فعل با فاعل و متعلق و ظرف جملهٔ فعلیه گشته معلول شد باشد مضارع معروف که حرف بیان علت در جمله

گمند مجرور مضاف با قبول مضاف الیه متعلق آوردی وآوردی مضارع معروف ضمیر بارز فاعل و لی
بیای وحدت مفعول فعل با فاعل ومفعول ومتعلق جملهٔ فعلیه شده فاعل باشد شده باشد فعل با فاعل
جملهٔ فعلیه گشته علت جملهٔ اولی گردید وقتی ظرف زمان ب جار قهر مجرور متعلق گوی مضارع معروف
ضمیر بارز فاعل فعل با فاعل ومتعلق جملهٔ فعلیه شده معلول گشت که حرف بیان علت صد ممیز کوزه
مضاف بانبات مضاف الیه تمیز ممیز با تمیز مبتدا اگه ظرف زمان چنان حرف تمثیل ب جار کار
مجرور متعلق نیاید مضارع معروف منفی ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی صد فعل با فاعل ومتعلق وظرف زمان
جملهٔ فعلیه گردیده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته علت ماقبل شد که حرف بیان تمثیل یعنی چنانکه حنظلی
بیای وحدت مبتدا خبرش محذوف مقدر که بکار آیدست مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه تمثیلیه شد **حکمت**
دو کس دشمن ملک و دین اند پادشاه بی حلم و زاهد بی علم **شعر**

بر سر ملک مباد آن ملک فرمانده
که خدا را نبود بنده فرمانبردار

ترکیب دو کس مبتدا دشمن مضاف ملک معطوف علیه واو عاطفه
دین معطوف اندرابط معطوف علیه با معطوف مضاف الیه دشمن شد و دشمن مضاف با مضاف الیه
خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه مجمل گشت بادشاه موصوف با بی حلم صفت خبر مبتدای محذوف مقدر که
یکی ست و یکی مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد و واو حرف جمع زاهد موصوف با بی علم صفت خبر مبتدای محذوف
مقدر که دیگرست و دیگر مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردید و هر دو جمله تفصیل مجمل شد شعر بر جار سر مضاف با ملک
مضاف الیه مجرور متعلق مباد و مباد فعل منفی آن اسم اشاره ملک موصوف فرمانده صفت اول
که حرف بیان صفت ثانی خدا را مفعول نبود فعل ناقص اسم و خبر میخواهد ضمیر مستتر اسم راجع بجانب ملک
بنده موصوف فرمانبردار صفت موصوف با صفت خبر نبود و نبود فعل با اسم و خبر و مفعول جملهٔ فعلیه
گشته صفت ثانی ملک شد و ملک موصوف با هر دو صفت مشار الیه گردید و آن اسم اشاره با مشار الیه
فاعل مباد گشت و مباد فعل با فاعل جملهٔ فعلیه منفیه شد و مباد مخفف مبواد ست واو بجهت ثقالت
حذف شد و مبواد مضارع منفی و میم برای نفی و نهی می آید چنانکه نون هر دو معنی می آید والف مباد
دعائیه است چنانچه الف بادو کناد و گرداناد که در اصل بود و کند و گرداند بود **حکمت** کارها بصبر برآید

مثنوی		
وستعجل بسر در آید	بچشم خویش دیدم در بیابان	که آهسته سبق برد از شتابان
سمند بادپای از تک فروماند	شتربان همچنان آهسته میراند	ترکیب کارها مبتدا ب جار

مجرور متعلق بر آید مضارع معروف ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی کارها فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه شده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردید واو سر کلام مستعجل مبتدا ب جار سر مجرور متعلق در آید مضارع معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب مستعجل فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه گشته خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد مثنوی ب جار چشم مجرور مضاف خویش مضاف الیه متعلق دیدم و دیدم واحد متکلم ماضی معروف ضمیر بارز فاعل در جار بیابان مجرور متعلق فعل مذکور که حرف بیان آهسته مبتدا سبق مفعول برد ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی آهسته از جار شتابان مجرور متعلق برد و برد فعل با فاعل و مفعول و متعلق جملهٔ فعلیه گردیده مفعول دیدم گشت و دیدم فعل با فاعل و مفعول و متعلقات خود جملهٔ فعلیه شد سمند موصوف باد پا صفت مبتدا از جار تک مجرور متعلق فروماند فرو حرف زائد ماند ماضی معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب سمند فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه گشته خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه شد شتربان مبتدا همچنان حرف جار آهسته مجرور متعلق میراند ماضی استمراری معروف ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی شتربان و مفعولش محذوف مقدر که شتر است فعل با فاعل و مفعول و متعلق جملهٔ فعلیه شده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشت **حکمت** هر که با بدان

مثنوی		
نشیند نکوئی نه بیند	گر نشیند فرشتهٔ با دیو	وحشت آموزد و خیانت و ریو
از بدان جز بدی نیاموزی	نکند گرگ پوستین دوزی	ترکیب هر موصول که حرف بیان

صله با جار بدان مجرور متعلق نشیند مضارع معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب موصول فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه گشته صلهٔ موصول شد و موصول با صله مبتدا نکوئی مفعول نه بیند مضارع معروف منفی ضمیر مستتر فاعل عائد بسوی موصول فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گردیده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشت مثنوی گر حرف شرط نشیند مضارع معروف فرشتهٔ فاعل و همزه بجای یای وحدت با جار دیو مجرور متعلق نشیند و نشیند فعل با فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه شده شرط وحشت معطوف علیه آموزد مضارع معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب فرشته واو عاطفه خیانت معطوف و ریو نیز معطوف معطوف علیه

با هر دو معطوفین مفعول آموزد شد و آموزد فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه گردیده جزاء شرط با جزا جملهٔ شرطیه گشت از جار بدان مجرور متعلق جز مضاف بدی مضاف الیه مفعول نیاموزی مضارع معروف منفی ضمیر بارز فاعل فعل با فاعل و مفعول و متعلق جملهٔ فعلیه گردید نکند مضارع معروف منفی گرگ فاعل پوستین مفعول دوزی بیای معروف مصدری بمعنی دوختن مفعول ثانی نکند فعل با فاعل و مفعولین جملهٔ فعلیه شد یعنی از بدان بدی بیاموزی نه نیکی چنانکه کار گرگ همیشه دریدنست نه دوختن و پیوند کردن **حکمت** نه هر که بصورت نیکوست سیرت زیبا درو ست کار اندرون دارد نه پوست **قطعه**

توان شناخت بیک روز از شمائل مرد	که تا کجاش رسیدست پایگاه علوم
ولی ز باطنش ایمن مباش و غره مشو	که خبث نفس نگردد بسالها معلوم

ترکیب نه حرف نفی هر موصول که حرف بیان صله ب جار صورت موصوف نیکو صفت موصوف با صفت مجرور جار شد و جار با مجرور متعلق است و است کلمهٔ رابط با متعلق خود صلهٔ موصول گردید و موصول با صله مبتدا سیرت موصوف زیبا صفت موصوف با صفت مبتدا در جار او ضمیر واحد غائب مجرور عائد بسوی موصول متعلق است و است کلمهٔ رابط با متعلق خود خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشته خبر موصول شد و موصول مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گشت کار مفعول اندرون معطوف علیه دارد مضارع معروف ضمیر مستتر فاعل راجع بجانب اندرون نه حرف عطف پوست معطوف معطوف علیه با معطوف مبتدا دارد فعل با فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده خبر و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردید قطعه توان کلمهٔ مصدریه یعنی معنی فعل را بمعنی مصدر میگرداند شناخت حاصل مصدر بمعنی شناختن ب جار با یکروز مجرور متعلق شناخت از جار بمعنی بعض با شمائل مجرور مضاف مرد مضاف الیه مفعول شناخت حاصل مصدر با متعلق و مفعول مبتدا که حرف بیان تا حرف غائط کجا کلمهٔ استفهامیه ش ضمیر واحد غائب عائد بسوی مرد مفعول رسید ماضی معروف است کلمهٔ رابط پایگاه مضاف با علوم مضاف الیه فاعل فعل با فاعل و مفعول و رابط و غایت آمیخته جملهٔ فعلیه گشته خبر شد و مبتدا با خبر جملهٔ اسمیه گردیده و لی کلمهٔ استدراک ز جار با باطن مجرور مضاف ش ضمیر واحد غائب راجع بجانب مرد مضاف الیه متعلق ایمن معطوف علیه مباش

نہی حاضر معروف اسم و خبر میخواہد ضمیر مخاطب مستتر اسم واو حرف عطف غرہ خبر مشو و مشو نہی حاضر
معروف اسم و خبر میخواہد ضمیر مخاطب مستتر اسم و خبر ش مقدم پس مشو فعل با اسم و خبر جملہ فعلیہ انشائیہ
گردیدہ معطوف شد و معطوف علیہ با معطوف خبر مباش گشت و مباش فعل با اسم و خبر و متعلق جملہ
فعلیہ انشائیہ شدہ معلول گردید کہ حرف بیان علت خبث مضاف با نفس مضاف الیہ مبتدا نگردد
مضارع معروف منفی اسم و خبر میخواہد ضمیر مستتر اسم عائد بسوی خبث نفس بے جار سالہا مجرور متعلق
معلوم خبر نگردد فعل با اسم و خبر و متعلق جملہ فعلیہ گشتہ خبر شد و مبتدا با خبر جملہ اسمیہ معللہ گشت
پس برین قدر از ترکیب اکتفا نمودم تا بطوالت نگراید و بملالت نہ انجامد و طالبان را
این قدر ترکیب بس و کافی باشد چہ مشتے نمونہ از خرواری و اندک دلیل بسیاری بود

بیان اعداد حروف تہجی

باید دانست کہ کل حروف تہجی بست و ہشت حروف ست و در جمیع السنہ بتغیر و تبدیل لہجہ
مستعمل و الف و ہمزہ با عتبار عدد متحد ست و بحسب صورت و کتابت و مخرج علیحدہ اما الف
خط مستقیم را گویند و ہمیشہ ساکن باشد بی ضغطہ زبان و وسطیست کہ از وسط فم می آید و در وسط کلمہ
یا آخر کلمہ می آید نہ در اول کلمہ و آنچہ کہ در اول کلمہ یا بصورت الف متحرک یا ساکن با ضغطہ زبان بود ہمزہ
ست نہ الف و ہمزہ را الف گفتن مجاز ست نہ حقیقت و ہمزہ خط منحنی را نامند و آن مدام متحرک
و ساکن و بصورت الف نیز می بود با ضغطہ زبان و حلقی ست کہ از حلق بر می آید و حروف حلقی
شش ست **بیت**

حرف حلقی شش بود ای نور عین	ہا و ہمزہ حا و خا و عین و غین

و اعداد حروف اینست ا ۱ ب ۲ ج ۳ د ۴ ہ ۵ و ۶ ز ۷ ح ۸ ط ۹ ی ۱۰ ک ۲۰ ل ۳۰ م ۴۰ ن ۵۰ س ۶۰ ع ۷۰
ف ۸۰ ص ۹۰ ق ۱۰۰ ر ۲۰۰ ش ۳۰۰ ت ۴۰۰ ث ۵۰۰ خ ۶۰۰ ذ ۷۰۰ ض ۸۰۰ ظ ۹۰۰ غ ۱۰۰۰ و این حساب را حساب جمل
و حساب ابجد نیز گویند و کلمات ابجد ہشت کلمہ معروف ست ابجد ہوز حطی کلمن سعفص
قرشت ثخذ ضظغ **قطعہ**

یگان شمار ز ابجد حساب تا حطی	بیس انگاہ از کلمن دہ دہ ست تا سعفص

بحث اعداد حروف تہجی

دل از حساب جمل شد تمام مستخلص		پس انگه از قرشت تا ضظغ شمر صدگان

بیان معانی کلمات ابجد

صاحب مدار الافاضل معانی کلمات ابجد چنین نوشته اَبجد ای اَبِیْ وُجِدَ فِی الْمَعْصِیَةِ
یعنی پدر من که آدم بود یافته شد در گناه یعنی گناهی ازو بوجود آمد هوز ای اِتَّبَعَ هَوَاهُ
یعنی پیروی کرد هوای نفسانی خود را حطی ای حُطَّ ذَنْبُهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْاِسْتِغْفَارِ یعنی
کم کرده شد گناه او بتوبه و استغفار کلمن ای تَکَلَّمَ بِکَلِمَةٍ فَتَابَ عَلَیْهِ بِالْقَبُوْلِ وَ
الرَّحْمَةِ یعنی کلام کرد بکلمه پس قبول شد توبه او سعفص ای ضَاقَ عَلَیْهِ الدُّنْیَا
فَاُفِیْضَ عَلَیْهِ یعنی تنگ شد برو دنیا پس ریخته شد برو قرشت ای اَقَرَّ بِذَنْبِهِ
فَشُرِّفَ بِالْکَرَامَةِ یعنی اقرار کرد بگناه خویش پس شرف بکرامت یافت ثخذ ای اَخَذَ
مِنَ اللّٰهِ قُوَّةً یعنی گرفت از حق تعالی قوت را ضظغ ای سَدَّ عَنْهُ
نَزْغَ الشَّیْطَانِ بِالْعَزِیْمَةِ یعنی بند شد ازو نزغ شیطان بعزیمت ای بکلام حق و توحید
و بعضی نوشته اند که آبا جاد نام پادشاهی بود که ابجد مخفف آنست و هفت کلمات باقی اسمای هفت
فرزندان اوست چنانچه در صراح وغیره تصریح کرده اند و بعضی نوشته که مرامر نام مردی بود که خط نوشتن
ایجاد اوست و این هشت کلمات اسامی هشت فرزندان اوست و در رساله ضوابط عظیم معنی
هر هشت الفاظ مذکوره چنین نوشته ابجد آغاز کرد هوز در پیوست حطی واقف شد کلمن
سخنگو شد سعفص ازو آموخت قرشت ترتیب کرد ثخذ نگاه داشت ضظغ تمام کرد تَمَّ کَلَامُهُ
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ بفضله تعالی این بار کتاب هذا بدرجه کمال رسید قابل درس
و تدریس گردید چه بار اول این کتاب را سرسری تالیف نموده بر کاغذ خانی در سنه ۱۲۹۱ هجری
طبع کنانیدم و بار دیگر باز درین کتاب چند لغات و قواعد افزوده و بترتیب معانی مرتب کرده بر
قرطاس ابیض در سنه ۱۲۹۲ هجری مطبوع گردانیدم الحال بنام مردمان ذی استعداد و بسیار کتب فروشان

با اعتماد ازین عاصی پر معاصی متقاضی شدند که کتاب تو در مدارس وغیره جاری شد و هر یک
مبتدی و منتهی آنرا بخواهش و رغبت تمام میخواندند بار ازین کتاب را طبع باید کنانید که یادگار
است لهذا این کمترین بی تدقیق و ذره بی تحقیق نظر بر قول واجب التصدیق که خیر الناس
من ینفع الناس داشته و برخود مشقت شاقه برداشته اکثر لغات متعارفه و
بسا قواعد متفرقه که دانستن آن اهم و لابد بود از کتب لغات معتبره و فرهنگهای قواعد معتمده
استنباط کرده درین کتاب درج نمود تا مفید خاص و عام گردد و هر یک ازان بهره یاب شود
و هر که خواهد که در خواندن و نوشتن بهره وافی و فائده کافی حاصل نماید باید که این فرهنگ را
که جامع اکثر لغات و قواعد ست از اول تا آخر و تصاریف هر مصادر لازم و متعدی مع تعریفات
صیغ و ترکیبات بنای آنها و قواعد که فی الحقیقت صرف و نحو فارسی بل عربی ست ضبط کند
و دوام در مطالعه دارد انشاء الله تعالی در مدت چند روز فائده کلی بهم رسد و استعدادی
کامل در نوشت و خواند پیدا شود و از کتب فرهنگهای دیگر مستغنی گردد و در عبارت آرائی و
انشاپیرائی و نیز در تعلیم و تدریس یگانهٔ روزگار و شهرهٔ آفاق گردد توقع از مستعان و معلمان
این کتاب آنست که مولف را از دعای خیر و مغفرت که اقصای مقاصد دارین و اعلای
مآرب کونین و علت غائی ازین تالیف و تصنیف همین ست محروم و منسی نسازند چه در
این کتاب و ترتیب این ابواب مشقت بسیار و محنت بیشمار و تکلیف ما لایطاق بوقوع
پیوست ظاهر و باهر و خارج البیان ست و برخی از عمر گرانمایه درین صرف شد و رساله حساب
محمودی در علم حساب مشتمل بر قواعد اربعه متناسبه جهت استخراج مجهولات معاملات نیز تالیف
این خاکسار ست لیکن خاص محاسبین را که ضرب و تقسیم دانسته باشند بکار می آید هر یک
را پس این فرهنگ مفید عام و آن رساله مفید خاص ست اللهم تقبلهما منی
واجعلهما لی من الباقیات الصالحات وانفع بهما الطالبین
بفضلک وکرمک آمین یا ارحم الراحمین تم الکتاب

بعون الملك الوهاب في غرة شهر ربيع الآخر سنة الف
وثلث مائة وخمسين هجرية الحمد لله على الاتمام والصلوة والسلام
على سيد الانام وآله العظام واصحابه الكرام الى يوم
القيام المؤلف متوطن بلده فرخنده بنیاد حیدرآباد دکن حفظها الله تعالى
من الآفات والمصائب وآمنها من الحوادث والنوائب
بالنبي وآله الامجاد وبالنون والصاد آمين يا خير الناصرين

تمت

قطعه تاریخ طبع از طبع گرامی علامه نامی مولوی محمد عبد العلی آسی مدراسی مصحح مطبع نظامی

الحمد والمنة بر ترقی … فی الألسن علی اللسان تحقیق
شد جلوه گر این عروس فرهنگ … از حجله جزو دان تحقیق
فرهنگ بل قدر و قیمت … رنگین لعل کان تحقیق
فرهنگ بلکه با چم و خم … تعلیم گه گوان تحقیق
فرهنگ بلکه میتوان گفت … تاج سر عز و شان تحقیق
فرهنگ بلکه بی خطا تیر … سر بر زده از کمان تحقیق
فرهنگ بلکه طالب حق … در راه از ان نشان تحقیق
فرهنگ بلکه هر که خواندش … شد بهره ور از زبان تحقیق
فرهنگ بلکه شایقان را … گنجینه شایگان تحقیق
برگیر ازین خزانه فیضی … ای طالب اختران تحقیق
گنجینه صحت مبانی … آئینه امتحان تحقیق

والشکر لمن به تجلی … کالخرقة فی الجنان تحقیق
یعنی شده طبع و گشت مطبوع … فرهنگ لغات و جان تحقیق
فرهنگ بل رنگ و نیرنگ … ارژنگ پری رخان تحقیق
فرهنگ بلکه زور بازو … از بهر کمانکشان تحقیق
فرهنگ بلکه شمع روشن … در محفل طالبان تحقیق
فرهنگ بلکه دسته گل … گل کرده ز گلستان تحقیق
فرهنگ بلکه بحر فیضی … از چشمه جاودان تحقیق
فرهنگ بلکه تا بماز وی … حسن رخ شاهدان تحقیق
فرهنگ بل صحیفه نغز … نازل شده ز آسمان تحقیق
زود آکه صلای عام ادم … ای آنکه ربای خوان تحقیق
عنوان کتاب علم و دانش … دیباچه داستان تحقیق

سرچشمه‌نشینگان انشا
سر جادهٔ رهروان تحقیق

اعلی رطبی ز نخل معنی
احلی عسلی ز شان تحقیق

هر نقطه‌اش از سواد روشن
روشنگر روشنان تحقیق

شد طبع بمطبع نظامی
با صحت و با نشان تحقیق

خوش نقش بنسبت خواجه محمود
سر حلقهٔ خواجگان تحقیق

سرهنگ عساکر بلیغان
سرکردهٔ کاروان تحقیق

علامهٔ رمز فهم هر علم
فهامهٔ رازدان تحقیق

عنقای بلند سیر فکرت
شیر نر نیستان تحقیق

تحقیق که شهره زد بیانش
در معنی و هم بیان تحقیق

هم درس وی علوم میزان
هم وزن کن کیان تحقیق

گوی سبق از همه ربوده
در معرکهٔ یلان تحقیق

حقا که درین فن اوست مخدوم
دیگر همه خادمان تحقیق

مردانه هزار بار طی کرد
سر منزل هفت خوان تحقیق

در ملک فصاحت و بلاغت
آمد شه حکمران تحقیق

این طرفه کتاب را چه خوش بست
شیرازه بریسمان تحقیق

ذاتش چو قمر بود در انجم
تابنده بر آسمان تحقیق

در عرصهٔ علم شهسواری
در معرکه پهلوان تحقیق

بحری ز لغات و اصطلاحات
پر کرده و بار دان تحقیق

هر نزد دل ماهر قوافی
تعویذ عروض دان تحقیق

هر صفحه‌اش آسمان و هر سطر
روشن شده کهکشان تحقیق

از شیشهٔ معنیش نمایان
رنگ می ارغوان تحقیق

گو مشتریان که گشت ارزان
این اقمشهٔ گران تحقیق

سر دفتر اهل هنگ و فرهنگ
سر خیل سخنوران تحقیق

رخشان مه مطلع فضیلت
تابان خور خاوران تحقیق

[illegible] فصیحان
عزت ده خاندان تحقیق

هم ناثر و شاعر زباندان
هم عالم و ترجمان تحقیق

بر فرق عمامهٔ فضیلت
در بر زده طیلسان تحقیق

در علم چو کوه پای بر جا
در علم چو یم روان تحقیق

استاد یگانه بذله سنجی
دانشور نکته‌خوان تحقیق

با صد جگر چاک چاپ اندرین فن
شد رستم داستان تحقیق

تا حال نه بست کس چنین نقش
از صنعت باستان تحقیق

او بهر سخنوران همانا
آراسته ارمغان تحقیق

از بهر محصلین این فن
زد منطقه بر میان تحقیق

زین وصف چرا نگویم و دل
قربان و صد جان تحقیق

مهر و مه لفظ و معنی آورد
در دائرهٔ قران تحقیق

هر سطر چو سلک در رقم زد
از کلک گهرفشان تحقیق

خوش گفت آسی مضامین	زالماس سر بیان تحقیق
بنگاشت بهر قیاس و تمثیل	صد صحبت اقتران تحقیق
در رزمگه بلاغت آورد	تیغ و علم و سنان تحقیق
پوشیده ازین شد آشکارا	گردید عیان نهان تحقیق
یک لفظ و صد هزار معنی	یک معنی و صد بیان تحقیق
یک جائزه و صد هزار نشانه	یک نامه و صد نشان تحقیق
یک منزل و صد هزار جاده	یک بلده و صد مکان تحقیق
یک مبتدا و خبر دو سالش	یک قالب و دو جان تحقیق
بر لفظ کشید رنگ معنی	در حرف دمید جان تحقیق
آن چیست که نیست اندرین باغ	سرو و گل و ضیمران تحقیق
پیری که درین مصاف دم زد	فی الفور شده جوان تحقیق
هر ضابطه رکن کاخ تصحیح	هر قاعده نردبان تحقیق
یک دانه هزار برگ و بارش	یک خانه صد آستان تحقیق
یک نقد صد انتقاد تنقیح	یک جنس و صد دکان تحقیق
یک شعر و مصرعش دو تاریخ	گل کرد ز بوستان تحقیق
یک شکل و دو نامیه آسی	یک سال و دو توامان تحقیق

معنی کتاب خواجه محمود ۱۳۰۶ھ — بحر عرفان و کان تحقیق ۱۳۰۶ھ

ولہ ایضاً در اردو

واہ کیا فرہنگِ محمودی چھپی صحت کے ساتھ	منزلِ تصحیح لفظی جس سے ہو جاتی ہے طے
شاہدِ معنی کی صورت لفظ سے ہے جلوہ گر	ساغرِ بلور سے جس طرح روشن ہو مے
مصرعِ تاریخِ طبعِ آسی نے لکھا فی البدیہ	ہے بدل لبِّ لباب معدنِ الفاظ ہے

۱۳۰۶ھ

اشتہار

وجہ مہر و دستخط بر خاتمہ

برای سند تعیین کہ کتاب ہذا در مطبع نظامی کانپور مطبوع گردیدہ مہر و دستخط مہتمم بر خاتمہ ثبت شدہ